ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

اوزبیکستان ادبیاتی و صنعتی

1991

ҲАФТАЛИК 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1991 ЙИЛ, 1 ФЕВРАЛЬ, № 5 (3109) ЖУМА

МУКОФОТЛАР ТОПШИРИЛДИ

Ўзбекистон ССР Президенти И. А. Каримов фан ва маданият ходимлари, таниқли санъаткорлар, уруш ва меҳнат ветеранлари ҳамда турли соҳа хизматчиларидан бир гуруҳига СССР ва Ўзбекистон ССР давлат мукофотлари, фахрий ёрлиқларини топширди.

Мукофотланганлар орасида Ўзбекистон граждан авиацияси бошқармасининг «ИЛ—76» самолёти экипажи бор. Улар бир неча йиллардан буён Афғонистон республикасига халқ хўжалиги юкларини ташиб беришда самарали ишлаб келмоқдалар. Бир гал парвоз жараёнида самолётда ҳалокатли вазият бўлиб қолди. Лекин учувчиларнинг маҳорати ва жасорати туфайли фалокат юз бермади. Уларни СССР Президенти мамлакатнинг «Шахсий жасорати учун» ордени билан тақдирлаган эди.

Президент бир группа таниқли санъаткорларга «Ўзбекистон ССР халқ ҳофизи», «Ўзбекистон ССР халқ артисти» ва «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист» унвонлари гувоҳномасини ҳам топширди. Фанни ривожлантириш ва ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашдаги хизматлари учун бир гуруҳ олимлар, ўқитувчилар «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган фан арбоби», «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган транспорт ходими», «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси» фахрий унвонларининг нишонлари билан тақдирланди.

— Халқ ҳофизи унвонининг қайта тикланиши халқимизнинг асрий маданий меросига бўлган юксак ғамхўрлик белгиси, — деди миннатдорчилик билдириб сўзга чиққан Ўзбекистон ССР халқ ҳофизи Фаттоҳхон Мамадалиев. —Бу борада республика раҳбарлари олиб бораётган ишлардан хурсандмиз. Барча тажриба ва билимимизни ашулачилик санъати ривожига, ёш истеъдодларни тарбиялашга сарфлаймиз.

Президент мукофотланганларни халқимиз номидан қизғин табриклади. Уларни республикада амалга оширилаётган ишларда фаол қатнашишларига истак билдирди.

Мукофотларни топшириш маросимида Ўзбекистон ССР вице-президенти Ш. Р. Мирсаидов, Ўзбекистон ССР Президент Кенгаши аъзоси, республика ташқи ишлар нозири С. Азимов, республика маданият нозири Н. Ғойибов иштирок этдилар.

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Президентининг

ФАРМОНИ

АЛИШЕР НАВОИЙНИНГ 550 ЙИЛЛИГИНИ НИШОНЛАШ ТЎҒРИСИДА

Буюк шоир, мутафаккир, давлат ва жамоат арбоби Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги нишонланиши муносабати билан меҳнаткашлар ва жамоаларнинг таклифларини инобатга олиб:

— 1991 йил Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасида Алишер Навоий йили деб эълон қилинсин;

— юбилей тантаналари шу йилнинг сентябрь ойида ўтказилсин.

Ўзбекистон ССР Президенти И. А. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри, 1991 йил 29 январь.

Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасининг қарори

АДАБИЁТ, САНЪАТ ВА АРХИТЕКТУРА СОҲАСИДА ЎЗБЕКИСТОН ССР ДАВЛАТ МУКОФОТЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Адабиёт ва санъатни янада ривожлантириш, унинг ғоявий ва бадиий жиҳатдан юксак, кенг миқёсли асарлар яратишга ижодий куч-ғайратларни сафарбар этишдаги мавқеини ошириш мақсадида ҳамда жумҳуриятда ижроия ва идора ҳокимияти тузилишини такомиллаштиришга оид тадбирлар амалга оширилаётганлиги муносабати билан Вазирлар Маҳкамаси қарор қилади:

Ўзбекистон ССР Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Навоий номли ва Ҳамза номли Давлат мукофотлари комитети Ўзбекистон ССР Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари комитетига айлантирилсин.

Адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Қодирий номли Ўзбекистон ССР Давлат мукофоти таъсис этилсин. Ҳар бири 7 минг сўм бўлган учта мукофот миқдорида уч йилда бир марта Қодирий номли мукофотни бериш кўзда тутилсин.

Қуйидагилар:

а) адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари 1991 йилдан бошлаб Ўзбекистон ССР Президентининг фармонларига мувофиқ берилади. Фармонлар Навоий, Қодирий ва Ҳамза таваллуд топган кунларда жумҳурият матбуотида эълон қилиниб, радио ва телевидение орқали эшиттирилади;

б) адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари комитетининг таркиби уч йил муддатга тасдиқланади;

в) Навоий, Қодирий ва Ҳамза номли Ўзбекистон ССР Давлат мукофотларини бериш юзасидан Вазирлар Маҳкамасига тушган таклифларни ана шу мукофотлар тўғрисидаги низомларга қатъиян мувофиқ равишда кўриб чиқиш ва тайёрлашга оид барча ишлар комитет зиммасига юклатилади;

г) комитет мукофотларни бериш тўғрисидаги таклифлар юзасидан қарорлар қабул қилади, уларни Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамаси муҳокамасига киритади;

д) адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари комитети Ўзбекистон ССР Давлат мукофотларини бериш тўғрисидаги таклифлар юзасидан кўпчиликнинг яширин овоз бериши билан қарор қабул қилади, овоз беришда комитет аъзоларининг камида учдан икки қисми қатнашади;

е) комитет ҳузурида Навоий, Қодирий ва Ҳамза номли жамғарма бўлади. У Навоий, Қодирий ва Ҳамза, Ўзбекистон маданияти бошқа атоқли арбобларининг асарларини мамлакатда ва чет элларда тарғиб қилиш, ижодкор зиёлилар ва истеъдодли ёшлар фаолиятига бутун чоралар билан кўмаклашиш учун маблағ тўплашни ўз мақсади деб билувчи юридик шахс ҳисобланади, деб белгилаб қўйилсин. Жамғармага тушадиган маблағлар ва моддий бойликларга давлат солиқлари ва бошқа солиқлар солинмайди.

Навоий ва Қодирий номли Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари тўғрисидаги низомларда ушбу мукофотлар Ўзбекистоннинг ҳаёти, адабиёти, санъати ва архитектураси билан боғлиқ машҳур асарлар учун иттифоқдош жумҳуриятлар ва хорижий мамлакатларнинг маданият арбобларига ҳам берилиши мумкинлиги кўзда тутилсин.

Адабиёт. санъат ва архитектура соҳасида Навоий номли Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари тўғрисидаги;

адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Қодирий номли Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари тўғрисидаги;

адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Ҳамза номли Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари тўғрисидаги;

Ўзбекистон ССР Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари комитети тўғрисидаги янги низомлар тасдиқлансин.

Ўзбекистон ССР Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида Адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари комитетининг янги таркиби тасдиқлансин.

Адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари комитети Қодирий номли Ўзбекистон ССР Давлат мукофоти лауреатининг кўкракка тақиладиган нишони ҳамда дипломининг баёни ва нусхасини ишлаб чиқиб. уни Вазирлар Маҳкамаси муҳокамасига тақдим этсин.

Вазирлар Маҳкамасининг Раиси И. КАРИМОВ.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИ ҲУЗУРИДАГИ АДАБИЕТ, САНЪАТ ВА АРХИТЕКТУРА СОҲАСИДА ЎЗБЕКИСТОН ССР ДАВЛАТ МУКОФОТЛАРИ КОМИТЕТИДАН

Алишер Навоийнинг 550 йиллигини байрам қилиш тўғрисида Ўзбекистон ССР Президентининг Фармонига мувофиқ, меҳнаткашларнинг истакларини инобатга олиб, адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари комитети шуни хабар қиладики, 1991 йилги Навоий номли мукофотлар шу йилнинг сентябрь ойида ўтказиладиган буюк мутафаккир шоирнинг юбилей тантаналари олдидан берилади.

ИШОНЧ КЎПРИКЛАРИ МУСТАҲКАМ БЎЛСИН

Бугун одамларни бирон нарсага ишонтириш кўп мушкул. Тушунса бўлади буни: қатағону турғунлик йиллари аломатларидан зада бўлган дил бирданига ишонувчан бўлиб қололмайди. Устигаустак, адоғи кўринмаётган иқтисодий тангликлар, ижтимоий қўнимсизликлар, сиёсий чайқовлар, янги либослардаги алдовлар... Шунданмикин, халқ билан бошқарувчи синф ҳали-ҳануз бир дарёнинг икки қирғоғида қолиб кетаётир. Бундай кўнгилсиз манзара марказ билан иттифоқдош республикалар ўртасидаги муносабатларда, айниқса, яққолроқ кўринмоқда.

Иттифоқ шартномаси лойиҳаси гарчанд қайта қуриш замонида тайёрланган бўлсада, унинг ҳар жумласида узоқ йиллар давомида шаклланган ҳийлагарлик аломатлари сезилиб турибдики, лойиҳа муаллифлари бунга йўл қўймасликлари керак эди. Ҳужжат шу ҳолича имзоланадиган бўлса, қардош республикаларнинг ҳеч бири, жумладан, Ўзбекистон ҳам ўз ҳудудидаги қонуний бойликларига эгалик қилолмайди.

Мен йигирма миллион кишилик Ўзбекистоннинг бир фуқароси сифатида республикамиз Президентининг адолатли сиёсатини қўллаб-қувватлайман. Негаки, Президентимиз ҳамма ишни босиқлик ва мулоҳаза билан амалга ошириш учун ҳаракат қиляпти, Иттифоқ шартномасида ҳар бир республиканинг ўзига хос томонлари ҳисобга олиниши зарурлиги, уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари поймол қилинмаслиги ва тақсимот ҳам ҳар республиканинг иттифоқ хазинасига қўшган ҳиссасига қараб бўлинишини талаб қиляпти.

Президентимизнинг «Известия» газетаси мухбири билан қилган суҳбатида тилга олинган фикрлар шундай жиҳатлари билан қимматлидир. Тўғри, ҳеч ким Ўзбекистонни иттифоқдан ажратиш тарафдори эмас ва қолаверса, бу, бугунги кунда мумкин ҳам эмас. Шундай бўлгач, иноних тиёрнинг маълум бир қисми марказнинг қўлида бўлиши табиий. Лекин бу алоқа ҳамкорлик аҳдномалари, ўзаро ҳурмат асосида бўлмоғи лозим. Суҳбатда айтилганидек, марказ бошда Иттифоқ шартномасига қарши чиқиб жуда кўп имкониятларни бой бериб қўйди. Чиндан ҳам аввал бошда барча халқлар манфаатларига мос, иттифоқдош республикалар ўртасидаги ишонч кўприкларини мустаҳкамлашга қодир шартнома лойиҳаси тайёрланиб, имзоланганида эди мамлакатимизда содир бўлган қатор-қатор кўнгилсизликларнинг олди олинган бўлур эди.

Суҳбатда республикамизнинг бугуни ва эртанги ҳаёти билан боғлиқ жуда кўп масалалар тилга олинганки, улар кишини ўйлашга, фикрлашга ундамаслиги мумкин эмас. Хусусан, маъмурий системанинг энг асосий воситаси ва таянчи бўлган Давлат режа қўмитасини тубдан ислоҳ қилиш айни пайтда, кўпгина иттифоқ тармоқ нозирликларини тугатиш, ҳар бир республика ўз армиясини тузган тақдирда пайдо бўладиган яхши-ёмон муаммолар, феодал тузумдан капитализмни четлаб тўппа-тўғри ривожланган социализмга «сакратиб» ўтказиб қўйилган бизнинг республикамизда бозор иқтисодиётига ўтишнинг ўзига хос мураккабликлари ҳақидаги фикрлар ҳам адолатли.

Мен Президентимизнинг Рашидов тўғрисидаги фикрларига ҳам юз фоиз қўшиламан. Брежнев тўдасидан айнан Рашидовнинг ажратиб олиниб «калтакланиши» адолатсизликдир. Марказий матбуот шундай бир муҳит яратдики, билмаган киши турғунлик даври иллатларининг ягона айбдори Рашидов эканда, деган хулосага келиши ҳеч гапмас. Ваҳоланки, Рашидов ўша даврдаги раҳбарлардан бири эди. Бошқалар нима қилган бўлса у ҳам шуни қилган, марказга итоат этган...

Абдусаид КЎЧИМОВ

ШАРТНОМА ИМЗОЛАНДИ

Ленин номидаги Халқлар дўстлиги саройида СССР ва Ўзбекистон ССР Маданият нозирликлари ўртасида 1991 йил учун ҳамкорлик шартномаси имзоланди. Шартномани СССР маданият нозирининг биринчи ўринбосари Ю. У. Фохт-Бабушкин ва Ўзбекистон ССР маданият нозири Н. Ғойибов имзоладилар.

Мазкур шартномани қисқача шарҳлаб беришни республика маданият нозири **Наим ҒОЙИБОВ**дан илтимос қилдик.

— Бундай шартнома республикамиз маданият нозирлиги тарихида биринчи марта имзоланди. Бугунги қайта қуриш ва демократия жараёни маданият ходимларидан ҳам ўз ишларини қайта кўриб чиқишни, ишнинг энг маъқул йўлларини излаб топишни тақозо этмоқда. Шу боис ҳам мамлакатимизда маданият соҳасига талаб ва эътибор кучайди. Эски иш услубларидан воз кечиш пайти етди. Ўйлайманки, шартнома асосидаги ишларимиз яхши самаралар беради.

Агар шартноманинг асосий ўринларига тўхталадиган бўлсак, шуни айтмоқчиман: Бухоро ва Хева шаҳарларидаги маданий ёдгорликларни асраш ҳамда таъмирлаш, Алишер Навоий номидаги республика Давлат кутубхонаси қурилишини тезроқ амалга ошириш, шунингдек, буюк мутафаккир Алишер Навоийнинг 550 йиллик юбилейини пойтахт ва иттифоқимизнинг бошқа йирик шаҳарларида кенг кўламда нишонлаш тадбирларини белгилаб олдик. Шартномага юбилей муносабати билан Москвадаги йирик маданият марказларидан бирига улуғ бобомизнинг номини бериш масаласи киритилган.

Хулоса қилиб айтмоқчиманки, бу илк қадамлар миллий ва тарихий маданиятимизни ҳар жиҳатдан ривожлантиришга катта ҳисса қўшади. Кейинги йилларда тузиладиган мукаммал шартномаларга асос бўлади.

СУРАТДА: шартномани имзолаш пайти

Қутлаймиз!

Шу йилнинг 25-26 январь кунлари Ўзбекистон Журналистлар уюшмасининг VIII съезди бўлиб ўтди. Унда альтернатив сайлов йўли билан Лутфулла Кабиров жумҳурият журналистлар уюшмасининг раиси этиб сайланди. Ҳафталигимиз жамоаси ва кўпминг сонли муштарийларимиз номидан уни қутлаймиз. Бу масъулиятли ишда Л. Кабировга муваффақият тилаймиз.

Жумҳуриятимизда буюк мутафаккир шоир Алишер Навоийнинг 550 йиллигига кенг тайёргарлик кўрилмоқда. Жумладан, Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида шоир китобларини нашр этиш билан бирга турли хил юбилей таклифномалари ҳам тайёрланмоқда.

СУРАТДА: нашриёт ходимлари С. Азимова, М. Абдишукурова, М. Собирова, Н. Фозилова ва М. Азимова юбилейга атаб чиқарилган янги китобни кўзда кечирмоқдалар.

КОМИЛ ЯШИННИНГ ЮБИЛЕЙИГА

Республика халқ ёзувчиси, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Комил Яшин ўзбек совет маданияти тарихига ёрқин саҳифа қўшди. Совет даври ўзбек драматургияси, театри ва киносининг тарихи шу одамнинг ижодий фаолияти билан узвий боғлиқ. Дарвоқе, унга ССЖИ Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси билетини Максим Горький топширган эди. Комил Яшин 80 ёшга тўляпти.

Тошкентда ёзувчи юбилейига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш ташкилот комитети тузилди. Бу комитетнинг дастлабки мажлиси бўлиб ўтди. Мажлисни Ўзбекистон ССЖ Президенти ҳузуридаги Нозирлар Маҳкамаси Раисининг ўринбосари Э. Самандаров ўтказди. Юбилярни қутлашга бағишланган тантанали кечани шу йил 25 декабрда ўтказиш белгиланган. Бунга қадар эса жумҳуриятда бу санага бағишланган тадбирлар ўтказилади. Ўзбекистон театрлари саҳналарида Комил Яшин яратган пьесалар, шу жумладан «Йўлчи юлдуз», «Гулсара», «Равшан ва Зулхумор» намойиш этилади. Давлат матбуот комитети сўз устасининг сайланма асарларини нашрга тайёрлайди. Ўзбекистон ССЖ Фанлар академияси билан республика Ёзувчилар уюшмаси илмий конференция ва бир қанча адабий учрашувлар ўтказишни мўлжалламоқда. Жумҳурият давлат телекўрсатув ва радиоэшиттириш комитети Комил Яшин ҳақида телевизион ҳужжатли фильм суратга олишни режалаштирмоқда. Кутубхоналарда, клубларда, талабалар ва мактаб ўқувчилари ҳузурида ижодий кечалар ҳамда китобхонлар конференциялари бўлиб ўтади.

МОҲИЯТ ЎЗГАРМАЙДИ!

Яқинда рўзномаларда ғалати бир хабар босилиб чиқди. Уни ўқиб, бу юртнинг эгаси ким ўзи деган ташвиш ва таажжубда қолдик. Бу хабарда айтилишича, Ўзбекистон фуқаро авиация бошқармаси иқтисодий тангликдан қутулиш мақсадида Зарафшон шаҳридаги аэропортни барча хизмат бўлинмаларию техник жиҳозлари билан бирга бошқа корхона ихтиёрига берибди. Яна келиб-келиб кимга денг? Ўзбек халқининг нодир қазилма бойликларига ҳокиму мутлоқ бўлиб олиб, беҳисоб олтинларимизни ўз билганича тасарруф этаётган, унинг заррасини ҳам бу бойликларнинг ҳақиқий эгаси бўлган Ўзбекистон жумҳуриятига раво кўрмаётган Навоий тоғ-металлургия комбинатининг Марказий кон бошқармасига!

Эндиликда Учқудуқ ва Навоий шаҳарларидаги аэропортлар ҳам шундай корхоналарга беришга тайёргарлик кўрилмоқда экан. Бу олди-берднинг замирида қандай сиру синоатлар яширинган?

Биринчи сир шундаки Ўзбекистон фуқаро авиация бошқармаси ҳам, Зарафшон аэропорти ҳам бевосита Москвага бўйсунади. Олтин конлари бошқармаси ҳам Москванинг тасарруфидадир. Демак, Ўзбекистоннинг бир парчасини Москва Москвага бераётир.

Ўзбекистон фуқаро авиация бошқармаси чиндан ҳам иқтисодий тангликни бошидан кечиряптими ёки «иқтисодий танглик» деган ғирром ўйиннинг бошини тутаяптими? Агар бу олди-берднинг тагида қандайдир сир яширинган бўлмаса, нега бошқарма бу тадбирни ошкора тарзда, матбуотда эълон қилиб, сўнгра амалга оширмади? Умуман, бу ишга жумҳурият Нозирлар маҳкамаси розилик берганми ёки улар ҳам бундан бехабарми?

Икки ой муқаддам «Комсомольская правда» рўзномасида Мурунтовдаги мавжуд олтин заҳиралари яна эллик йилга етиши мумкинлиги айтилган эди. Эҳтимол, марказий маҳкамалар тасарруфидаги кон бошқармаси бу олтинларни эллик йил ичида эмас, икки-уч йил ичида ташиб битириш ташвишига тушиб қолгандир?! Негаки, эндиликда жумҳуриятларнинг мустақиллик ҳуқуқларидан фойдаланиб, ўз миллий бойликларини ўзи тасарруф этишни, жиловни ўз қўлларига олишни талаб қилаётганликлари ҳаммага аён. Россия федерацияси бошлаган бу ташаббусни бизнинг жумҳуриятимиз ҳам қўллаб-қувватламоқда. Барибир, эртами ё индин қазилма бойликларимизга хўжайинлик қилаётган корхоналар уларнинг асл эгалари қўлига ўтиши аниқ. Фақат бу жараён бизда митинглар, намойишлар орқали эмас, демократия қонунларига асосланган баҳамжиҳат музокара йўли билан бормоқда. Афтидан, бу кимгадир ёқмаяпти ва енг ичида иш битириш каби сийқаси чиққан усуллардан фойдаланиб халқнинг норозилигини кучайтиришга зўр бериб уринилмоқда. Акс ҳолда, фақат Зарафшоннинг эмас, Учқудуқ ва Навоий шаҳарлари аэропортларини ҳам инъом этишга тайёргарликни нима деб баҳолаш керак.

Нега энди келиб-келиб Ўзбекистон фуқаро авиация бошқармаси олғир корхоналарнинг қармоғига илиняпти?

Тайёрагоҳлар қайси маҳкаманинг тасарруфида бўлишидан қатъи назар Ўзбекистоннинг ўз мулкидир. Чунки улар Ўзбекистон ҳудудида, унинг ерида жойлашган. Бу муҳим аҳамиятга эга бўлган иншоотларни жумҳурият ҳукуматидан изнсиз, унинг халқи розилигисиз инъом этиш ҳуқуқи ҳеч кимга берилган эмас! Бундай олди-берди ҳаракатлари бутун мамлакат учун сув билан ҳаводек зарур бўлиб турган хотиржамликни бузишга, норозиликлар оловини ёқишга уриниш деб баҳоланмоғи, шартномалар тез орада бекор қилинмоғи зарур.

Жумҳурият фуқаро авиация бошқармасининг иқтисодий танглиги масаласига келсак бу ҳам соғлом мантиққа асосланмаган гап. Ҳозир бозор иқтисодига ўтиш арафасида фақат Ўзбекистон бошқармаси эмас, Аэрофлотнинг барча бўлинмалари шундай жараённи бошидан кечирмоқда. Харажатлар ва даромадларни мувофиқлаштириш учун йўлкираларни ошириш тадбирлари белгиланаётир. Ана шу жараёндаги мураккабликни пеш қилиб, ундан фойдаланиб қолиш мақсади эса жамоатчиликка кундай равшан. Бордию айрим тайёрагоҳларни маблағ билан таъминлаш масаласи чиндан ҳам келажакда оғир муаммога айланадиган бўлса, уни жумҳурият ўзи ҳал этиш имконига эга, деб ўйлаймиз.

Шуни била туриб, Ўзбекистон халқи билан ҳисоблашмасдан аэропортларни инъом қилиш эски талончиликни кучайтириш ва уни жумҳурият халқидан яшириш демакдир.

Сўнгги кунларда бу «олди-берди»ни «қуналға сотилган эмас, корхона ихтиёрига ўтказилган», деб хаспўшлашга уринмоқдалар. Сотилди нимаю, ихтиёрига ўтказилди нима? Бу билан моҳият ўзгариб қолмайди-ку!

Озод ШАРАФИДДИНОВ, Норбой ХУДОЙБЕРГАНОВ, Дадахон НУРИЙ, Мирзо КЕНЖАБЕК, Мурод АБДУЛЛАЕВ

АДИБ ВА ЖАМИЯТ

ОЛДИНГДАН ОҚҚАН СУВ

МАВЛОНО МУҚИМИЙ «Мулки ҳинду Марвдин келсам топардим эътибор. Шу эрур айбим Муқим, мардуми Фарғонаман» деганлар. Бу ҳол қисман бўлса-да, ҳамон давом этаётир. Бунга мисоллар кўп. Тошкентда бир марта қўноқ бўлиб қайтиб кетган шоир С. Есенинга музей очилсаю, шу ерда таваллуд топиб, яшаб ижод этган, жаҳонда олтинчи романчилик мактаби — ўзбек (туркий), яъни Туркистон романчилик мактабига асос солган, элим-юртим дегани учун, ҳақиқат ва адолатни куйлагани учун ҳибс этилиб, пинҳона отиб ташланган Абдулла Қодирийнинг ҳамон музейи йўқ.

Ёки бўлмаса, жумҳуриятимизга йўл усти бир-икки марта келиб, бир ёқлама материаллар ёзиб кетган Ю. Фучикка Тошкентда музей очилган. У Ўзбекистондаги коллективлаштириш сталинча зўравонлик билан, Украина ва Сибирияга қулоқ қилиб юбориш билан, қўрқитиш йўли орқали ўтказилганини яширган ёки масала моҳиятига умуман тушуниб етмаган. Хуллас, жумҳуриятимиз олдида эъзозласа бўладиган унинг бирор хизмати йўқ, ўтказиб қўйган жойи ҳам йўқ. Уни олқишлайдиган ўз халқи, ўз жумҳурияти бор. Бундай ишлар билан бизлар эмас, агар лозим топсалар, ўз авлодлари шуғулланишлари лозим. Бизда эса ўз қадрини тегишли даражада ҳамон топмаётган юзлаб, ҳаттоки минглаб сиймолар бор. Шулардан бири Юнус Ражабийдир. Унинг хизмати шундаки, агар шеърий «Хамса»ни туркий тилда Алишер Навоий яратган бўлса, **мусиқий «Хамса»**ни — «Ўзбек мақомлари»ни илк бор Юнус Ражабий яккалам этди, авлод-авлодларга мерос қилиб қолдирди. Бунинг қадрига етмоқ ва эъзозламоқ керак. Бироқ биринчи академик бастакоримиз ва атоқли хонандамиз, мусиқий муаллим ва мураббийнинг музейи йўқ. Менинг тасаввуримда, бу музей мусиқа салони, яъни мусиқа жавони, мақомхона бўлғусидир.

Ҳар бир доно ота-она ҳамма фарзандларига баб-баравар қарайди, бир хил меҳр кўргузадир, ана шунда оға-инилар, эгачи-сингиллараро нифоқ келиб чиқмайди. Ана шу удум, афсуски, халқимизнинг барча сиймоларига ҳам бир хилда қўлланилмаган ҳоллар кўп ва бу давом этаётир. Масалан, Мусо Хоразмий, Беруний, Ибн Сино, Улуғбек муайян даражада эъзозлангани ҳолда ўшалар каби буюк сиймолар бўлмиш ал-Форобий, ал-Фарғоний, Кошғарий, Бурҳониддин Марғилоний сингари буюк зотлар хотираси етарлича қадрланганини йўқ. Ёки бўлмаса, Навоий, Бобур, Муқимий, Фурқат, Завқий ижоди бирмунча тарғиб қилингани ҳолда Яссавий, Жалолиддин Румий, Ҳофиз Хоразмий, Ҳусайний, Сўфи Оллоёр, Ҳувайдо, Феруз, Амирий, Фазлийлар ҳали бугунги ҳаётимиздан ўзларининг қонуний ўринларини олганлари йўқ. Ҳамзани жумҳуриятимизда етти ёшдан етмиш ёшгача ҳамма билгани ҳолда унинг сафдошлари бўлмиш Сўфизода, Авлоний, Беҳбудийларга етарли эътибор кўргизилмаган. Ёки бўлмаса ,жумҳуриятимизда Ҳамид Олимжонга ўндан ортиқ ҳайкал ўрнатилган бўлса, Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитратга биттаям ҳайкал ўрнатилмади. Демак, халқ номидан гапирувчилар адашибдилар, чунки халқ ўз асл фарзандларига нисбатан «Ўнта бўлса ўрни бошқа, қирқта бўлса қилиғи» дейди. Энди бундан буёғига ана шундай баланд-пастликларга чек қўяйлик.

Ҳамма нарса ҳам меъёрида бўлгани маъқул. Иттифоқдаги барча метро станцияларига, барча шаҳарлардаги энг йирик стадионлар ёки саройларга Ленин номининг берилиши ҳам ўринли эмас, бу шахсга сиғинишнинг бир кўриниши деб ҳисоблаган бўлур эди Владимир Ильичнинг ўзи ҳам. Масалан, Тошкентдаги бош майдон, энг улкан сарой, энг марказий кўча, энг йирик туман, энг катта олий ўқув юрти, вафотидан кейин ярим аср ўтгач қурилган метрополитен, хотин-қизлар педагогика билим юрти ва ҳоказолар унинг номи билан аталади. Битта шахс номи билан шунча жойнинг аталиши камтарликка кирмаса керак. Владимир Ильичнинг камтарликни фазилат деб ҳисоблаганини назарда тутиб ва адолат юзасидан иш юритиб, шу жойларнинг айримларини бошқа сиймолар номи билан атасак тўғри бўларди, деб ўйлайман.

Юртим ташвишларидан яна бири марказдаги айрим эскича фикрловчи кучларнинг жумҳуриятимиздаги мустақиллик сари қўйилаётган қадамларга зид иш тутишидир. Лекин марказда ҳам холис олимлар бор. Шулардан бири СССР халқ депутати, академик Н. Амосовнинг фикрича («Литературная газета», 1990 йил, 7 ноябрь, 45-сон), «Эски тушунчадаги империяни энди бошқариш мумкин эмас. Демак, олий ҳокимиятни жумҳуриятларга бўлиб бериш керак. Биздаги иқтисодиётни гўё бўлинмас, дейиш бачканаликдир. Ҳар бир жумҳуриятнинг «ташқи» савдоси 20—30 фоиз атрофидадир. Исталган Оврупо мамлакатида бу кўрсаткич юқоридир».

Бу кўчирмани келтиришдан мақсадим шуки, марказ иттифоқдош жумҳуриятларни ўз жиловида қаттиқ тутиб тураверш илинжида турли важ-карсонларни сабаб сифатида рўкач қилиши асоссиздир. Жумҳурият иқтисодиётини юргизишда жаҳон тажрибасидан, биринчи навбатда, ўз тарихий тажрибамиздан фойдаланайлик. Муддати кўрсатилган шартнома асосида ташқаридан — чет эллардан, шу жумладан, иттифоқдош жумҳуриятлардан мутахассислар, агар зарурати бўлса, вақтинча малакали ишчиларни олиб келиб, масалан, кон саноатини равнақ эттириш мумкин. Ўз мутахассисларимиз ва малакали ишчиларимиз етишиб чиқиши биланоқ шартномада кўрсатилган муддатларда уларга жавоб бериб юборамиз. Нефть саноатини ривожлантиришда араб мамлакатлари шу йўлни тутдилар ва беқиёс ютуқларни қўлга киритдилар. Бу қўҳна Туркистон учун янгилик эмас, албатта, балки босиб ўтилган, лекин унутилаётган бир йўлдир. Маълумки, Амир Темур Самарқандни обод қилмоқ, янги корхоналар, жумладан, қурол-аслаҳа, олтин ва кумуш тангаларни зарб этувчи корхоналарни очиш учун бошқа ўлкалардан моҳир усталарни битим асосида, яъни маълум миқдорда олтин билан ҳақ тўлаш йўли билан таклиф этган. Улар ҳалол ишлаганлар, чунки меҳнатлари эркин бўлган. Амир Темур вафотидан кейин, бобоси тахтига ўтирган Ҳалил Султон ўша усталардан ўз юртига кетишни истаганларни ҳурмат-иззатини жойига қўйиб жўнатиб юборган. Чунки замон нисбатан нотинч бўлиб, тож-тахт учун кураш тўхтамагани сабабли йирик қурилишлар вақтинча тўхтаб қолган эди, корхоналарни юритиш учун хомашё етишмасди. Хуллас, тарихимизда ҳар борада ҳам ибрат олса арзийдиган нуқталар бор. Тарих ҳукми билан оқланган тажрибалар, албатта, самара келтиргусидир.

МЕНИ ЖУДА ташвишга солаётган нарсалардан бири миграция деб аталувчи ҳолат — аҳолининг у ёқдан бу ёққа кўчиб юришидир. Кейинги олтмиш-етмиш йиллик тарихимизда жумҳуриятимизга келганлар кимлар? Не ниятда келишган эди улар. Ҳозир не ниятда келмоқдалар? Кетаётганлар асосан кимлар? Бу масалаларга чуқур қарасак, шу хулосага келишимиз аниқ — жумҳуриятга келганларнинг ҳаммаси ўз манфаатини ўйлаб қадам қўйган. Жумҳурият манфаатини ўйлаш ҳатто уларнинг тушига ҳам кирмаган. Ўтган асрда асосан қурол кўтариб келганлар, қўлида қуроли бор кимсанинг нияти нима бўлишини гапириб ўтириш ортиқчадир.

Инқилоб йиллари деб аталмиш даврда келганларнинг аксарияти М. Фрунзега аскар, Ф. Дзержинскийга навкар эдилар. Йигирманчи йилларда келганлар асосан қорин тўйдириш ва тирик қолиш илинжида эдилар. Мен ўрганиб чиқдим, ҳатто «илм эшелони» билан дорилфунун очиш учун келганларнинг ниятлари бизлар соддалик қилиб ўйлаб келганимиздек эмас экан. Улар келгач, биринчи навбатда 1918 йилда Мунавварқори бошчилигида тузилган Туркистон халқ дорилфунунининг мусулмон қисми тугатилади. Туркистон давлат дорилфунунига мутлақ кўпчиликни ташкил этувчи тубжой халқ фарзандлари деярли ўқишга олинмайди. Фикримнинг исботи учун битта мисол келтираман. Биринчи ўқув йилида, яъни 1920 йили Туркистон Давлат дорилфунунида ўқиган 1467 нафар талабанинг атиги 38 нафари тубжой миллат вакиллари эди, яъни талабанинг икки ярим фоизи тубжой миллат вакиллари бўлса, 97 фоизи овруполиклар эди. Ваҳоланки, ўша пайтда бутун Туркистонда тубжой миллат кишилари аҳолининг 97—98 фоизини ташкил этарди. Бу қиёслов аслида Тошкентда очилган ўша дорилфунун туркистонликлар учун эмас, балки оз сонли овруполиклар учун хизмат қилишга даъват этилганини кўрсатади. Дорилфунун номидаги Туркистон сўзи бир ниқоб эди, холос. Шу сабабли ҳам тубжой миллат фарзандлари ўз шаҳарларидаги дорилфунунга киролмай, олис Олмония мамлакатига ўқишга кетишга мажбур бўлган эдиларким, энди бу алоҳида бир мақоланинг мавзусидир. Айтгандай, дорилфунундаги талабаларни қабул қилишдаги миллий ва миқдорий камситилиш иллатига жумҳурият пойтахти Самарқанддан Тошкентга кўчиб келгач, Файзулла Хўжаев, Акмал Икромовнинг тўғри сиёсати натижасида аста-секин барҳам берила бошлайди.

1966 йилги зилзила халқимиз бошига учта улкан фожиани келтирди. Буларнинг бири ҳақида кўп гапирилган: шунча минг тошкентлик бошпанасиз қолди, лекин уларга ўн тўртта иттифоқдош жумҳурият ёрдамга келиб, уй-жой қуриб беришди, дейилади. Муайян даражада бу гап тўғридир. Лекин давлат маблағи ҳисобидан ва давлат томонидан қурилган бинолар асосан кимларга берилди, бу ҳақдаги ҳисоб-китоб сир тутилади. Лекин хуфтондан кейин шаҳар марказида юрсангиз, ўзбекча гап-сўзни деярли эшитмайсиз. Зилзиладан зарар кўрган тубжой аҳоли ҳозир асосан шаҳар чеккаларида жойлашган ва ўз маблағи ҳисобига ва ўз қўли билан хомғиштдан қурилган иморатлардан иборат Янги Лабзак, Янги Дегрез сингари маҳаллаларда яшамоқдалар. Зилзила туфайли тубжой аҳолининг шаҳар марказидан четга кўчиб кетиши пойтахтимизнинг миллий қиёфасига катта таъсир кўрсатгани аниқ. Зилзила туфайли пойтахтимиз бошига тушган учинчи фожиа шуки, ўша пайтда шаҳар бедарвозалигидан фойдаланиб, турли бетайин кимсалар келиб қолишди. Тиббиёт фанлари доктори, профессор Абдулҳай Абдуллаев бундай ҳикоя қилади: «Зилзиладан кейин Тошкентга келган қурувчилар ўзлари билан турли юқумли хасталикларни, жумладан, тери-таносил касалликларини ҳам келтирдилар. Шаҳримизда 1968 йилга келиб ифлос касалликлар шу даражада кўпайиб кетдики, бу кўрсаткич бўйича Тошкент жаҳонда биринчи ўринга чиқиб олди, янги шифохоналар очиш ёрдам бермай қолди. Шунда ўша пайтдаги Марказком котибларидан бири мени бош мутахассис сифатида маслаҳатга чақирди, «Нима тадбир кўрсак бу шармандали аҳволдан қутуламиз?» деди. «Касалликни бартараф этиш учун аввало унинг ўчоқларини йўқ қилиш керак, яъни қурувчиларни ялписига тиббий кўрикдан ўтказиб, шармандали касалликка чалинганларини зудлик билан мажбурий равишда келган жойларига қайтариб юбориш зарур», дедим. «Бу мумкин эмас, — деди котиб. — Янги Тошкентни барча совет халқлари қуряпти, деб бутун жаҳонга маълум этганмиз. Таклифингиз халқлар дўстлиги сиёсатига зиддир. Бошқа тадбир топинг». «Бошқа тадбир йўқ, барибир касални яширсанг, иситмаси ошкор қилади», дея олим сифатида ўз фикримдан қайтмадим, айтганимдан бўлак тадбирнинг ўзи йўқ эди-да. Ана шу ўжарлигим докторлик ҳимоямни беш-олти йил орқага суриб юборди», дейди муҳтарам олим ҳикоясини якунлаб.

Яқинда қозонлик ва львовлик икки ҳамкасаба дўстимдан (уларни Москвада ўқиганимда орттирганман) мактублар олдим. Қозонлик дўстим Татаристонда мустақиллик декларацияси қабул қилиниши муносабати билан турли сабаб ва баҳоналарга кўра ҳар ёққа тарқаб кетган ва тарқатиб юборилган юртдошларини тарихий ватанга қайтариш лозимлигини ёзиб, Ўзбекистондаги татар аҳолисига шу ҳақда биргаликда матбуот орқали мурожаат қилишимизни таклиф этибди. Мен бу таклифга бажонидил рози бўлдим. Львовлик дўстим эса Ўзбекистонда украин аҳолисидан қанча яшайди, уларнинг турмуши қандай — шулар ҳақида маълумот сўрабди. Билганларимни ёзиб юбордим. Корейс аҳолисига мансуб қўйлиқлик танишим суҳбатда Узоқ Шарққа — ўз тарихий ватанига қайтиш ниятини билдирди. Унга ҳам оқ йўл тиладим. Ўзбекистонга келиб қолган аҳоли ўртасида тарихий ватанларига қайтиш истаги туғилган экан, «Литературная газета»да таклиф қилинганидек, уларга ёрдам кўрсатилиши зарурлигини ҳаёт тақозо қилмоқда.

ШУ ПАЙТГАЧА Москвада чиқаётган газета-журналлар гарчи Иттифоқ ташкилотларининг органлари ҳисобланса-да, Ўзбекистон ҳаётини деярли ёритмайди, ёритса, одатда бирёқлама ёки нотўғри материаллар бериб келгани аниқ. Бундан буён ҳам шундай калондимоғлик давом этадиган бўлса, марказий газеталарни, биринчи галда «Правда», «Известия», «Труд»ни Ўзбекистон ССЖга тааллуқли органлар дейиш қийин. Ўзбекистонга доир материаллари ўз газетасида деярли чиқмайдиган мухбирларни сақлашдан нима фойда? Тағин улар ҳатто махсус транспорт воситаларидан ҳам фойдаланадилар-а?

Ҳар гал марказий газета-журналларнинг янги сонларини варақлар эканман, икки ташвиш мени ҳаяжонга солади: бири шуки, яна бирор ёлғон-яшиқни ёзмадиларми, дейман. Иккинчиси шуки, зора Ўзбекистон ҳақида бирор илиқ гапни ўқисам, деб орзу қиламан. Ўйлайманки, дилимдан кечадиган бу иккала туйғу юртдошларим хаёлларидан кечса ажаб эмас. Матбуотнинг ростгўй бўлиши юртимнинг бугунги кундаги жиддий ташвишларидан бири бўлиб турипти.

...Қодирий номида ҳам мукофот таъсис этилгани илк муждадир.

Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ

ГИЁҲЛАР ОЛАМИДАГИ ГАВҲАР

- Бойлигимиз топталмасин
- Дори-дармонларни ўзимиз тайёрлайлик
- Сариқнинг давоси топилган. Бироқ...

ИНСОНИЯТ ТАРИХИ билан тенг табобат фанининг ўқилмаган саҳифаларига бўлган қизиқиш бугунги кунга келиб жуда кучайиб кетди. Шифобахш ўсимликларнинг хосиятини қадим замонлардаёқ англаб етиб, улардан турли хасталикларни даволаш учун фойдаланишган алломалар ўз тажрибаларини асарлар шаклида келгуси авлодларга қолдириб кетишган. Ўз даврининг йирик мутафаккири, замонавий тиббиётнинг асосчиси Гиппократ ўша вақтнинг ўзидаёқ 236 тур ўсимликнинг дори-дармон сифатида ишлатилишини қайд этиб ўтган эди. У «ўсимликнинг ўзидан ёки ширасидан дори-дармон сифатида фойдаланиш ажойиб натижалар беради», — деб таъкидлаган эди.

Ўтмишнинг улуғ алломалари Абу Али ибн Сино, Абу Бакр ар-Розий, Абу Райҳон Беруний сон-саноқсиз беморларни шифобахш ўсимликлар ёрдамида даволаб, ўзлари учун абадий эҳтиром ва эъзоз оламини яратиб кетдилар. Буюк аллома Абу Али ибн Сино машҳур «ТИБ ҚОНУНЛАРИ» асарида 396 тур ўсимликнинг шифобахш хусусиятларини баён этиш билан бир қаторда, улардан хасталикларни даволашда фойдаланиш йўлларини муфассал кўрсатиб ўтган эди. Мана, орадан минг йилдан зиёдроқ вақт ўтса ҳамки, алломамизнинг кўрсатмалари ўз кучини йўқотмади.

Аммо, XX асрнинг иккинчи ярми эса тарих учун шифобахш ўсимликлардан кўр-кўрона юз ўгириш даври бўлиб қолди. Кимёвий йўллар билан олинаётган сунъий дорилар шифобахш гиёҳларни табобатдан суриб чиқарди. Беморларни хорижий мамлакатлардан келтирилган кимёвий дорилар билан даволаш оммавий тус олди. Инсон саломатлиги биринчи навбатда атроф-муҳитга, об-ҳавонинг мусаффолигига, озиқ-овқатнинг саралигига, кийим-кечакларнинг табиийлигига, қолаверса, ташқи муҳитга мослашишига боғлиқлигини кўпчилик илм аҳли унутиб қўйди. Унутилган ўсимлик дунёси, инкор этилган қадимий билимлар, кимёвий дорилар тиббий нодонлик бошқа касалликларнинг ажриқ каби жуда тез ривожланишига олиб келди. Инсон саломатлигининг кушандасига айланган сариқ хасталиги, ичбуруғ, камқонлик, буйрак касалликлари бугунги кунга келиб жумҳуриятимиз аҳолисининг тинкасини қуритиб қўйди.

«Сариқ касаллиги бадан рангининг хунук суратда сарғайиб ёки қорайиб ўзгаришидан иборатдир. Бунга сариқ ёки қора хилтнинг сасимасдан терига ва тери остига оқиб боришн сабаб бўлади», — деб ёзади Абу Али ибн Сино. Ва унинг давосини айтиб ўтади. Бироқ, аллома айтиб ўтган гиёҳлар асрлар оша ўша даврдаги хусусиятини тўла сақлаб қолдими?

Жумҳуриятимизда «кўпга келган тўй»дек бўлиб кетган бу касалликдан азоб чекаётган оналар ва болаларни кўрганимда ҳар сафар ўша фикрлар мени тинчитмайди. Мувозанати бузилган инсон саломатлигини тиклашда такрор ва такрор шифобахш гиёҳларга суянишимиз керак, деган ўй мени ўз ҳолимга қўймайди. Сариқ хасталигининг давосини сунъий дорилардан эмас, доривор ўсимликлардан излаш мақсадида тоғу тош кездим. Касбим боис, она тупроғимизнинг қадамим етмаган жойи қолмади, ҳисоб. Бундан ўн йил аввал мен орзиқиб кутган дори дунёга келди. Беш хил гиёҳдан тайёрланган бу дори хасталик азобини чекаётганларга халоскор бўлади, деб умид қилдим. Аммо у ўн йил мобайнида етим боладек елкасини букиб, нияти холислигини тушунтириш учун кирмаган расмий эшиги қолмади. Расмий доиралар унга ишонишни хоҳламадилар. Доридан шифо топган минглаб беморларнинг мактублари ҳам ишонч ёрлиғи вазифасини ўтай олмади. Нафақат жумҳуриятимиз, балки Иттифоқимизда шифо топган беморларнинг истаклари ҳам шунчаки қоғозларда қолиб кетди.

Ниҳоят, ўтган йили дори учун зарур ҳужжатларни жамлаб, уни ишлатиш учун рухсат беришларини сўраб Марказга юборган эдик. Аммо Марказ ҳалигача сукутда. На тасдиқ, на инкор мазмунидаги бир парча қоғоздан ҳамон дарак йўқ. Жумҳуриятимизда эса беморлар сони ҳамон ортиб бормоқда.

Баъзан инсон нимадандир ранжиса, бироз-гина ҳасрат қилиб: «энди омади гапни бир айтдим — қўйдим-да», деб қўл силтаб қўяди. Бироқ биз эса, энди буёғига қўл силтай олмаймиз. Чунки, қўл ортида алифбоси неча бор ўзгарган, тарихи деярли унутилган, шифобахш гиёҳларининг номини умуман фарқлай олмайдиган, асосий қисми турли хасталиклардан кўнгли яримта бўлиб қолган оддий фидойи меҳнаткаш халқ турибди.

Демоқчиманки, халқ табобатининг ўқ томирлари ҳали қуриб улгурган эмас. Ҳозирги кунимизда хориждан келаётган дориларни топиш ҳам анқонинг уруғига айланди. Иттифоқимиз бўйича 1990 йилда дори-дармонлар учун 8,5 миллиард сўм ажратилган бўлса, бор маблағ 6,2 миллиардни ташкил этади. Етишмовчиликни қоплаш учун СССР Олий Советининг I сессиясида эълон қилинганидек, ҳукуматимиз 0,5 миллиард инвалюта ажратган эди. Бу маблағ, табиийки, дори-дармонга бўлган талабни қондиролмаганлиги учун дорихоналардан оддий бош оғриқ дорисини топиш ҳам амримаҳол бўлиб қолди.

Биз шу пайтгача шифобахш ўсимликлардан тўғри фойдаланишни йўлга қўйган бўлганимизда, кўп жиҳатдан ютсак ютардикки, ютқизмасдик.

ИЛМ — ЎЗНИ БИЛМАКДИР

Йиллар мобайнида доривор гиёҳларни деярли муҳофаза этмай қўйганимиз боис, баъзи қимматли ўсимлик турлари аста-секин йўқолиб борди. Қимматбаҳо хомашё манбаи ҳисобланган омонқора, бозулбанг, бўзноч, чойўт каби гиёҳларимизни ҳам бугунги кунда шундай тақдир кутмоқда. **Шунинг учун жумҳуриятимизда дори-дармонларга бўлган эҳтиёжни ҳисобга олган ҳолда, наботот оламимизда учрайдиган шифобахш ўсимликлардан фойдаланиб, йўқолиб кетаётган, самарали даволаш хусусиятига эга бўлган ўсимлик турларини экинга айлантириш, ўстириш ва улардан фойдаланиш дастурларини яратиш лозим.**

Тиббиётчи олимларимиз, доришунослар билан ҳамкорликда дори-дармонларни ўсимлик хомашёсидан тайёрлаш керак. Бунинг учун Ўзбекистон ССР Фанлар Академияси ва жумҳурият Соғлиқни сақлаш нозирлиги ўз кучларини бирлаштириб, илм аҳлларининг илмий тадқиқотларини марказлаштиришлари лозим.

ЯРАТИЛГАН ЯНГИ дори-дармонларни синовдан ўтказувчи ва ишлаб чиқаришга кенг йўл очиб берувчи қонуний кучга эга бўлган махсус доришунослик ташкилотини ўз жумҳуриятимизда тузишга эришиш зарур.

Бугунимизнинг яна муҳим муаммоларидан бири инсон саломатлиги учун зарур бўлган тозалик омилларига эътиборни қаратишдир. Кундалик эҳтиёж учун зарур бўлган яхши таъмли тиш ювиш пасталари, атирсовунлар, аёлларимиз учун пардоз-андоз воситаларини ҳам биз бемалол ўзимизда ишлаб чиқишимиз мумкин. Хорижий мамлакатларга тўлайдиган тилломизни иқтисод қилиш ҳисобига бу ишни ташкил этиш мумкин. Яъни, дунё ўсимликлар оламида 2500 тур гиёҳда эфир мойи бор. Шулардан 75 тури жаҳон миқёсида кенг қўлланилади ва улардан 40000 тонна юқори сифатли эфир мойи олинади. Иттифоқимизда эса 1980 — 1986 йилларда ўртача ҳар йили 1124 тонна — 39 номдаги эфир мойлари ишлаб чиқарилган. Аммо бу кўрсаткич йил сайин пастлаб бормоқда. Масалан, 1940 йилда 5 тонна арпабодиён мойи, 181 тонна ялпиз мойи ишлаб чиқилган бўлса, бу кўрсаткич ҳозирга келиб 1,2 ва 96 тонналарни ташкил этади.

«Қўл билан берганга қуш тўймас», деганларидек четдан оладиган маҳсулотларимиз аҳоли талабини ҳеч қачон тўла таъминлай олмайди. Шунинг учун биз юқоридаги ўсимликлардан эфир мойларини ажратиб олиб, уни истеъмолга чиқарадиган ўз корхонамизга эртами-кечми, албатта, эга бўлишимиз керак. Чунки, бизда ўсадиган 600 дан ортиқ ўсимлик турлари ўзида эфир мойларини сақлай олиш хусусиятига эга. Улардан олиниши мумкин бўлган эфир мойларининг сифати эса жаҳон кўрсаткичига тенг келиб, бемалол беллашиши мумкин. Мен бу сўзни осмондан олиб айтаётганим йўқ, эфир мойларига жаҳон бозорида қизиқиш жуда катта. Ғарбий германиялик мутахассислар билан учрашганимизда биз олган эфир мойлари улар томонидан юқори баҳоланди.

Лимонли шувоқ, ялпиз, ёронгул, кийикўт, райҳон, тоғрайҳон, мавраќ, арпабодиён каби қимматбаҳо эфир мойли ўсимликларни хомашё сифатида келтирадиган фойдасини яхшилаб хомчўт қилиб, ишлаб чиқаришга татбиқ этишни режалаштириш зарур.

Гулхайри ўсимлигидан олган озиқ-овқат саноатида ишлатиш мумкин бўлган бўёғимиз ҳам гиёҳшунос олимларнинг биргаликда олиб борган изланишлари мевасидир. Бу бўёқни саноат усулида олиш Ўзбекистон Фанлар Академияси О. Содиқов номидаги Биоорганика институтининг бир гуруҳ олимлари, жумҳурият озиқ-овқат саноати илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси ҳамда Чортоқ озуқа концентратлар ишлаб чиқариш тажриба заводи мутахассислари билан ҳамкорликда яратилди ва ишлаб чиқаришга жорий этилди. Бу бўёқ озиқ-овқат маҳсулотларига кўриниш бериб-гина қолмай, балки унинг таркибини турли дармондорилар, органик кислоталар ва бошқа моддалар билан бойитади. Сифатини яхшилайди, қимматини оширади. «Гулдаста» деб номланган бу бўёқ, шунингдек, гўштларга муҳр босишда, гўштдан қиймалар тайёрлашда кенг миқёсда ишлатилиши мумкин.

1989 йилда Тошкент гўшт ишлаб чиқариш бирлашмасида ўтказилган тажриба якунларига асосланиб айтиш мумкинки, 21 кг табиий бўёқ чиқиндига кетадиган 1286 кг гўштни тежаб қолди.

Бугунги кунда бизнинг тавсиямизга кўра Наманган вилоятининг Чортоқ туманида 140 гектар ерга гулхайри экилиб, парвариш қилиняпти.

Шунингдек, шифобахш гиёҳлардан тайёрланган «РАЙҲОН», «ТОҒ ЧЕЧАГИ», «ТОШКЕНТ» ичимликлари аллақачон халқ истеъмолига кириб кетди. Қувватбахш, камёб «САМАРҚАНД БАЛЬЗАМИ» Лейпциг шаҳрида ўтказилган кўрикда олтин медаль совриндори бўлди, уни баъзи хорижий давлатлар ҳам сотиб олмоқда.

Баҳорда ажиб бўй таратиб, ҳиди билан сизни сархуш қилиб қўювчи чечаклар — мойчечак, тирноқгул, бўймадорон, ўлмасўт, зира, қора зира, қорақат, итбурун, чаканда, алқор, қораандиз, қонтепар, мингтомир — биз санаб саноғига ета олмайдиган шифобахш ўсимликлар она табиат томонидан инсон саломатлиги деган гавҳарни асраш учун яратилган-ку. Ёки эрмонни олиб кўрсак:

Эрмон хосиятин эшитгин жиндай,
Бу Али, Буқротнинг фикридир шундай.
Биринчи ўринда иссиқлик бу ўт,
Қуруқликда икки, буни ёдда тут.
Ҳайдовчи, очувчи ва қотирувчи,
Шираси меъдага зарар сочувчи.
Сафро учун яхши сурги бўлади,
Сариқ дарди ундан ғамга тўлади.
Қувват олур ундан меъда ва жигар,
Носур дарди кетар ейилса агар.
Эски иситмага шифодир ҳар чоқ,
Яна тиш оғриса, оғриса қулоқ!

Халқимиз асрлар мобайнида кўз қорачиғидек асраб келган, араб имлосидан ҳозирги ёзувга ўгирилмай, сирли хазинадай кишиларимиз эътиборини ўзига тортиб келаётган, шифобахш ўсимликларнинг хосиятини муфассал баён қилган илмий рисолалар ҳали ўз таржимонини кутиб ётибди.

Шу сабабдан халқимиз орасида қадимгидек халқ табобатининг зукко вакиллари деярли учрамай қолди. Кишиларимиз табиий бойлигимиз — гиёҳларимизни асраб-авайлаш кераклигини ҳам ёддан чиқариб қўйди. Уларнинг табиий хусусиятларини чуқур англамасдан туриб, топтаб, қирон келтирди. Сохта гиёҳшунослар кўпайиб кетди. Баъзилар пул дардида ўзи яхши англаб етмаган гиёҳларни «фалон касалликка даво бўлади» деб чўнтагини қаппайтириш хаёли билан яшамоқдалар. Бундайларни кўриб кишининг виждони азобланади.

МАНА, ҲАДЕМАЙ БАҲОР КЕЛАДИ. Ёш-яланглар қирлар қўйнига, тоғлар бағрига ошиқади. Лолалар илдизи билан юлиб олинади. Чучмўмалар бир ҳидланиб, отиб юборилади. Яшаш умидида қуёшга интилган беозор, шифобахш гиёҳларимиз бешафқат, қўпол инсон товонларида янчилади, топталади. Мен бундай ҳолатларни кўрсам, қаттиқ изтиробга тушаман. Гўё улар гиёҳлармас-у ногаҳоний хасталикдан кўксини жимгина ушлаб, ерга қулаётган, таъналн нигоҳларини биздан узмаётган гўдакларимиз...

Биз табиат китобини инсоф кўзи билан ўқишга одатланмас эканмиз, руҳимиз оламида савоб деган чечак ҳеч қачон илдиз отмайди...

Қаҳҳор ҲОЖИМАТОВ,
Беруний мукофоти лауреати

ЁЗУВЧИЛАР ДАСТУРИ ЛОЙИҲАСИ МУҲОКАМАСИ

АСРАЙЛИК

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмасининг янги дастури лойиҳасини ҳуқуқий асосларда жиддий кўриб чиқиш керак.

Умумий қоидаларнинг 1-моддасида уюшмани мустақил ташкилот деб эълон қилинадию 2-моддада бу мустақилликка кишан кийдирилади.

«...давлат сири ва ҳарбий сирни матбуотда эълон қилиш, шунингдек, Ўзбекистон Конституциясида тақиқланган тарғибот ва даъватлар бундан мустаснодир».

Аввало, Ўзбекистоннинг армияси йўқ. Бирлашган Миллатлар Ташкилотидаги давлатлар рўйхатида ҳам бундай давлат борлигини ҳали ҳеч ким кўрмаган. Шундай бўлгач, ҳеч бўлмаса қалам аҳлини алдамаслик учун Ўзбекистон деб таъкидлайвермаслик керак.

Ёзувчи табиатан адолатнинг соқчиси, халқнинг дардини айтувчи ҳақиқат учун дор тагига дадил борадиган инсон бўлмоғи зарур. Бундан ташқари, агар давлат чизиб қўйган чизиқдан чиқмаслик керак бўлса, ёзувчи бечора «халқимиз пешонасига пахта экманг» дейишдан ҳам маҳрум бўлади. Ахир мамлакатга пахта керак, кўп пахта керак. Пахтадан кўйлак, арқон, кафанлик...

Асос қонуни (Конституция) мукаммалми? Аввало, жумҳурият Асос қонунини халқаро ҳужжатлар, хусусан инсон ҳуқуқлари халқаро баённомаси асосида ёзиш керак, ёзиш керак эмас, қуриш зарур. Лойиҳани эса фақат демократик тарзда сайланган Ўзбекистон халқ депутатлари муҳокама қилишлари мумкин.

Асос қонуни ҳозирги ҳолда дунёдаги демократик давлатлар қонунларига яқинлаша олмаган.

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси жумҳуриятдаги демократик ташкилот эканлиги кўпчиликка маълум. Юртимиздаги энг долзарб масалаларни ёзувчилар кўтариб чиққани ҳам сир эмас. Аммо яккафирқалик қусури сақланиб қолган жумҳуриятда уюшмага, унинг раҳбарларига ёзувчиликка алоқаси йўқ ташкилотлар томонидан буйруқ берилаверади.

Шунинг учун ҳам иккинчи моддани қуйидаги жумла билан тўлдириш керак: «... уюшма ҳеч қачон бирон бир партиянинг дастури билан иш юритмайди».

Ёзувчилар уюшмасида бирор йиғин ўтказсак, раёсатда 2—3 ёзувчидан ташқари марказқўм ва яна аллақандай қўмларнинг вакиллари ўтиришади.

Мен уларнинг мажлисда қатнашишларига қарши эмасман. Лекин жиловни қўлга олишга интилишларини кўриб, Иосиф Сталиннинг меросхўри эмасмикин деб ўйланиб қоламан. 10-модданинг бўлакларидан бирида бундай деб ёзилган: «Ёзувчилар учун ижодий ва маиший шароитлар яратиб бериш тўғрисида ғамхўрлик қилади».

Қандай ғамхўрлик қилинади? Уйсиз ёш шоирга «сен истеъдодлисан, катта шоир бўлиб етишасан, бу кунлар ҳам ўтар-кетар. Ажаб эмас, пешонангга уй битиб қолса».

Шу ғамхўрликми?

Ёш ёзувчига мақтов эмас, уй керак. Хотини билан боласи ижара уйда совуқдан касалманд бўлиб қолишган.

Шунинг учун уюшманинг ўзи ҳар 2—3 йилда ўз кучи билан уй қуриши лозим.

Маблағни қаердан олиш керак?

Ёзувчилар журнал кераклиги ҳақида тинмай гапиришавергач, «Ёшлик» ойномаси очилди. Лекин у бугун асосан комсомолники. Бир неча йиллар давомида нашриёт деб нола қилишгач, «Ёзувчи» нашриёти очилди. Ҳамма ҳужжатни тайёрлаган, совчи қўйган Ёзувчилар уюшмаси бўлдию матбуот қўмитасига тегди. Энди «Ёзувчи» нашриётининг топган-тутгани қўмитага ўтади. Шунингдек, Ёзувчилар уюшмаси муассис бўлган «Ўзбекистон адабиёти ва санъати», «Шарқ юлдузи», «Звезда Востока» каби нашрларнинг даромадлари ҳам нашриётлар ҳисобига тушмоқда.

Ёзувчилар уюшмаси ўз маблағига эга бўлсагина чинакам мустақил ташкилотга айланади.

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси Тарғибот маркази Москвадан ажралиб чиқди. Бунга сабаб даромадимизнинг 10 фоизини марказга ўтказардик. Энди бу маблағ ўзимизга қолаяпти.

Лекин Адабиёт жамғармаси ҳам марказдан ажралиб чиқди. Бу ташкилот Москвага пул ўтказмас эди, балки марказдан бир неча юз минг пул оларди. Жамғарма пул олмаслик учун ажралиб чиқди. Энди поликлиника, ёзувчилар боғининг ҳоли не кечади?

Лекин ўзбек ёзувчилари Болтиқбўйи ва Кавказ жумҳуриятларидаги касбдошлари каби кетма-кет китоб чиқариш имконидан маҳрум-ку. Қашшоқлик борасида ўзбек ёзувчисининг аҳволи пахтакорникидан қолишмайди.

Ёш шоирлар сочи оқарган пайтда биринчи китобларини зўрға чиқаришаяпти.

Профессионал ўзбек ёзувчилари жуда кам.

29-модда «...Ўзбекистон ва жумҳуриятлар Иттифоқи халқ депутатлигига номзодлар кўрсатади» дейилган. Шу моддани қуйидаги жумла билан тўлдириш керак. «Ёзувчиларни рўйхатга олишда сунъий тўсиқлик қилувчи кимсалар устидан жиноий иш қўзғатиш учун Иттифоқ Олий судигача мурожаат қилади.»

Ўтган йили Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси томонидан кўрсатилган бирорта номзод рўйхатга олинмади. Сайлов қонунини ҳимоя қилиш учун тузилган марказий комиссия бу қонунни бузиш учун, лекин ёзувчиларни рўйхатга олдирмаслик учун бор маҳоратини ишга солди.

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси эса кузатувчи бўлиб тураверади.

«Ўн йилдан ортиқ давр ичида бирор асар ёзмаган ёзувчи уюшма аъзолигидан чиқарилади».

Йўқса, ҳаётининг бош мазмунини амал курсиси деб билувчи собиқ ижодкор 20 йил давомида ҳеч нарса ёзмасдан, боз устига уюшманинг раҳбар органларига сайланиб, уюшманинг ўзида ҳур фикрни бўғиши мумкин.

33-моддани қуйидаги жумла билан тўлдириш керак: «Ёзувчилар уюшмасининг валюта ҳисоби очилади, ёзувчиларни хорижий мамлакатларга юбориш билан фақат уюшманинг ўзи шуғулланади».

ҲОЗИР АДАБИЙ ДАВРАЛАРДА Ёзувчилар уюшмаси керакми ўзи деган баҳслар бўлаяпти.

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси комфирқа, комсомол ва касаба уюшмалари каби жамоатчилик ташкилоти ҳисобланади. Юқоридаги ташкилотлар ҳозиргача марказнинг филиали каби иш юритиб келишмоқда. Фақат Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси нисбатан эркинроқ.

Шунинг учун ҳам Ёзувчилар уюшмасини асраб қолиш керак.

Тўра МИРЗО

1991 — НАВОИЙ ЙИЛИ

ШАЙХЛАР КАРОМАТИ

НАВОИЙ ВА ЭКСТРАСЕНСЛАР

НАВОИЙ ЗАМОНАСИ УЧУН «экстрасенс» сўзини қўллаш ғалати туюлиши табиий. Аммо жаҳоннинг энг машҳур табиби, руҳшуносларидан бири А. Кашпировский Марказий телевидение орқали берган интервьюсида, шунингдек, «Совет Ўзбекистони» газетаси мухбири билан бўлган суҳбатда касбига доир кўп сирру синоатни Шарқдан ўрганганини айтди. Айниқса, Москвадан берилган сеансларидан бирида устоз олим Ғайбулла Саломовнинг: «Сизнинг табобат усулларингизда бизнинг Шарқдаги тасаввуфнинг таъсири бор», — деган сўзлари ўқиб эшиттирилаётганда Кашпировскийнинг эътирофона жилмайиб қўйгани кўпчиликнинг ёдида бўлса керак. Демак, тасаввуф адабиётининг энг йирик вакилларидан бири — Алишер Навоий ижодида оддий одамнинг ақли бовар қилмайдиган каромату мўъжизалар кўрсатган шайху авлиёлар ҳақида талай маълумотлар бўлиши тайин. Зотан, Навоий ижоди шундай бир чексиз уммонки, биз, унинг энг асосий меросхўрлари бўлганимиз билан, бу денгиз сувининг сатҳидагина сузиб юрибмиз, холос. Буни навоийшунослигимиз эришган улкан ютуқларни сира камситмаган ҳолда тан олишимиз керак. Хусусан, унинг асарларидаги шайху авлиёлар кароматлари ҳақида лом мим демадик, тўғрироғи, уларни бидъат ва диний маҳдудлик аломатлари деб билдик. Ҳолбуки, буни адабиётшунослик илмигина эмас, балки инсон хусусиятларини ўрганадиган бошқа талай фанлар ҳам теран тадқиқ этиши керак.

Туш масаласини олиб кўрайлик. Навоий пири — Абдураҳмон Жомий ҳақидаги махсус асари — «Хамсат ул-мутаҳаййирин» рисоласида бу улуғ шайхнинг кароматига мисол сифатида шундай бир воқеани ҳикоя қилади.

Хожа Деҳдор деган кишининг тушига Жомий кириб, «Қуръон бихон!» («Қуръон ўқи!») дебди. Орадан етти-саккиз йил ўтгандан кейин Деҳдор бу тушини Навоийга айтади, шоир унга «Қуръон»ни ёд олишни маслаҳат беради. Туш кўрилганидан 34 йил сўнг эса шундай воқеа юз беради: «Ул (Хожа Деҳдор) муҳимни (топшириқни бажариш учун Астрободга юборилган эди) саранжом қилиб, қайтиб келадурганда шаҳарнинг бир манзилида эканда аҳмол ва ақсолни қўюб, бежиҳат илғаб, шаҳарға келди ва алар (Жомий) назъ ҳолатида ва мавт сакаротида (жон берар ҳолатда). эрдилар, ҳеч ҳофиз(қори) ҳозир эмас эрдиким, алар бошида «Қуръон» ўқуғай. Бу маҳалда Хожа Деҳдор етишти. Аларнинг видоъ дийдорлариға мушарраф бўлуб, «Қуръон» ўқуғали бошлади, хатмни тугатмак ҳамон эрдиким, алар руҳ вадиатин жон офаринига топшурдилар. Бу навъ каромат авлиёнинг камидин воқеъ бўлмиш бўлғайким, ўттуз йил ортуғроқдин сўнгра натижа зоҳир бўлмиш бўлғай».

Марказий телевидениедан англиялик бир экстрасенсни кўрсатишди, у уйидан туриб Лондондаги машҳур қадимий соатни тўхтатиб қўйди. Худди шунга ўхшаш воқеаларни Навоий ҳам қаламга олган. Жомийнинг «Нафаҳот ул-унс мин ҳазарот ил-қудс» тазкирасидан айрим тўлдиришлар билан таржима қилинган «Насойим ул-муҳаббат мин шамойим ул-футувват» асарида «автод ул-арзидин», яъни арзи худога етганлардан бўлган шайх — Боб Фарғонийнинг обдастани тепиб қулатиш билан уйидан туриб шаҳар ташқарисидаги душманни отдан ағдаргани ҳақида ўқиймиз: «Ул(шайх ул-ислом) дедики, бир кун анинг қошида ўлтуруб эрдим, биров кирди ва дедиким, дуое қилки, Саркаб келди ва Саркаб биров эрдики, ул мулкка(мамлакатга) зарар еткарур эрди ва Боб ўчоғ қироғида ўлтуруб эрди ва офтоба дағи ўчоғ қироғида эрди. Аёғин офтобаға уруб йиқди ва дедиким; ани йиқдим. Саркаб ҳамул дам шаҳр эшигида отдин сарнигун йиқилди ва бўйни синди».

«Насойим ул-муҳаббат...» машойиху авлиёларнинг «каромату мақоматлари» ҳақида қизиқ-қизиқ ҳикояларга жуда бой бир тазкира. Шулардан яна айримларига тўхталиб ўтамиз.

Тилимизда қарғиш деган тушунча бор. Қарғишга дучор бўлишдан қўрқмайдиган одам ҳам кам топилади. Бу бежиз эмас. Навоийнинг ёзишича, Кўк Шайх бир дуойи бад билан куёвининг кўзини кўр қилиб қўяди: «Сингли номуносиб киши никоҳиға киргандур ва ораларида ул киши ноҳамвор маоши жиҳатидин доимо можаро бўлур эркандур. Андоқки, можаролари шайхқа доғи етибдур. Ул гўё беандомлиғидин нохуш сўз кўп айтиб, шайхни малул қилибтур. Шайхнинг ғазаб юзидин тилига ўтубтурки, «кўр бўл, шариат юкин чек». Ул киши ҳамул дам нобино(кўр) бўлубтур».

Ҳусайн Бойқаронинг Мирф деган бир мулозими Бобо Хушкелди деган шайхга беадабона сўзлар айтиб, уни қаттиқ ранжитибди. «...Мирға (Бобо Хушкелдига) ғазаб муставли бўлубтур, дебтурки, мен бу хуруснинг ишини ясамасам, эр бўлмағаймен ва Шох Абулғозий (Ҳусайн Бойқаро) бу сўзни эшитиб, Мир хизматлариға бориб, ул Мирснинг гуноҳин дархост қилибтурлар (сўрабдилар). Жавоб берубтурларки, сенинг гуноҳингни бағишладин, аммо анинг гуноҳини бағишламасмен. Навмид чиқиб, яна бир мулозимни дархост таъкидиға йиборибтур. Мир дебтурки, ўқеки ёйдин чиқти, ани қайтарса бўлмас. Чун шоҳ отланиб, азимат қилибтурлар. Оз йўл бормайдур эрмишларки, Мирс отдин йиқилибтур ва ул ранждин қўпмайдур ва оз кунда ҳамул ташвиш била борибтур (вафот этибди)».

Шайхларда, ҳозирги илмий тил билан айтганда, гипноз қилиш қобилиятини тараққий эттиришга интилиш ҳам кучли бўлган. Шайх Абу Мансур Мотридий ўз ҳовлисида китоб ўқиб ўтирганда кўчадан ўтаётган икки мастдан бири ҳовлига кириб, шайхга кўп бемаъни сўзлар айтибди. Мотридий жаҳл устида калтак билан бир уриб, унинг миясини чиқарибди. Кейин оёғидан тортиб, ҳовлидаги хандаққа ташлабди. Сўнгра ҳовлига ҳалиги шериги кириб олиб, ўртоғини сўрайвериб, безор қилибди. «Шайх айтурларки, мунда ҳеч киши кирмади. Бир ит кирди, телбалик қилур эрди, уруб ўлтурдум, доғи ана ул чуқурда ташлабмен, деб чуқурни кўргуздилар. Ул маст ул чуқур устига бориб, мулоҳаза қилса, кўрарки, бир иттур, мағзи паришон бўлуб(мияси чиқиб) ўлуб ётур. Ул мастлиғидин соғолиб, ҳазрати Шайх қошида тавба қилур ва туз йўлға кирар».

Шайх одамни итга айлантирган эмас, албатта. Лекин ҳалиги мастни шунга ишонтирган, унинг кўзига шериги ит бўлиб кўринган. Бу ҳам шунчаки ҳодиса эмас.

Шариат, тариқат ва ҳақиқат йўлларини оғишмай адо этган сўфий шайх бўлиб, мустақил сулук тузиши мумкин эди. Илми ботин — руҳий билим эгаларига ҳақиқатнинг кўп сирлари аён бўлган. Энг муҳими, уларнинг баъзиларида дори-дармонсиз даволаш хислати шаклланган.

ХОРАЗМЛИК МАШҲУР ШАЙХ Нажмиддин Куброни (XII—XIII асрлар) даволаган Шайх Исмоил ҳақида ўқиймиз: «Чун(Нажмиддин Кубро) Хузустон мулкига етти ва Зурфул деган ерда бемор бўлди. Ўзин ҳар навъ била бўлса Шайх Исмоил Қасрий хонақосиға еткурди ва анда ранжурлуғи узоққа тортти ва шайх ул суфийларнинг самоъи униндин заҳматда эрдики, самоъға мункир эрди. Бир кеча дарвишлар самоъда эрдиларким, Шайх Исмоил ҳазрати Шайх Нажмиддиннинг боши устига келиб, икки илкин Шайх қўлтуқлариға солиб кўтариб, самоъға киюруб, неча давр айландуруб, томға таяб қўйди. Шайхдин тамом ранж зойил бўлуб эрди(бутунлай тузалди). Ўзни саҳиҳ топти ва иродат ҳосил бўлди ва Шайх Исмоилға иродат илки бериб, сулукка машғул бўлди».

Юқорида тилга олинган Бобо Хушкелдининг даволаш усули, янада ғайритабиий. Ўша йиллари вабо касали тарқалиб, вилоятнинг кўп қишлоқларига ёйилибди, талай кишилар шу дард билан оламдан ўтибдилар. Аммо Бобо Хушкелди борган қишлоққа вабо доримас экан. Афсус, бу шайх ҳамма қишлоққа бориб улгурмас эди. «Ва ул вилоятда мазкур бўлган вабо асру туғён қилибтур. Мирдан (Бобо Хушкелдидан) дуо илтимос қилибтурларки, вабо таскин бўлғай. Мир дебтурки, биз боруpбиз(бу дунёдан кетармиз) ва бу балони ўзимиз била элтурбиз ва ҳамул учурда Мир бу бало марази билан ўтубтур ва ул вабо таскин топиб, дафъ бўлубтур».

Қаранг, шайх дуо йўли билан вабони ўзига юқтириб, айни касал билан дунёдан ўтибди-ю, шу тариқа бутун вилоят халқини бу балодан қутқарибди. Биз эса узоқ йиллар шайхларнинг ҳаммасини бир кўз билан кўриб, халқнинг қонини сўрган мунофиқлар тарзида тасвирлаб келдик.

«Насойим ул-муҳаббат...»да шайхлар ҳаёти билан боғлиқ тарзда ҳайвонот оламининг ҳам биз учун ғайриилмий туюлган сиру синоатлари ҳақида кўп ҳикоялар бор. Мана бу воқеа Навоийнинг сўзлари билан ҳикоя қилинганда ҳам тушунарли бўлса керак: «Будурки, жамоате била кемада эркандур ким, мухолиф ел эсиб, кўлок(бўрон) бўлубтур ва ул жамоат тазарруъ била назр қилибтурлар. Анга (Абу Абдуллоҳ Қалонисийга) ҳам дебтурларким, сен ҳам бир назр қил. Ул чун олам асбобидин мужаррад эрмиш(назр қилгудек ҳеч вақоси йўқ экан!) ғайбдин тилига муни солибтурларки, агар бу балодин нажот бўлса, назр қилдимки, пил эти емағаймен. Ногоҳ амвож таскин топиб, ул кема ушалиб, қавм бир тахта устида бир соҳилга чиқибтурлар. Бир-икки кун ўтгандан сўнгра элга жуъ муставли бўлуб (очлик ғолиб келиб), маҳмаса(жон чиқар) ҳолиға етганда бешадин бир пилбачча пайдо бўлубтур. Халқ ани сайд қилиб, овлашиб ебтурлар. Ул (Қалонисий) аҳдига вафо қилиб, емайдур. Ул эл бир замон уюгандин (ухлагандан сўнгра) бешадин пилбаччанинг онаси пайдо бўлуб, боласининг сўнгакларини кўруб, ул элни бирин-бирин ислай бошлабтур. Ҳар қайсидинки, боласининг исин топибдур, аёғи бирла ерга суртиб зоеъ қилибтур(ўлдирибди). Чун навбат анга етибтур, андин ул исни топмайдур. Учасин(елкасини) паст қилиб, хартуми билан ишорат қилиб, орқасиға миндириб йўл қатъ қила бошлабтур. Тамом кеча йўл юруб, сабоҳ бир ободонлиққа етиб, ани орқасидин тушуруб, қайтубдур. Ул халойиқ таажжуб юзидин андин ул ҳол кайфиятин сўрубтурлар. Маълум қилганидин сўнгра саккиз кунчилик йўл эрмишки, бир кечада келган эрмиш».

Демак, пирга олдиндан огоҳ бўлганки, томдан тараша тушгандек, фил гўштини емасликка қасам ичиб, шуни назр қилибди. Ундан ташқари, фил яхшилик учун эмас, ёмонлик қилмагани(!) учунгина шайхга шунчалар яхшилик кўрсатганини қаранг. Бу Навоийнинг яхшилик қўлингдан келмаса, лоақал, ёмонлик қилма, деган эътиқодига жуда мос тушган воқеа.

Шайх Абулаббос Қассоб Омилий эса оёғи чўрт синган туяни дуо йўли билан бир лаҳзада даволайди: «Бир куни бир ўғлонғина оғир юклук тевани Омил бозоридан ўткарур эрди ва ёғин ёғадур эрди. Теванинг аёғи балчиқда тойилиб чўр ушалди. Ўғлонғина мутаҳаййир бўлуб йиғлайдур эрди. Эл ғавғо қилиб эрдилар. Шайх Абулаббос анда етишти ва ул гўдакнинг йиғламоғин кўрди. Теванинг муҳоридин тутуб, тортиб, юқори боқиб дедиким, бу теванинг аёғин буткар. Агар буткармассен, нечун бузкуш ўғлининг кўнглин бу гўдак йиғламоғи учун куйдурдунг? Филҳол тангри таоло ул теванинг аёғин буткарди ва ўғлонғина тортти ва тебради».

«Насойим ул-муҳаббат...»да илон заҳар солиб кетган сутни ичишга қўймай, эгасига қайта-қайта ҳамла қилган, охири ўша сутни ўзи ичиб, ўлган ва шу тариқа сутнинг заҳарланганини билдирган ит, шунингдек, дарвишларга қайнатилаётган сутга ўзини ташлаб, жон фидо қилган ва шу тариқа сутга илон тушганлигини англатган мушук ҳақида ҳам қизиқ ҳикоялар бор.

ИЛГАРИЛАРИ қадим китобларда ёзилган бундай воқеаларга афсона деб қаралар эди. Гўё дунёда инсон билмаган сир қолмагандек, илмий исботлай олмаганимиз ҳамма нарсани ёлғонга чиқариш одат тусига кириб қолган эди. Эҳтимол, бу воқеаларнинг айримлари, чиндан ҳам, афсонадир. Аммо бир нарса аниқки, биз Навоий асарларидаги шу пайтгача муболаға деб келганимиз ҳамма воқеа-ҳодисалар ҳам муболаға эмас. Ғайритабиий туюлган, бироқ инсон(ва ҳатто ҳайвонот) иқтидорининг мўъжиз сирру асрорини фан топ олиши керак. Буюк ақл эгалари, жумладан, ҳазрат Алишер Навоийнинг диққатини жалб этган бундай ҳодисалар моҳиятан шунчаки нарсалар бўлиши мумкин эмас.

Султонмурод ОЛИМ,
филология фанлари номзоди

МУАММОЛАР ВА МУЛОҲАЗАЛАР

ЎКИНЧ ВА УМИД

МИЛЛИЙ РОМАНЧИЛИК ҲАҚИДА ЎЙЛАР

Мазкур суҳбатда адабиётшунос олим Талъат СОЛИҲОВ ва ёзувчи Олим ОТАХОНОВ ҳозирги замон жаҳон адабиётида роман жанри тараққиёти ва ўзбек романчилиги муаммолари ҳақида фикр юритадилар.

Суҳбат муаллифларнинг ўз фикрини акс эттиради.

Талъат СОЛИҲОВ

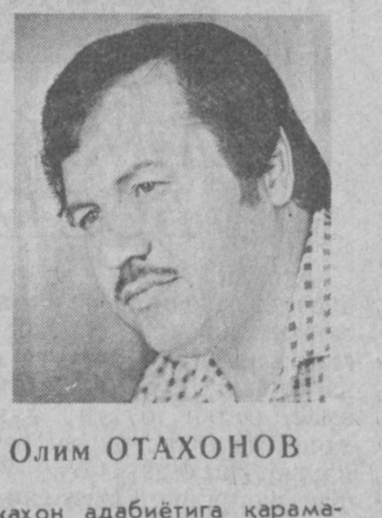
Олим ОТАХОНОВ

О. ОТАХОНОВ: — Ҳар бир китобхонни ўзга халқларнинг адабиёти ва бу адабиётлар ҳаётни қай даражада акс эттираётгани қизиқтиради, ўқувчи бу адабиётларга хос бўлган кўплаб жумбоқларга жавоб топгиси келади, шунга интилади ва бу табиийдир. Тили, дини, удумлари турли-туман халқларнинг адабиёти ҳам турлича. Шу ранг-баранг адабиёт боғида, таъбир жоиз бўлса, ўзбек адабиёти деб аталмиш ниҳолнинг ўсиши қандай? Бошқа дарахтлар сингари у ҳам мева бераяптими? Суҳбатимиз аввалида сизга шу савол билан мурожаат этмоқчиман. Лекин шуни айтиб ўтмай иложим йўқ: Суҳбатдан мақсадимиз шу масалаларга тўла-тўкис жавоб бериш эмас. Балки адабий фикр ихлосмандларининг эътиборини озгина бўлсин, озиқлантиришдир.

Т. СОЛИҲОВ: — Олимжон, тўғри, бир суҳбат доирасида сиз қўйган муаммоларга жавоб бериш, албатта, қийин. Қийингина эмас, иложи ҳам йўқ. Шунинг учун ҳозирги суҳбатимиз балким умумий муаммолар ҳақида бўлар, адабиётимизнинг умумий ҳолати ҳақида бўлар, лекин мен бир нарсани таъкидламоқчи эдим. Биз ўзбек адабиётидаги ютуқларни танқид қилиш ёки инкор этиш мақсадида бу суҳбатни уюштираётганимиз йўқ. Лекин бу — ўзбек адабиётининг муаммоларидан кўз юмиш, улардан четга чиқиш мумкин ёки лозим, деган гап ҳам эмас. Ҳозир ҳаёт шундайки, аввалги муаммоларнинг устига янги-янги муаммолар қўшиляпти. Бу муаммолар фақат ҳаётий ёки ижтимоий эмас, балки эстетик тафаккуримизга, эстетик дидимизга, адабиётга муносабатимизга, адабиётни, санъатни тушунишимизга боғлиқ. Шунинг учун бу муаммолардан, бу мунозаралардан четга чиқолмаймиз ва бунга ҳақимиз ҳам йўқ. Айтмоқчиманки, ўзбек романчилиги тўғрисида сиз айтган муаммолар атрофида суҳбат қилсак жуда яхши бўларди.

О. ОТАХОНОВ: — Ҳозир биз яшаётган дунё қиёфаси, мисли кўрилмаган даражада деса ҳам бўлади, тез ўзгараяпти. Илм-фан тараққиётининг шиддатли оқими инсоннинг тафаккурига бағоят кучли таъсир этаяпти. Бугунги кунда адабиётнинг, романнинг вазифаси нимадан иборат бўлиши керак? Ёки бу жанр муайян вазифани ўз зиммасига олиши керакми? Бугунги адабиёт ижтимоий тараққиёт натижаларини илғаб олмасданоқ илм-фанда янги-янги кашфиётлар қилиняпти. Бу кашфиётлар башариятнинг ҳаётига, инсоният тафаккурининг ўзгаришига олиб келаяпти. Ғарб адабиётида кўплаб оқимлар мавжуд. Уларда адабий намуналар яратилмоқда. Нисбатан илгарироқ, тажриба сифатида дунёга келган адабий мактаблар эса бугун шаклланиб, янги йўллар изламоқда. Ўтган асрнинг буюк даҳолари — Балзак, Толстой, Диккенс сингари ижодкорларнинг мерос сифатида қолган адабий қуролларининг «эскиргани», бугунги адабий жараёнда «ярқсиз» ҳолга келиб қолганлиги ҳақида турли хил фикрлар айтиляпти, мунозаралар кетаяпти. Мана шундай даврда ўзбек романчилигида аҳвол қандай? У, борингки, кейинги 30 йил ичидами, 20 йил ичидами нималарга эришди? Унинг ҳозирги мавқеи-даражаси, кўлами, ранг-баранглиги қониқарлими?

Т. СОЛИҲОВ: — Эсингизда бўлса, бир суҳбатимизда бадиий тафаккур, ижтимоий тафаккур ва ана шу тафаккурлар ўртасидаги муносабат, бизнинг миллий адабиётимиздаги тафаккур жаҳон бадиий тафаккури даражасига кўтарилганми, йўқми — шулар ҳақида гаплашгандик. Мен фақат бир нарсани эслатишни истар эдим. Жамиятда бўлаётган янгиликлар, ўзгаришлар — буларнинг ҳаммаси тафаккуримизнинг тараққиётига, шу тараққиётнинг тезлашишига сабаб бўлаяпти, дедингиз. Бу тўғри гап, лекин қисман тўғри. Чунки, бахтга қарши, ижтимоий тафаккурнинг тараққиёти, иқтисодий тафаккурнинг тараққиёти, айниқса, сиёсий тафаккурнинг тараққиёти ҳозир бизда, мамлакатимизда шу даражада тезки, бадиий тафаккур ана шу тафаккур орқасидан етиб бoролаётгани йўқ. Анча орқада қолаяпти. Бунга адабиётнинг ўзидан мисоллар келтириш мумкин. Фақат ўзбек адабиёти эмас, умуман, кўп миллатли совет адабиёти ана шу тезкор ўзгаришларни, инқилобий ҳодисаларни бадиий акс эттиришда муайян даражада заифлик кўрсатаяпти. Лекин чин асарлар жуда кам. Ҳозир шов-шув бўлган асарларнинг кўпчилиги, рус адабиётида бўладими, грузин ёки украин адабиётида бўладими, 20—30-йилларда ёзилган Платоновнинг «Чевенгур» романи ёки Булгаковнинг «Уста ва Маргарита» романи ва бошқа, бугунги кунда юксак даражада баҳоланаётган асарлар шу имкониятлар, ўша тафаккур доирасида юзага келган эди. Булар ўша пайтдаги жаҳон адабиётининг энг сара романлари эди. Булар энди бизга бир кашфиёт бўлиб кўриняпти. Чунки, аввало, биз у пайтда яшамаганмиз, билмаймиз. Қолаверса, бу романлар ўша пайтда кўпчиликка маълум бўлмаган. Энди нашр этилаётир. Кўриб турибсизки, бизнинг ҳозирги тараққиётимиз даражасига мос келадиган, ана шу тезкорликни ўзида мужассам қилган, янги бадиий тафаккурни ўзида жамлаган асарлар ўша пайтда — кўп фикрлиликка, ҳур фикрлиликка муайян даражада имкон бўлган даврда яратилган. Вақт ўтиши билан бу асарлар тақиқланиб, адабиётнинг тараққиётига ҳеч қандай таъсир кўрсата олмади, чунки уларга чек қўйилган эди.

Бизда, ўзбек адабиётида ўша пайтда ҳам бунақа асарлар ёзилган эмас. Фақат Чўлпоннинг шеърлари ва «Кеча ва кундуз» романи, Фитратнинг драмалари ва илмий мақолалари бундан мустасно. Булар бармоқ билан санарли даражада. Бахтга қарши, шуларни ҳам ҳозир китоб ҳолида чиқараётганимиз йўқ. Кўриниб турибдики, мана шу сиз айтган тезкорлик шу куннинг адабиётида, шу куннинг бадиий тафаккурида ҳали ўзининг аксини топмаётир. Бу эса жуда катта камчилик.

О. ОТАХОНОВ: — Гапингиздан шундай хулоса келиб чиқадики, эртанги адабиётнинг тамал тошини, асосини бугун қўйиш керак бўлади. Биз эртага кечаги адабиётни таҳлил қилиб, кечаги адабиётни ўрганиб юрамиз. Демак, бизда ҳали йиллар ўтган сари, ўн йиллар ўтган сари бугунги ва эртанги адабиёт жаҳон адабиёти олдида тунов кунги, ўтган кунги адабиёт бўлиб қолаверар экан-да. Шу йўллардан чиқиш, адабий-бадиий тафаккурнинг ривожланишига ҳисса қўшадиган асарлар яратиб, китобхонни ҳам шунга тарбиялаб, савиясини шундай романларни тушунадиган даражага олиб чиқиш учун қандай ҳаракатлар қилиш керак бўлади? Фақатгина шундай асарлар яратишнинг ўзи етарлими?

Т. СОЛИҲОВ: — XXI аср адабиёти, деб аталадиган ҳодисанинг пойдевори ҳозир қўйилиши керак. XXI асар адабиётининг пойдевори XXI аср келгандан кейин қўйилиши мумкин эмас. Чунки адабиётда муҳим бир нарса, борки, уни анъана деб аташади. Лекин анъананинг иккинчи бир нозик томони шундан иборатки, баъзан биз буюк анъаналарнинг атрофида ўралашиб қолиб, ўша анъаналарга ёпишиб олиб, бундан бошқа нарса йўқ. бундан бошқа нарса бўлмаслиги керак, деган фикрга келиб қоламиз. Назаримда, XXI аср адабиётининг пойдеворида иккита муҳим нарса бўлиши керак: бири — миллий анъана — адабиётимиз, санъатимиз соҳасидаги миллий анъана ва иккинчиси — жаҳон адабиётининг даражаси, жаҳон бадиий тафаккурининг даражаси, ва жаҳон адабиётида эришилган тажриба. Ана шу нарсалар пойдеворнинг асоси бўлади, пойдеворнинг пойдевори бўлади, агар хоҳласангиз, пойдеворнинг ғишти ҳам, лойи ҳам шундан иборат бўлади.

Биласизми, мен ҳозир бир нарсани эсладим. Турғунлик даври деб аталган пайтда (у пайтда студент эдик) мен бир мақолани ўқиган эдим. Унинг муаллифи ҳозир эсимда йўқ, қаерда чоп бўлганини, сарлавҳасини ҳам эслолмайман. Лекин унда: Адабиётнинг тараққиётини тушуниш учун, адабиётнинг тараққиётини амалга ошириш учун унинг келажаги ҳақида фикр (прогноз) бериш керак, яъни унинг келажагини пайғамбарона назар билан кўра олиш зарур, деган фикр бор эди. Бахтга қарши, шу нарса бизда умуман амалга ошгани йўқ. Мана шу фикр ўша мақолада учқунга ўхшаб бир йилт этди-ю, сўнди-кетди. Бироқ адабиётнинг келажаги ҳақида башорат зарур, бу социологик тадқиқотлар асосида юзага келадими, шахсий-индивидуал тафаккурнинг ёки умумтафаккурнинг тараққиёти, хусусиятларига таяниладими ёхуд танқидчининг, адабиётшуноснинг ўз шахсидан келиб чиқадими, ҳар қалай, бадиий тафаккур тараққиёти шуни тақозо этади. Келажакни олдиндан кўра билишга ҳаракат қилишдан чўчимаслик керак. Хўп, янглишсак янглишибмиз-да, бу катта гуноҳми жуда! Мана шу нарса керак, жуда зарур.

Ғарб адабиётшунослигида структурал адабиётшунослик деб аталадиган бир йўналиш бор. Бу бизнинг умумий адабиётшунослигимиз доирасидан — биз кўникиб қолган адабиётшунослик доирасидан четга чиқадиган структурали йўналиш. Ана шу йўналишда прогноз деган нарса мавжуд. Башорат қилишга ҳаракат, ҳеч бўлмаганда ҳаракатнинг ўзи жуда муҳим нарса. Сиз жуда яхши кўрадиган ҳодиса — экспериментал адабиёт ҳам шунга ўхшаган нарса. Башорат ҳам эксперимент. Балки муваффақиятли чиқар, балки муваффақиятсиз. Лекин муваффақиятсиз чиққан пайтда ҳам биз нима қилмаслик кераклигини ўрганиб оламиз. Муваффақиятли чиқса, нур устига нур.

О. ОТАХОНОВ: — Талъат ака, назаримда, ўзбек совет романчилиги, агар ўхшатиш жоиз бўлса, ўзига тўқ кишининг узоқ давр мобайнида секин-аста камбағаллашиб, қашшоқлашиб бориш жараёнини эслатади. Бу билан нима демоқчиман. Мана, қаранг, Қодирий асос солган, янги йўналишдаги адабиёт, деб тан олинган роман жанрининг илк намунаси — «Ўтган кунлар» романи. Айтиш лозимки, бу роман муваффақиятли чиққан. Яратилганига озми-кўпми 60 йилдан ошди. Аммо шу 60 йил ичида инсоният тафаккури маданият соҳасида, илм-фан бобида ҳар қандай зиддиятли мураккаб йўлни босиб ўтган бўлса-да, олға силжиди, илгарилади. Бироқ, эҳтимол бу шаккокликдай туюлар, ўзбек романчилигида жиддий силжиш бўлди, деёлмаймиз. Мана, ўзбек романи бадиий жиҳатдан шаклланиб боришини мисоллар орқали кузатинг: «Кеча ва кундуз», шундан кейин ёзилган романлар: «Сароб», «Навоий», «Уч илдиз», «Ўқитувчи», «Наврўз», «Уфқ», «Умид», «Сўнгги бекат», «Икки эшик ораси», «Лолазор»... Менимча, шу пайтда, айтайлик, Асқад Мухторнинг «Чинор», Одил Ёқубовнинг «Улуғбек хазинаси», Пиримқул Қодировнинг «Қора кўзлар» романлари орқага кетиш жараёнини бироз секинлаштирди. Таъбир жоиз бўлса, жанр сифатида романнинг обрўсини сақлаб турди. Лекин, афсуски, бу вақтинчалик экан. Ҳолбуки, шу турғунлик деб аталаётган даврда ҳам бошқа жумҳуриятлардаги халқларнинг адабиёти озми-кўпми яхши асарларнинг ҳам эгаси бўлиб чиқди. Ўша жойларда эсда қоладиган, бармоқ билан саналгудек бўлса ҳам, яхши, пухта асарлар эълон қилинди — Болтиқбўйи адабиёти, грузин адабиёти, озарбойжон адабиёти, қирғиз адабиёти... Бизда эса шу ҳодиса жуда секин юзага чиқаяпти. буни қандай изоҳлаш мумкин?

Т. СОЛИҲОВ: — Бу жуда мураккаб савол. Чунки бу муаммонинг ўзи жуда зиддиятли. Аммо бунақа саволларга жавоб берадиган вақт келди. Ҳозир биз жавоб бермасак, биздан кейин келадиганлар беш йил, ўн йилдан кейин жавоб бермайди ва шу тариқа жавоб беришга ҳам кеч бўлади.

Тўғри айтдингиз, сталинча қатағон йиллари, ундан кейин турғунлик йиллари совет миллий адабиётларида кам бўлса-да, ажойиб асарлар яратилди. Расмий сиёсатга, расмий системага, расмий бадиий тафаккурга ва адабиёт сиёсатига қарама-қарши ўлароқ шундай асарлар яратилди. Масалан, Й. Авижюснинг «Йўқолган гўша» романи. Қаранг, бу бутунлай янги тафаккурдаги бадиий асар эди. Ҳолбуки, 60-йилларда яратилган. Ҳатто мажбур бўлишган шу асарга Ленин мукофотини беришга. Чунки «Йўқолган гўша» Совет Иттифоқи адабиётидагина эмас, балки жаҳон адабиётидаги энг бақувват роман эди.

О. ОТАХОНОВ: — Нодар Думбадзенинг жажжигина қиссаси — «Қуёшни кўраяпман» асари ҳам ўша йилларда чоп этилиб, Бутуниттифоқ Ленин комсомоли мукофотига сазовор бўлган эди. Қаранг, шу кичкина қиссада ниҳоятда ўзига хос бир халқнинг уруш йилларидаги ҳам аламли, ғамгин, ҳам қувноқ кунлари ҳақида ҳикоя қилинади... Ўша йиллари Чингиз Айтматов қиссалари, сал кейинроқ Ч. Амирэжибининг «Дата Туташхиа» каби романлари яратилди. Бизда шундай асарларнинг яратилишига нима монелик қилди?

Т. СОЛИҲОВ: — Мен студентларга лекция ўқиётган пайтимда бир нарсани кўп таъкидлайман, чунки мен ўзим шунга қаттиқ ишонаман: ёзувчида табиий, катта кўламдаги бақувват истеъдоддан ташқари ҳақиқий жасорат ҳам бўлиши керак. Жасоратнинг эса турли поғоналари бор: паст поғонаси, ўрта поғонаси ва юқори поғонаси. Паст поғонаси шундан иборатки, ёзувчи ҳам ўзимиз қатори одам. Бола-чақасини боқиши, оиласини таъминлаши керак. Болаларига бир бурда нон топиб бериши лозим. Ана шуни ўйлаб у баъзан айтмоқчи бўлган гапларни айтмайди. Бу биринчидан. Иккинчидан, сиз юқорида айтиб ўтган ёзувчилар жаҳон адабиёти билан бевосита алоқадаги ижодкорлар. Улар бир қоронғу хонага ўзини қамаб қўйган эмас, ўз хоҳиши билан ўзини тутқунликка солган ёки узлатга чекинган ёзувчилар ҳам эмас. Такрор айтаман, улар жаҳон адабиётидан хабардор ёзувчилар. Чингиз Айтматовнинг бир машҳур немис танқидчиси билан бўлган суҳбатидан Томас Манн ҳақида ва Томас Маннинг адабиётга мифни олиб кирганлиги, роман-мифни яратганлиги тўғрисидаги гапларини ўқиб, мутахассис сифатида ҳайратга тушдим. Қаранг, шу гапларни Авижюс ҳақида ҳам гапирса бўлади. Чингиз Айтматовнинг ўзи ҳақида ҳам гапирса бўлади, бошқа баъзи ёзувчилар ҳақида гапирса ҳам бўлади. Бизнинг юксак анъаналаримиз бор, деймиз. Шунинг ўзи гўё етарлидай бизга. Мана — иккинчи сабаб. Мен яна бир сабаб ҳақида тўхталмоқчиман. Балки бу одамларнинг кўнглига бироз ботмайдиган мулоҳазадир. Бизни ўстирмай турган касаллик, умуман инсонга хос бир хусусият — дангасалик, интеллектуал дангасалик, тафаккур дангасалиги. Шу сабабли биз кўп китобларни ўқимаймиз. Мен фақат бадиий китобларни назарда тутаётганим йўқ, балки фалсафий китобларни, тарихга, психологияга оид китобларни кўп ўқимаймиз. Одатда, озгина билиб олсак бўлди, кейин ҳаммасидан хабардордай юраверамиз. Энди мана шу нуқсонларни енгиб ўтиш учун жасорат, оғир меҳнат, ҳур хаёл керак. Яна такрорлайман: бизга етишмайдиган нарса — жасорат. Бошқа яна кўп сабаблар бор-ку, лекин муҳими шу. Ўзбек романининг турли даврлардаги тараққиётини сиз Абдулла Қодирийдан бошладингиз. Гап шундаки, «Ўтган кунлар» романи ёзилган, босилиб чиққан пайтда ўзининг поэтикаси нуқтаи назаридан жаҳон адабиётининг, жаҳон романчилигининг энг юқори тараққиёт нуқтасига кўтарилган асар эди. Жаҳон адабиётида машҳур бўлган, мавжуд бўлган биронта асардан «Ўтган кунлар» романи паст турмайди. Лекин унинг бошига кулфат тушди. Роман тақиққа учради. Абдулла Қодирийнинг ўзини қатл қилишган бўлса, романни ҳам қатл этишди. Лекин роман ўлмаслиги керак эди, ўлмади. Натижада ўзбек адабиёти роман жанрини қайтадан кашф қилишга мажбур бўлди. Тушунасизми, ўзбек романи тараққиёти етиб келган жойдан, ўзбек адабиёти юксалган жойдан давом этгани йўқ, балки янгидан кашф қилинди. Ойбекнинг «Қутлуғ қон»ида, «Сароб»да роман жанр сифатида янгидан кашф қилинди. Лекин орадан яна бир муддат ўтди. Энди «Сароб», қатағон қилинди. «Навоий» романининг бошига тушган кулфатлар-чи. Мана, яна тўсиқ қўйилди романнинг тараққиёти йўлига. Бахтга қарши, баъзи бир ёзувчиларимиз ҳам бунга катта ҳиссасини қўшишди.

Янги романчилигимизнинг энг яхши намуналаридан бири «Улуғбек хазинаси»дир. Бу традицион роман. Роман структураси нуқтаи назаридан, жанрнинг тараққиёти нуқтаи назаридан бақувват роман, пишиқ роман, ўқиладиган роман, Романда янги поэтика яратилган эмас. Янги структура яратилган эмас. Тўғри, айни чоқда бу камчилик ҳам эмас. Бу — романнинг ўзига хослиги. Лекин романда бир янгилик бор. Мен мана шу янгиликни Фрейдга, Кафкага олиб бориб боғлардим. Шундай бир воқеа бор асарда. Эсингиздами, Абдуллатифнинг психологик ҳолати. Улуғбекни — отасини ўлдиргандан кейинги ҳолати. Унинг ўз қилмишидан даҳшатга тушиши... босинқирашлари, ботиний онг... Мана шу онгда рўй бераётган ҳодисалар. Ярим мистик, ярим фантастик ҳодисалар... Лекин ҳаммаси реал ҳодисалар. Бу нарса бизнинг романчилик учун янгилик эди. Бу ажойиб бир нарса. Биз учун ажойиб бир кашфиёт. Тўғри, жаҳон романчилигида бундай кашфиёт бўлиб ўтган, лекин биз учун барибир кашфиёт. Бироқ, ҳамма гап шундаки, биз учун кашфиёт бўлган романнинг структурасидаги мана шу янгиликни ким давом эттирди? Ҳеч ким. Ҳатто, Одил Ёқубовнинг ўзи ҳам бу бадиий кашфиётига қайтмади. Унинг кейинги романларидан бири — «Кўҳна дунё»да бунақа нарсалар йўқ. Ёки шунга ўхшаган бошқа бир ҳолатни олайлик. Пиримқул Қодировнинг янги «Авлодлар довони» романида шоҳ Акбарнинг узлатга чекиниши, ўрмон ичига кириб кетиб, тарки дунё қилишида — ўша жойда ажойиб бир психологик тасвир бор. Шу даражадаги тасвир адабиётимизда йўқ эди. «Улуғбек хазинаси»даги бошқа, бу бошқа. Лекин бу ҳам бадиий кашфиётдир. Савол туғиладиди: нима учун бизнинг романнависларимиз шу кашфиётлардан фойдаланишмайди. Қудрати етмайдими? Билими етмайдими? Қудрати етмайди, дейиш бир ҳисобдан баҳслироқ, албатта, чунки бизда истеъдодли романнавислар етарли. Балки, билими етмас. Билими етмайдиган бўлса ўқиб-ўрганиш мумкин. Хуллас, кўраяпсизки, кашфиётлар бор. Ҳаммаси шу жойнинг ўзида бўлган кашфиётлар. Менда шундай тасаввур туғиладики, ҳар битта роман, жилла қурса, ҳаммаси бўлмаса ҳам, муайян даврнинг романи ўз ҳолича кашфиёт бўла олади. Лекин кейин ёзилган романларда олдин эришилган тажрибалар давом эттирилиши керак.

О. ОТАХОНОВ: — Айтмоқчисизки, бамисли қўриқ ер очилиб, экин экилмай, шундайлигича қолиб кетгандай...

Т. СОЛИҲОВ: — Ҳа, шундай. Роман — бу бир система. Ҳозирги суҳбатимизда айтилаётган роман деган тушунчада мен фақат ўзбек романини тушунмайман. Жаҳон романчилиги — бу система. Ҳар қандай яхши ёзилган миллий роман жаҳон романчилиги системасидан тушиб қолиши, элакнинг тўридан тушиб кетиши — бу фожиа. Мана шуни тушунишимиз керак. Жаҳон адабиётида мавжуд бўлган романнинг савиясига интилиш керак. Мен жаҳон адабиёти бўйича иш олиб бораман, Ғарб адабиётининг табиати, тажрибаси ҳақида мутахассис сифатида гапираман, бу ўринда мен совет адабиёти ёки ўзбек адабиётини жаҳон адабиётига қарама-қарши қўймоқчи эмасман. Бильакс, романчилигимиз мана шу даражага кўтарилиши кераклигини айтмоқчиман, холос. Стендалнинг бир гапи бор: «Адабиёт — катта йўлга қўйилган кўзгудир». Адабиёт ана шу кўзгуни сизнинг юзингизга рўбарў қўяди. Кўзгуда сиз қандай кўринаяпсиз — мана шу реал ҳақиқат. Мақсад адабиётшуносликни ўзбек адабиётшунослиги даражасидан жаҳон адабиётшунослиги даражасига кўтариш. Шуни тушунсак, жаҳон адабиётига хос бўлган муаммолар — бу бизнинг адабиётимиздаги муаммолар ва бизнинг адабиётимиз муаммолари — бу жаҳон адабиётининг муаммолари даражасига чиқариш мумкин.

О. ОТАХОНОВ: — Яқин-яқингача жаҳон адабиётига хос бўлган муаммоларни ўрганиб, шу ўрганиш жараёнида айрим жиҳатларни ўзимизнинг адабиётимизга олиб кириш учун ҳаракат қилинса, гўё Ғарб адабиётининг айрим жиҳатларини эмас, балки Ғарб мафкурасини олиб кираётгандек туюларди. Бу ерда эса сиз, мафкурани эмас, роман структурасини, роман поэтикасини, жаҳон адабиётидаги тажрибада синалган ранг-баранг роман шаклларини ўрганиш ва ўзимизда қўллаш асосида адабиётимизни ривожлантиришга ҳисса қўшиш ҳақида гапираяпсиз. Бизда бу мафкура, деб қаралади.

Т. СОЛИҲОВ: — Мен қаттиқ ишонаманки, жаҳон адабиётидаги ўша умумий йўналишлар, умумий муаммолар ва умумий тажрибалар биз учун ёт нарсалар эмас. Улар бизни инкор қилмайди ҳеч қачон. Қолаверса, мафкурани ҳам ўрганайлик, яхшиси бўлса олайлик, ёмонини инкор қилиб, ташлаб юборайлик. Масалан, бир пайтлар Горькийнинг гапидан келиб чиқиб, адабиёт — яратувчилик, адабиёт фақат қаҳрамонликни, қаҳрамонларнинг қаҳрамонлигини акс эттириши керак, дейиларди. Шафқатга чақирадиган асарларни ҳатто реакцион адабиёт деб келдик. Хўш, нега Аҳмад Яссавийни шу чоққача инкор қилиб келдик? Сўфи Оллоёрни инкор қилиб келдик. Ахир уларнинг ҳаммасида: руҳи, борлиғи, асарларига сингиб кетган бир нарса бор — бу раҳм-шафқат. Жаҳон адабиётидаги жуда катта ёзувчиларнинг асарларида мана шу раҳм-шафқат мафкураси узилмас ип бўлиб ўтади. Нима учун ўз адабиётимиздаги бу нодир намуналарни тикламаслигимиз керак? Демак, мафкурани ҳам тўғридан-тўғри, бекордан-бекорга инкор қилишимиз маъқул эмас экан... Бу худди ўз бойлигимизни ўзимиз ўғирлаётгандек гап-ку! Албатта, реакцион мафкуралар бор, миллий тафаккуримизга, миллий ҳаётимизга, психологиямизга тўғри келмайдиган нарсалар бор. Уларни албатта инкор этиш керак. Айтайлик, фашизм... Айтайлик шовинизм...

О. ОТАХОНОВ: — Адабиётда прогноз ҳақида сўзлашдик. Сизнингча, ўзбек романининг эртаси қандай бўларкан? Назаримда, ҳар бир жараён ҳақида, ҳаётда юз берган ҳар бир ҳодиса ҳақида биз турли-туман фикрлар юритишга, ўзимизнинг мустақил қарашларимизни ифода этишга, уларни собитлик билан ҳимоя қилишга одатланишимиз керак. Ҳозиргача шу жиҳатдан оқсаб келдик.

Т. СОЛИҲОВ: — Олимжон, башорат қилиш қийин муаммо ва самара бериши ҳам амри маҳол. Назаримда, романнинг келажаги ҳақидаги гап юқорида сўзлашганларимизга боғлиқ. Келажакнинг романи миллий адабий-маданий анъаналардан, жаҳон адабиёти тажрибаларини ижодий ўзлаштиришдан дунёга келади. Эксперимент бўлмаса — илм-фан йўқ. Ёзувчилар ўз ижодларида қанчалар кенг йўл очсалар, шунчалик яхши. Шу йўллардан ўтиб балки ўзбек романчилиги ҳам жаҳондаги Лотин Америкаси романчилиги мактаби, япон, турк, рус романи мактаби, француз романи мактабига ўхшаган ўзининг мактабига эга бўлади.

ҚАРИНДОШИМ, ҚЎШНИМ, ҚАРДОШИМ

ВАТАН МЕНДАН БОШЛАНАДИ

Атоқли шоир ва олим, адабиётимизнинг толмас таржимони ва тарғиботчиси Халил Рзо бугунги кунда фақат ўз юртидагина эмас, балки бутун дунёда танилган жасур ва ватанпарвар шахсдир. Бу ўтнафас шоирнинг ўттиздан ортиқ шеърий китоблари ҳам, ўнлаб илмий асарлари ҳам, беш юздан зиёд жаҳон халқлари шоирлари ижодидан қилган таржималари ҳам, турли адабий йиғинлару халқнинг тўй-маъракаларида сўзлаган нутқлари ҳам ягона бир руҳ — Ватан ва Миллат муҳаббати, манфаати руҳи билан йўғрилган.

Халил Рзонинг 1989 йилда босилган «Ватан мендан бошланар» китоби (гарчанд шундай қайта қуриш ва ошкоралик замонида ҳам халққа бир йил давомида тарқатилмай, ушлаб турилган бўлса-да) Озарбойжон жумҳуриятидаги мустақиллик ҳаракатида шоирнинг жасур овози сифатида ҳамиша янграб, озарбойжон халқининг ўз тараққиёт йўлидан боришида порлаган маънавий юлдузлардан бири бўлиб чарақлаб турди. Бу китобда озар туркларининг шонли ўтмиши ҳам, тарихдаги фожиалари ҳам, яқин ўтган йилларда бошдан кечирган оғир кунлари ҳам, нурли келажакка бўлган буюк ва асосли ишонч ҳам мужассамдир.

Маълумки, ўзбекистонликлар ва озарбойжонликлар қадимда ҳам боболари туркистонликлар, туронликлар каби қондош, тилдош, диндош эдилар, кейинги даврларда ҳам, яхши-ёмон кунларда ҳам қисматдошдирлар. Бу икки қондошнинг тарихдаги, илму фан ва маданиятдаги шарафлари бир-бирига мос, ўхшаш бўлганидек, кейинги етмиш йиллик ҳаётларида ҳам ўхшашликлар кўпдир. Бугунги ўзбеклар эски маданият ва меросларидан, жонажон Туркистондан — йигирманчи йилларгача ватанлари Туркистон деб, миллатлари турк деб аталганидан, аждодларидан ва қондошларидан қай тарзда сунъий узиб ташланган бўлсалар, озарбойжонлар ҳам шу маънавий зулм азобига дуч қилиндилар. Шу жиҳатдан олиб қараганда, бизнинг умумжаҳон тараққиётидан ажратиб турган жаҳолатимиз, имконсизликларимиз, алданишларимиз, фожиаларимиз — Оролдаги ва Ҳазардаги сув бўғовлари ва радиациялари, Сумгаит, Шуша, Бокудаги ва Фарғона, Пскент, Ўшдаги қотилликлар ва қурбонликлар — буларнинг барчаси учун қайғу-мотамларимиз, алам ва умид билан келажакка боқишларимиз ҳам ўхшаш. Кўп ҳоллардаги дардларимизга, фожиаларимизга аслида, ўз-ўзимизни билмаслигимиз ҳам сабабдир; масалан, йигирманчи йиллардаги машъум ва мудҳиш сиёсат туфайли «турк» сўзи қатағон қилинди, натижада, бугунги ўзбеклар, қирғизлар, қозоқлар, туркманлар ва барча туркистонликлар бутун турк дунёсидан ажратиб қўйилдилар: озарбойжонлик турк қавмдошларимиз ҳам шу ҳолга маҳкум этилдилар; охири, мана, бугунда ўзбек-месхети, ўзбек-қирғиз «можаролари» ва бу миллатлар ўртасида сохта «душманлик» яратилди. Бугунги кунда Озарбойжонда кўп месхети турклари макон топдилар, бу яхши. Аммо озарбойжон халқининг маълум бир қисмида, ҳақиқий аҳволдан бехабарлик сабабли, ўзбекларга «ўз турк қавмдошини сиғдирмаган, қувган» бир эл сифатида қараш пайдо бўлганидан ҳам кўз юмиб бўлмайди. Бу — бизнинг, Иттифоқдаги барча туркий халқларнинг умумий жаҳолатимиз, умумий дардимиздир. Биз аждод номимизни муқаддас ва ўн минг йиллардан бери жаҳонда пойдор Турон ва Туркистоннинг ака-ука халқлар эканимизни, Тангритоғда яралган ва дунёдаги бутун турк қавмларининг отаси ҳисобланадиган Турон Отанинг фарзандлари эканимизни, турклигимизни унутаёзган бир пайтда, ҳайриятки, жамиятимизда қайта қуриш сиёсати пок бир нафасдай, янги ҳаводай элимизга ўзи истаганча нафас олиш имконини, ўз тарихи ва ўзлиги ҳақида сўзлаш ҳуқуқини берди. Халил Рзонинг қуйида сиз ўқийдиган шеърлари худди шу хусусдадир.

ТАРЖИМОН

Халил РЗО

МЕНДАН БОШЛАНАР ВАТАН

Қарибман — тонгги машқ тошларин отдим,
Уч кунча уйқуга тўйгунча ётдим.
Ўтиб кетди беш кун, ўтди ўн беш кун.
Томир-томиримга тушгандай тугун,
Тизларим титрайдир, суст, ланжу лангман... —
Қафасда мушукдай ётган фалангман!
Бас! Бўлмас! — дедиму ўрнимдан қалқдим.
Пўлат камаримни белимга тақдим.
Бир тоғ шаршараси менга ҳамнафас
Елкамдан отилиб, ҳайқирди:
— Бўлмас!
Яна мен ўзимни машққа чоғладим,
Чопқи бошмоғимнинг ипин боғладим,
Чопдим —
Ер куррасин жиловин топдим,
Тортдиму тўхтатдим. Ер ҳам шу нафас
Нафаси сиқилиб ҳайқирди:
— Бўлмас!
Бир вақт Тангритоғдан Алпга, Карпатга
Йилдирим мисоли бир каманд отган,
Наъраси ўлкадан ўлкага етган
Жасур оталарнинг ўғлисан! Бўлмас!
Ҳар инсон борлиғида
Бор эрур икки хислат:
Кўз-қош оралиғида
Қўрқоқлик ва жасорат,
Ожизлик ва диёнат,
Хасислик ва саховат,
Тараддуд ва қатъият.
Қалқ энди! Ўзингни қайта кашф этгил,
Кураш майдонида қаддинг тик тутгил:
Бўйнида галстук, бўғма илонлар
Жонингга қасд қилур —
Барин янч жанг-ла.
Сустлик — ҳаётингни емирар, англа.
Қара, тонг оқармоқда...
Одимла қуёш билан —
Тупроқдан бошланмас, йўқ,
Инсон қонидаги ғайрат селидан,
Сендан бошланар Ватан.
Мендан бошланар Ватан!

ТУРК СЎЗИДАН ҚЎРҚҚАН ГАДО

Ғалати бир феълинг бор:
Турк сўзин эшитсанг, бас, шарт ўрнингдан турасан,
Овсарланиб, сўзингни бошқа ёққа бурасан.
Жияним исми — Туркэл,
Яшар қишлоғим — Туркан,
Шеъримда кўрсанг, дарҳол бузарсан, ўчирарсан.
Ё Мардакан ёзарсан,
Ё Шавалан ёзарсан, токи Туркан бўлмасин.
Ичингда ғўлдирайсан, боладай мўлтирайсан,
Баъзан ошкора дейсан:
— Қардош, «Туркан» ўлмасин...
«Қардош» сўзини ҳеч дам
Тилга олма, эй гадо!
Сўздан қўрққан одамдан қардош бўлмас дунёда
Яқинга ҳам, ётга ҳам.
Бу дунёда минг турли қўрқоқларни кўрдим мен:
Ўтдан, сувдан, денгиздан, илондан қўрққанлар бор,
Жин-ажина, хаёлий ҳайвондан қўрққанлар бор.
Аммо сўздан қўрққанни дунёда кўрибди ким?
— Йўўқ, бу оддий сўзмас, — дер.
— Турк сўзидир бу, жоним!..
Бас, танидим мен сени, виждонсиз, бир майитсан,
Ўттиз еттинчи йилдан қолган думсан, бир хилтсан.
Қай йилда туғилгансан? Қирқинчими?
Не фарқи?
Ҳаққи йўқ туғилдим деб айтса элнинг қўрқоғи!
Бордир ҳар жиноятда қўрқоқ қўли, бармоғи!
Сендайин кимсаларни супурмасак жаҳондан,
Инсонлар боши чиқмас зулм ила қирғин-қондан!
Сенга хитоб этмоқни ор билсам-да ўзимга,
Бироқ гап бошлаб қўйдим, қулоқ бергил сўзимга:
Ҳар ҳолда, сендан кўра беш-олти ёш буюкман —
Ердаги буюк дарё — Нилга ўхшаган туркман.
Озарбойжон туркиман, бу сўйнинг шоҳ бутоғи,
Кўксимда эраларнинг манбалари — қайноғи.
Ернинг муз қатламларин эриттан қудрат менман,
Тош даврини яшаган, тунж даврини яшаган,
Темир даврида пўлат эритган ҳикмат менман.
Оврупони уйғотди Атилланинг қиличи.
У қилични Фузулий қаламига чевирган
Журъат, лаёқат менман.
Ракетларнинг онаси — аравани кашф этган,
Бир неча улусларга —
Юнонларга, русларга,
Лаҳларга, олманларга, чехларга, тунгусларга
Минг-минг сўзни бахш этган башар отаси Туркман!
Қулоқ сол, эй, ақли кам:
Мендан бошланар тарих.
Тарих каби билгинман ҳам тарих каби қари.
Туркман, неча миллатга ўз қонимни бермишман,
Денгизлар юрагимда, уммонимни бермишман.
Бориб кўр Камчаткани, кезиб боқ Алйаскани,
Америка эгасин сўр — у ерда бор илдизим.
Тилларини солиштир,
Ўша қадим ҳиндулар ўз боламдир, ўз қўзим.
Мен сўкмоқмас, тарихнинг каҳкашоний йўлиман,
Дада Қўрқут, Алпомиш, Манасман, Гўрўғлиман!
Шеъру илму рубобнинг илк баҳор насими — мен!
Туркистонда Фаробий, Ироқда Насимий — мен!
Бир қанотим Навоий, бириси Юнус Имра.
Ўрган — қайси мақомда ингандим кўкдан ера.
Неча миллатнинг сочи қўлларим-ла таранди,
Иохан, Иван сўзи
Бизнинг «Хан»дан яранди.
Улуғ — Олег қардошдир, Уғур — Игорь бўлгандир,
Булар жумбоқ, чистонмас, тарих оша келгандир.
Эдил, Иртиш, Енисай, Қизилирмоқ — қўлларим.
Ернинг шоҳ томиридир жангу кураш йўлларим.
Йўқ, бегона бўлмадим мен ҳам хайр ила шарга
Мен «Человек» сўзини бахш айладим башарга.
Сен пуч йўлда озғунсан.
Туркка қарши қўйилган жосусларни кўп кўрдим.
Аммо турк ичра юриб,
чиркинликдан тозариб,
Ёмонликлардан тонмиш,
Ўзи туркка айланмиш.
Туркман.
Битта тўлқинман — денгиз ичра буюкман.
Сен кимсан?
Бор, онангдан сўраб бил кимлигингни.

Тоҳир ҚАҲҲОР таржималари

МАРҲАБО

ҲАШАР

Отамга

Бугун уйда йўқсиз гарчи якшанба,
Бир кунлик ҳордиқни нари итариб,
Саҳардан қайсидир қўшниникида
Девор ураяпсиз терлаб, қизариб.
Оҳорли дўппингиз кўрпа қатида
Байрамларни кутар, тўйларни кутар,
Жони жонингизга туташ бу элнинг
Кўпроқ ҳашарида умрингиз ўтар.
...Мен яшар кўчада яхшилик қиммат,
Ҳашарга чақирсам, ҳеч ким чиқмайди.
Бунда бир юракдан чиққан оқибат
Таъмасиз бир дилга калла тиқмайди.
Мен яшар кўчада нукуслик гўдак
Йиғлар туз йиғилган қовуғин ушлаб,
Мен уни нима деб юпатай, ота?
Мен уни қаерга обқочай?
Мен яшар кўчада келажак-сўроқ,
Қурир бисотимда ёлғиз денгиз ҳам.
Қуриётган фақат у эмас бироқ,
Тугаб бораётган ёлғиз у эмас..
Баъзида сиз эккан токларга боқиб,
Уялиб кетаман одамлигимдан,
Улар ҳамон сўритокларда яшар,
Улар қишда ухлаб, баҳорда туриб,
Ҳамон шу ҳовлини билишар Ватан.
Яшил баргларида шаббодаларга
Ҳамон ўз тилида куйлайди қўшиқ.
...Менинг забонимни тингланг, отажон,
Кейин қулоқ беринг, набирангизга,
Дейсиз: қай лаҳжада нени сўзлайдир,
Ваҳ, билиб бўлмайдир, билиб бўлмайдир!
Мен сизни ҳашарга чорлайман, ота.
Юрагимнинг чуқур-чуқур ерига.
У ерда ростларим нажотсиз ётар,
Журъатларим патсиз, қанотсиз ётар.
Ширин ёлғонларни шимиб яшадим,
Гўзал ёлғонларни қучиб яшадим,
Ёлғон билан бошни балодан асраб,
Балки етмиш йилдан кўпроқ яшадим.
Узоқ яшадим мен, узоқ яшадим.
Рост сўзларим:
гўдакларим,
яланғочларим
Кўзлари жовдираб қолаверди жим.
Мен сизни ҳашарга чорлайман, ота,
Зангор минорларни ғурурин туймас,
Буюк боболарин руҳига куймас
Мозийдан бегона, ҳайрон кўчага.
Ўзлиги, эртаси безовта қилмас,
Шоир болалари жонин тикса ҳам
Тузатиб бўлмас бир вайрон кўчага
Мен сизни ҳашарга чорлайман.

ҚОДИРИЙНИ ЭСЛАБ

Қолди фақат халқнинг дўстлари,
«Халқ душмани» — Қодирий
кетди.
Алвон кўйлак кийган, эй Ватан,
Гуллаб-яшнаб кетасан энди,
Ўтган кунинг қаро кун бўлса
Келар кунинг нурафшон бўлар.
Мачитларсиз, жойнамозларсиз
Сени обод қилади дўстлар.
Номдор бўлиб кетасан, халқим,
Битиб кетар каму-кўстларинг.
Душманларни фош қилиб охир
Омон қолди фақат дўстларинг.
Замонанинг зайлига қуллуқ,
Беклар ётдир яхшими-ёмон.
Кўкан бўлсин ҳамма ўзбеклар
Ва ўлгунча ушласин кетмон.
Қозон умум, кўрпа умумда,
Қилсин фақат умум юмушлар,
Отабеклар пахта экишсин,
Ғўза чопсин энди Кумушлар.
...Ярим аср, қисқами-узун,
Юртни жаннат жой қилиш учун?
Чигит эккан Отабекларни,
Кўканларни бой қилиш учун?
Ярим аср, қисқами узун
Юрт ҳавоси мушкка айланса,
Тупроқлар соз, дарёлар тўлиқ,
Азоб йўқлик тушга айланса?
Ярим аср, қисқами узун,
Мағрур халқни қул қилиш учун
Қизларининг қўлларин қадоқ
Жувонларин тул қилиш учун?
Тутун пуркар минорлар азиз,
Бобонг қурган мезаналар хор.
Энг ёмони: ўз қўлинг билан
Ўзинг учун қурмоқ экан дор.
Дўст-душманин саралаган эл,
Эллик йиллик томошангга кел!
...Мен пойингга бош уриб, халқим,
Бир маънони оғриниб уқдим.
Дўст шу бўлса энди ўзингга
Қодирийдай душманлар туққин.

●

Тонг ёришмай битта жисмимда
Уйғонади учта Марҳабо
Бири — чўри, бири — хизматчи,
Бири — шоир, мискин, бенаво.
Хизматчи мен шошар бекатга,
Уй супурар Марҳабо чўри.
Шоирамнинг иш жойи — юрак,
Унинг-чун йўқ қаламдан зўри.
Соат саккиз. Уйдан чиқаман,
Бир жисмимда учта Марҳабо.
Бир кунини кўрар болалар,
Паноҳида асрасин худо.
«Маошгача неча кун қолди?»
«Соат қачон бўлади олти?»
Ҳар кун шундай қўшиқ айтаман,
Уч бўлиниб уйга қайтаман.
Она, яна аёл Марҳабо
Етмиш йилки уйга қайтмайди.
Уч Марҳабо ортиқча бизга,
Икки Марҳабо-чи етмайди.
Болаларим туғилаверар,
Ва унутиб ўсар эртакни.
Ҳуқуқлари тенг аёл билан
Яшаш қийнар шўрлик эркакни.
Марҳаболар балки ёмондир
Ёки ёмон фақат замондир.
Не замонки, эркак зотига
Чин аёлни қучмоқ армондир.
Сен-чи, қанча чидайсан яна?
Бўласанми бир кун онали,
Калитини бўйнига осиб,
Кўчаларда юрган болалик?!

Эшқобил ШУКУР:

РУҲИЙ ИСЁН ПАРЧАЛАРИ

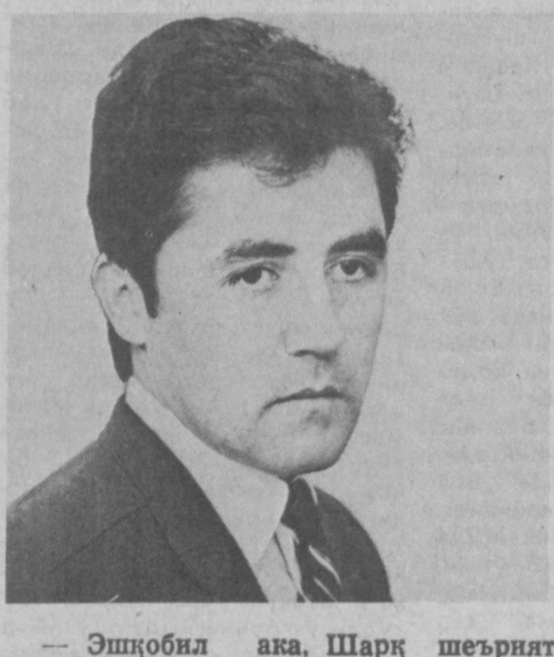

— Эшқобил ака, Шарқ шеърияти бир вақтлар ўзининг нафислиги, жарангдорлиги билан дунёни ларзага солган эди. Ҳозирги шеъриятимизда эса Ғарб адабиётига тақлид сезиларлидир. Ҳозирги шеъриятимизнинг аввалги обрўсини тиклаш учун нима қилиш керак деб ўйлайсиз?

— Ойбек домланинг бағрикенглиги ҳақида шундай ҳикояни эшитганман: ҳаваскор шоирлар ўз машқлари ҳақида фикр эшитиш учун Ойбекнинг ёнига тез-тез келиб туришар экан. У киши ҳаваскорларнинг орасида умуман шеърий иқтидори бўлмаган ёшларнинг ҳам энг бемаза шеърларини маъқуллар, ҳатто юқори баҳолар экан. Баъзида Ойбекнинг дўстлари ундан: «Сиз мақтаётган шеърларнинг нечоғли арзимас эканлигини ўзингиз биздан кўра яхши биласиз. Буни қандай тушунса бўлади?» деб сўрашса, у: «Кўчада безорилик қилиб одамларнинг кўнглини хира қилганидан кўра, шеър ёзгани яхшида. Дилига шеър ҳаваси тушган одам безорилик қилолмайди, эзгуликнинг этагидан маҳкам тутиб олади», деб жавоб берган экан.

Мен бу ҳикояни эшитганимдан сўнг узоқ вақт Ойбекнинг бағрикенглигига, саховатига қойил қолиб юрдим. Лекин кейинроқ ўйласам, Ойбек ўзи билмасдан хато қилган экан. Чунки, кўчада безорилик қиладиган одам борингки, ўн-ўн беш одамнинг кўнглигини хира қилади. Адабиётда «безорилик» қиладиганлар эса бутун бир халқни йўлдан уради. Улар Ойбекка ўхшаган нозик табиатли кишиларимиз бағрикенглик қилмаганида ҳам барибир сохта адабиётнинг қоғоз устунига айланиб даврон сурарди. Қатағон йилларида, турғунлик даврида ана шундай «безорилар»нинг аксарияти турли йўллар билан шуҳрат қозониб, байроқдорларга айландилар. Давраларнинг тўри, минбарларнинг нури уларга ато қилди. Ато қилди эмас, улар ҳаммасини халққа айтиладиган ёлғон эвазига сотиб олдилар, ҳатто А. Қодирий, Чўлпон, Ойбек каби чинакам санъаткорларни бир четга суриб ташлашдан ҳам тоймадилар. Сохта шоирлар адабиётни партиянинг сўзамол армиясига айлантириш учун қулларча садоқат билан хизмат қилдилар. Партия эса, етмиш йил ичида етмиш хил турланди. Адабиёт турланмайди ҳам, тусланмайди ҳам. Адабиёт — Ҳақиқат. Ҳақиқат хилма-хил либослар кийиб, хилма-хил сиёсатлар конкурсида иштирок этмайди.

Адабиёт армияга айланмайди. Бир гуруҳ сўз сотувчилар тўдасини кўрсатиб «Мана шу адабиёт!» деб айтганлар гумроҳдирлар.

Яна шуниси ҳам борки, халқ ерга ёпишиб ётган бўлса ҳам истеъдодларни майдонга чиқараверади. Лекин эзиб ташланган бундай халқ дунёга отилиб чиққан юрак парчаларини ҳимоя қила олмайди. Бундай вазиятда истеъдодларнинг камдан ками ҳақиқий Адабиётга етиша олади. Уларнинг кўпчилиги қурбон қилинади, кўпчилиги эса йўлдан урилади. Худди шундай даврда биз ўз тарихимиздан, маънавий меросимиздан узилиб қолган эдик. Бизнинг шоирларимизга ўзлари шарқлик бўлсалар-да, Шарқда яшасалар-да, улар учун шарқ адабиётини ўрганишдан кўра, Русия ва Ғарб адабиётини ўрганишга имконият бор эди. Шарқда шоирлар биринчи навбатда улкан Шахслар бўлганлар. Улар яшашда ҳам, шеъриятда ҳам, ижтимоий муҳитда ҳам ҳалол улуғликка интилганлар ва улуғ саналганлар. Биз ҳатто уларнинг шундай эзгу анъанасини ҳам сақлаб қололмадик. Ҳозирги шеъриятимиздаги Ғарб таъсирининг илдизини шунда деб биламан. Ғарб адабиётини билишни, ундан таъсирланишни қоралаб бўлмайди. Лекин аввало одам ўз ота-онасини таниши керак, яъни шарқлик одам аввал Шарқни билиши керак. Бусиз биз барибир муаллақ қолаверамиз.

— Сизнингча шеъриятнинг ўзи нима?

— Шеър бу ким учундир ҳеч нарса, ким учундир эса, ҳамма нарса. Чинакам шеърни мен инсоний, оламшумул кечинмаларнинг охирати деб тушунаман. Шеър ё дўзах, ёки жаннат бўлиши керак. Дунёда яшаётган ҳар бир одамнинг ҳаёти алоҳида, ўзига хос оҳанг билан кечади. Бу оҳангни бошқалар, ҳатто шу одамнинг ўзи ҳам ўзгартиришга қодир эмас. Демак, жамики жонзотларнинг ва жонсиз нарсаларнинг мавжудлик оҳанги бор. Бу оҳанг шеърнинг ибтидосидир.

— Йўқлик-чи?

— Йўқлик йўқ нарса. Ахир, биз бўшлиқ деб атайдиган мавҳумот садосини қайси дил тингламаган? Инсон руҳиятининг бошланғич ва сўнгги имконияти ҳам, унинг занжирбандлиги ва эркинлиги ҳам, ҳаммаси шеърда мужассамлашади.

Менга сиғар икки жаҳон,
мен бу жаҳона сиғмасман.

Қарангки, шу бир сатрнинг ўзида қанчалик қудрат бор. Бу мисрани такрорлай туриб, япон адиби Акутагаванинг «Инсон умри Бодлернинг бир сатрига арзимайди» деган гапига ишонгингиз келади.

— Сўнгги пайтларда ўқувчилар орасида публицистик шеърлар кенг шуҳрат қозонмоқда. Негадир сизнинг ижодингизда публицистик шеърлар кам учрайди?

— Менимча, чинакам шеъриятга давр ҳукмронлик қилолмайди. Публицистикани эса гоҳ ўз оқимига мослашган ҳолда, гоҳ эса ўзига қарши ҳолда давр бошқаради. Бу билан мен чинақам шеърлар ёзяпман деб мақтанчоқлик қилмоқчи эмасман. Мен ва менинг тенгдошларим ҳам «айланиб ўтиш» қусуридан холи эмасмиз. Яна шуни таъкидламоқчиманки, социализм шеърият ва санъатдан кўра публицистикани афзал кўради. Маддоҳона тушунилган социализм шеъриятни заҳарлади ва ўзининг қобиғида туғилган шоирларнинг пуштини куйдириб юборди. Кейинги эллик йил ичида етишган кўплаб шоир ва адибларимиз менинг назаримда социализм маддоҳларига айландилар. Бу даврда ўзини сақлаб қололган айрим ижодкорларимизнинг руҳи ҳам барибир ғуборлардан холи бўлолмади. Наилож?.. Жамиятдан ажралиб яшаб бўлмаса...

— Кечирасиз, шу ерда сизнинг фикрингизга эътирозим бор. Негаки, шеъриятимизда маддоҳ шоирлар кўпайиб кетган бўлса, бунинг учун социализм айбдор эмас, балки на социализм, на капитализм системасига кирувчи бизнинг тузумимиз сабабчи деб ўйлайман. Чунки, социалистик ғояларни бундан ярим аср олдин яшаган Навоий асарларида ҳам учратиш мумкин. Биз бўлсак, илгари дунёдаги барча ёмонликларнинг бош айбдори капитализм деб кўрсатган бўлсак, энди акси социализм дейишдан чарчамаяпмиз. Сиз ҳам негадир шу фикрни такрорлаяпсиз. Яқинда Чингиз Айтматов телевидениедаги бир чиқишида одамлари фаровон ҳаёт кечираётган Финляндия ва Швецияни социалистик мамлакатлар, деб атаган эди. Менимча, ҳар бир жамиятнинг ўз инқироз ва гуллаб-яшнаган даври бўлади. Агар ҳозир капитализм яшнаб, социализм инқирозга учраган бўлса, бу шу нарса абадий давом этади, дегани эмас-ку! Хулоса қилиб айтганда, социализм шеъриятни заҳарлаши мумкин эмас.

— Балки... Лекин мен бизнинг одамларимиз бошидан кечирган ва социализм деб аталган тузум ҳақида гапирдим. Шунинг учун ҳам 80 — йилларнинг публицистик шеърларига қаршиман. Аммо бу даврнинг публицистик мақолаларини жон-жон деб ўқийман. Мақолада ёхуд насрда ифода этиш мумкин бўлган кечинмаларни шеърга олиб чиқиш тўғри эмас.

— Шеъриятда барибир жанговарлик бўлиши керак-ку?

— Албатта, шеърлар руҳий исён парчаларидир. Лекин бу исён, бу жанговорликнинг ўз нозик пардалари борки, у нозик шарқона парданинг ичи руҳ юлдузлари билан тўлиқ бўлмоғи зарур. 50-йилларда ҳам, 80-йилларда ҳам публицистика шеърнинг ички ва ташқи кўйлакларини ечиб ташлаб кўчага ҳайдади.

— Наҳотки, сиз эллигинчи йиллар билан саксонинчи йиллар шеърияти орасида ўхшашлик кўрсангиз?..

— Ўхшашлик эмас... Тескари пропорция. Эллигинчи йилларда ким партия ва ҳукуматни улуғласа, мадҳиябозлик қилса ўз салафларидан «ўзиб кетди». Саксонинчи йилларда эса, ким ҳукумат ва партияни қораласа, ўша «ютиб чиқмоқда». Биз, аввало шеърга муносабатимизни тўғрилаб олишимиз керак. Албатта, саксонинчи йиллар шеърияти тўғри сўз учун курашишини инкор этиб бўлмайди. Давр шоирлари зўр шеърларни ҳам яратдилар. Лекин, матбуотда мавзуни олди-сотди қиладиган кўплаб қип-яланғоч сатрлар асосий ўринни эгаллади. Ҳақиқат ягона деймиз-у, лекин истаймизми, йўқми, ҳаётнинг ва шеъриятнинг ҳам ўз ҳақиқати бор. Бизнинг кўплаб шоирларимиз шу борада «қовун туширишмоқда». Дейлик, пахта яккаҳокимлиги, Орол муаммоси, қатоғон йиллари, халқнинг оғир аҳволи ҳақида юзлаб шеърлар ёзилди. Афсус... ана шундай шеърлардан борйўғи йигирма ўттизигина шеъриятнинг азалий қонуниятларига жавоб бериши мумкин, аксарияти ўттиз-қирқ йил ичида ўлимга маҳкум. Қип-яланғоч, қуп-қуруқ бақироқ сатрларни (гарчанд улар рост бўлса ҳам) халққа мана шу шеър, деб кўрсатиш барибир халқни алдашдир.

— Сиз В. И. Лениннинг 1905 йилда ёзган «Партия ташкилоти ва партия адабиёти» номли мақоласига қандай қарайсиз?

— Бу мақолага шу пайтгача совет даври адабиётининг манифести сифатида қараб келинди. Ахир «партия адабиёти» деган иборанинг ўзи адабиётни чегаралаб, қолиплаб ташлашдан бошқа нарса эмас-ку. Руҳнинг сарҳади йўқ, демак адабиётнинг ҳам чегараси бўлмайди. Очиғи, бу мақола бизнинг адабиётимизни (аниқроғи, шоирлар ва адибларимизни) чалғитиб юборди. Уларнинг асарлари фақат шу мақоладаги фикрлар ва кўрсатмалар асосида баҳоланди. Яқин йилларгача шоирларимиз партия ҳақида, Ленин ҳақида ёки социализм ҳақида шеър ёзмасалар, китоб чиқара олмас эдилар. Истасанг-истамасанг, ёзишинг керак эди. Бундан ортиқроқ аянчли ҳол бўлиши мумкинми? Қолаверса, «социалистик реализм методи» деган тутуруқсиз гап билан барча ижодкорларни бир катакка қамаб қўйишди. Ахир, реал социализмнинг ўзи бўлмай туриб, социалистик реализм қаердан пайдо бўлди?

Мақолада «Бу адабиёт эркин адабиёт бўлади» дейилади. Яхши жаранглаган. Лекин, адабиёт маълум бир ташкилотга (дейлик, партия ташкилотига) бўйсунади-ю, у қандай қилиб эркин бўлади. Мантиқсизлик-ку бу! Адабиёт партиянинг эмас, балки одамзот руҳиятининг хазинасидир. Ўзингиз ўйлаб кўринг, «фалон халқ адабиёти фалон партияникидир» дейиш нақадар кулгули. Ҳатто бу ҳол «Тошматнинг юраги — Иваннинг қовурғаси» дегандай гап.

— Лекин, В. И. Ленин ўз мақоласида «...Бу адабиёт минглаб, миллионлаб халқ учун хизмат қилади» деган-ку?

— «Партия адабиёти» номи остида дунёга келган сунъий адабиёт етмиш йил ичида «минглаб, миллионлаб халқ учун» хизмат қилдими? Йўқ! У фақат партия мафкураси учун хизмат қилди ва халқни алдади. «Халққа хизмат» қилмай, халқни ўзига ва партияга хизмат қилдирди. 50- йилларда яратилган кўплаб асарлар бунинг далилидир. Зеро, адабиётни буйруқ билан яратиб бўлмайди. Адабиёт яралади.

— Ўзбекистоннинг ҳозирги иқтисодий аҳволига муносабатингиз қандай?

— Иқтисодиёт ҳар бир халқнинг ўз моддий имкониятлари ва эҳтиёжи асосида шаклланади. Ўтмишда бизнинг ўз амалий иқтисодий илмимиз бўлган ва у ўсиб шаклланиб келаётган эди. Кейинроқ уни яксон қилдилар. Иқтисод илми ҳам, иқтисодий аҳвол ҳам бизга махсус равишда Россиядан экспорт қилинди. Бунинг оқибати эса ҳаммамизга маълум. Ҳозирги Ўзбекистоннинг ўз миллий иқтисодий илми, миллий иқтисодий тажрибаси йўқ. Шунинг учун ҳам халқ қашшоқ, шунинг учун ҳам иқтисодчи олимларимизнинг аксарияти ҳамиша довдираб юрадилар.

Абу Райҳон Беруний қуйидаги мазмунда бир ҳикоятни келтирган: Бани Ҳанифа деган бир қабила хурмо ва ўсимлик мойидан улкан бир санамни ясаб унга узоқ вақт сиғиниб ибодат қилиб юради. Пайти келиб бу қабила очарчиликка йўлиқади ва очликка чидай олмай санам — худо ҳайкалини еб қўядилар.

Биз шу пайтгача маънавий очарчиликни бошимиздан кечириб, ўз эътиқодимизни ҳам еб қўйдик. Энди эса иқтисодий машаққатлар олдида турибмиз. Ким билади дейсиз, Матлуба, бизнинг халқимизни яна нималар кутяпти.

— Агар ўзингиз иқтисодчи олим бўлиб қолганингизда аввало ишни нимадан бошланган бўлардингиз?

— Ҳамма ишни Ватанни севишдан бошлаб, Ватанни севиш билан тугатиш керак. Совурилиб кетаётган, халқнинг ўзига насиб қилмай ўзгаларни кийдираётган барча моддий бойликларимизни ўзимизда сақлаб қолиш заруриятини, бизнинг тупроғимиз ҳар бир зарраси олтин эканлигини илмий-амалий исботлаб бериш учун ҳаракат қилар эдим. Энг ёмони, халқ ўз бошидан кечираётган оғир иқтисодий аҳвол моҳиятини ўзи тўла тушуниб етмади ҳали...

Матлуба АЗАМАТОВА суҳбатлашди

ЧИКАГОДАГИ ЎЗБЕК ОИЛАСИ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» мухбири Хайрулла ИСМАТУЛЛАЕВ Америкадан хабар қилади:

АҚШДА ЎЗБЕК ОИЛАЛАРИ асосан Нью-Йорк, Нью-Жерси, Вашингтон шаҳарлари атрофларига жойлашган. Сўнгги йиллар Афғонистондан кўчиб келган ўзбек оилаларини бошқа шаҳарларда ҳам учратиш мумкин бўлиб қолди. Мен шундай оилалардан бири билан таништирмоқчиман.

Висконсин-Мэдисон университетида ўтказилган Тўртинчи Халқаро Ўрта Осиё йиғилишида икки ака-ука ўзбек Ўрта Осиё жумҳуриятларидан ташриф буюрган олимлар билан танишиб, уларнинг гапларини видеомагнитофонга ёзиб олиб юришди. Меҳмонлар бунинг сабабини сўрашганда, «Бизнинг ота-онамиз асли ўзбекистонлик, улар бизга келган меҳмонларнинг овозини ёзиб олинглар, биз эшитиб юрайлик, деб айтишган. Биз ота-онамизнинг айтганларини қилаётирмиз», дейишди.

Мен ҳам аввал ака-ука Сирожиддин ва Нажмиддин Насафий гапига, очиғи, унчалик ишонмадим.

1990 йилнинг 22 ноябрь куни АҚШда миллий байрам — Шукроналик («Сэнкс гивинг» — сўзма-сўз: «Берганига шукур») байрами бўлади. Бу кунлар худди бизнинг ҳайит кунларимизни эслатади. Бу кунлари ҳамма бир-бириникига кўргани боради, меҳмон чақиришади. Мен ҳам бир неча ҳафта олдин Чикаго ўзбекларидан таклиф олдим, улар байрам кунлари меҳмонга чақиришди.

Чикаго Индиана дорулфунуни жойлашган Блумингтон шаҳридан унчалик узоқ эмас, енгил машинада беш соатлик йўл. Индиана университетининг форс тили ўқитувчиси Ўзбекистонни, ўзбек тилини жуда ҳам севгувчи Шаҳёр Донишёр исмли танишим мени ўз машинасида мезбоннинг уйига етказадиган бўлди.

Бизни Чикагода ўша Халқаро йиғилишда мен учратган Сирожиддин ва Нажмиддинлар барча оила аъзолари билан кутиб олишди. Худди ўзимизнинг Ўзбекистондагидек хотин-халаж, бола-чақа, қий-чув. Барча ўзимизнинг соф она тилимизда сўзлашмоқда. Фақат жой — АҚШнинг Иллинойс штати маркази Чикаго шаҳрининг кунботар томони, пишиқ ғиштли, ҳовлили шахсий уйлар.

Оила бошлиғи — Ғиёсиддин ота Насафий ва у кишининг турмуш ўртоқлари Ҳожи она. Бу уйда уларнинг катта ўғиллари Сирожиддин, келинлари, набиралари — Жамила ва Жалолиддин, отанинг кичик ўғиллари Нажмиддин туришаркан.

Ғиёсиддин ота ва Ҳожи она — ували-жували кишилар. Уларнинг яна бир уйланган ўғиллари хотин, бола-чақаси билан Покистонда яшайди. Тўрт қизларини турмушга чиқарганлар: бири Туркияда, иккинчиси Францияда, қолган яна иккитаси АҚШда ўз оилалари билан яшайдилар.

Асли мен Ғиёсиддин отанинг истаклари билан таклиф этилган эканман. Ўғиллари Халқаро йиғилишда ёзиб олган сўзларимизни эшитиб Ғиёсиддин ота Ватандан келган ҳақиқий ўзбек билан бир тўйиб суҳбатлашмоқчи, Ватан ҳидини туймоқчи бўлган эканлар. Мен бундан хабарим йўқ, сафар олдидан ахир, бирор ватандошга совға қиларман, деган ниятда бир дўппи, бир чопон ва ака-ука Шожалиловларнинг қўшиқлари ёзилган тақсимчани ўзим билан бирга олган эдим. Ғиёсиддин отани кўрибоқ:

— Ота, бу сизга, Ватандан бир кичик эсдалик, — деб чопон билан дўппини кийгизиб қўйдим. Ота ўзгариб кетдилар. Катта қизларининг: «Отажон, нима бўлди сизга?» — деган сўроқларига ота:

— 1932 санадан бошлаб орзуим Ватаннинг чопонини кийиш эди. Бу чопонни кўриб, бўлганимча бўлиб ўтирибман.

Отани мен чалғитишга ҳаракат қиламан, фарзандлари, қизлари ҳақида сўрайман:

— Бизнинг оиламиз шундай, ўғлим, бири у мамлакатда, иккинчиси бошқа бир мамлакатда яшайди. Нима қилайлик, тақдир экан. Асли мен холангиз билан қашқадарёликмиз. Шунинг учун ҳам биз Насафийлармиз. Қаршининг қадимги номини фамилия қилиб олганмиз. Бизнинг жойларимиз ҳозир «Ульянов райони» деб аталар экан.

— Қандай қилиб бу томонларга келиб қолгансизлар, ота? — ётиғи билан сўрашга ҳаракат қиламан.

— Тақдир экан. Бизнинг падаримизнинг сигирлари бўларди. 30-йилларнинг бошларида падари бузрукворимизни «қулоқ» деб эълон қилишди ва номаълум томонга олиб кетишди, у кишининг фарзандлари бўлган бизни «қулоқ болалари» деб, ўқишдан ҳайдадилар. Мен бўлсам, ўқишни жуда севардим. Бизнинг оиламизда ўша воқеа туфайли ўқимасдан қолган фақат мен бўламан.

Отанинг ҳалқумига нимадир қадалди, ота гапира олмадилар. Мен тасалли бергандек бўлдим.

— Отахон, хафа бўлманг, ўтганга салавот, дейишадику. Мана, ҳозир ҳеч кимдан кам эмассиз: икки қаватли ғиштли уйингиз, икки гаражда икки енгил машинангиз, яна иккитаси ёмғир қордан қўрқмасдан ҳовлингизда турибди. Олий илм даргоҳида ўқимаган бўлсангиз ҳам, отахон, мана уққанлигингиз учун шунча фарзандларингизни ўқитибсиз.

— Ҳа, тангрига шукур, менинг ўқишимга рухсат беришмаганидан сўнг умрим бўйи фарзандларимни ўқитишга интилдим. Ниятимга етдим.

Ҳақиқатан ҳам, отанинг Покистондаги ўғиллари тиббиёт ходими, катта ўғиллари Сирожиддин муҳандис, Чикагодаги катта бир ширкатда ишлайди, Нажмиддин бу йил Чикагодаги Иллинойс университетида компьютер муҳандислиги бўйича диплом олди.

— Хуллас, биз «қулоқ»нинг авлодлари, — гапини давом эттирди ота, — ўз юртимизда ортиқ эркин яшай олмаслигимизни сездик ва 1932 йили бир-икки қариндошимиз билан кечаси Амударёмизни кечиб, Афғонистон томонга ўтишга мажбур бўлдик. Ўз юртини ташлаб чиқиш нақадар оғир эканлигини фақат бошидан ўтказган билади, болам.

ОТА БИРОЗ СУКУТ сақлаб қолдилар, нималарнидир хотираларидан ўтказдилар. Балки кўз олдиларига Ватаннинг энг сўнгги манзараси келгандир, балки ўша машъум кунларни эслаб кетгандирлар, балки Ватанда қолиб кетган хеш-ақраболар ёдларига тушиб қолгандир. Анча вақт хаёлга эрк бериб, сўнг яна гапларини давом эттирдилар:

— Пешонага ёзгани экан, ўз Ватанимизни ташлаб, ўзга ерга отландик. Баъзан худ, баъзан беҳуд бўлдик. Шукур, кейинги йилларда оиламиз Кобулда яшади. Уруш бошлангандан кейин аввал катта ўғлим Сирожиддин Туркияга, сўнг АҚШга келди. Унинг кетидан қолганларимиз эргашдик.

Ғиёсиддин ота Насафий оиласи АҚШ миқёсида ҳам ўзига тўқ оилалардан ҳисобланади. Оиланинг ҳар бир аъзоси ишга енгил машина миниб боради, ҳатто келинойининг ҳам ўз машинаси бор. Сирожиддин Насафий ва у кишининг рафиқалари ўтган йили эллик минг доллар маош ишлашибди. Шундан ҳукуматга етти ярим минг доллар солиқ тўлашди. Ўғиллари Жалолиддиннинг Иллинойс университетидаги ўқишига (у ҳам муҳандис бўлмоқчи) ҳар йили олти минг доллар тўлаб туришаркан. Уй ўзлариники, шахсий, тахминий нархи 150 минг доллар тураркан. Оила бир сўз билан айтганда, беками кўст. Лекин оила аъзоларига нимадир етишмагандек, бутун еган-ичганлари татимагандек туюлади. Мен қайтаётганимда улар шундай дейишди. Ғиёсиддин ота:

— Бирдан-бир орзуим — Ватанни бориб кўриш эди. Қариб қолдим. Сиздан илтимос, бу сафар «Қаро кўзим» тақсимчасини олиб келибсиз. Яна келишингизда менга «Эй дўстлар, ҳеч ким менингдек ўз ёридин — диёридин айрилмасин, айрилмасин, айрилмасин!» деган ғазал ёзилган тақсимчани олиб келинг... (Ота қандай айтган бўлсалар, шундай ёздим.).

Отанинг кўзларига ёш келди, жимиб қолдилар. Сукунатни Сирожиддин аканинг рафиқалари, отанинг келинлари буздилар:

— Укам, бизга ўхшаган адашиб, улоқиб юрганларни, агар қайтиб борсак, Ватан қабул қилармикан? Орзумиз — ўз Ватанимизга қайтиш.

Ғиёсиддин ота ва Ҳожи онадан бошқа бу оиланинг қолган аъзолари Афғонистонда туғилишган, жумҳуриятимизда бўлишмаган, бироқ, Ўзбекистонни ҳаммалари «Ватанимиз!» деб ғурур билан аташади.

Бу оиланинг ёш авлоди — Нажмиддин, Жамила ва Жалолиддин ҳозир деса, ҳозир Ўзбекистонга келишмоқчи. Нажмиддин, Жалолиддинларнинг ниятлари — ота-боболари туғилиб ўсган ердан уйланиш. Ақлли, ҳазилкаш йигитлар. Жамила бўлса, у — бошқа олам...

Ғиёсиддин отанинг набиралари, Сирожиддин аканинг қизлари Жамила Насафий бу йил Чикагодаги Иллинойс дорулфунунини битириб, дизайн — безаш бўйича олий маълумотли муҳандис бўлди. У ўзбек тилида чиройли, бехато гапиради, унинг талаффузи нима учундир Тошкент шевасини кўпроқ эслатади. Бу оила аъзолари уйда ҳам, кўча-кўйда ҳам бир-бирлари билан доимо она тилида сўзлашишади. Ҳозир Жамила Чикагодаги бир ташкилотда ишлаяпти. У инглиз тилини ҳам инглизларга дарс берадиган даражада эгаллаган. Баъзан шўхлик қилиб укаси Жалолиддин, амакиси Нажмиддин ва мен билан инглиз тилида гаплашиб кетади. Шунда ўйлаб қоламан: имконият яратилиб берилса, ўзбек қизларининг қўлидан келмайдиган иш бормикан.

Жамиланинг ҳам орзулари кўп. Лекин у айтгани уялади. Фақат менга бир орзусини айтди:

— Биласизми, амаки, мен атлас кўйлакни жуда яхши кўраман. Бу мамлакатда сотилмас экан. Атлас кўйлак кийган ўзбек қизларининг расмини кўрсам, ўзим ҳам кийгим келади.

Тенги чиқса, Жамилани турмушга беришмоқчи. Балки келинлик либоси сифатида атлас кўйлак киймоқчидир. Ишлаётган шаҳрим Блумингтонга қайтиб келиб, бир-икки кўйлаклик атласни Жамилага юбордим. Жамиланинг жовдираб турган кўзлари ёдимга тушади. Хаёлан у билан гаплашаман:

— МИНГЛАБ АТЛАС кўйлаклар сендан айлансин, Жамила синглим. Сенинг ҳозирги кунда атлас кўйлак кия олмаганлигинг 30-йиллардаги дўппи ол, деса, бош олганларнинг айби, бутун миллатни ҳалокат ёқасига олиб бориб қўйганлар айби. Юртинг ўзгараяпти, хатолардан фориғ бўлаяпти, синглим. Энди бемалол ўзинг юртингга келиб, янги тўқилажак атласларга ўзинг гуллар чизгин, озодлик, эркинлик гулларини кўпроқ чизгин!..

ЭСЛАТМА: ҳурматли ўқувчи яна бу оилани муаллифнинг ўзи тўқиб чиқарган деб ўйламасин деган мақсадда Насафийлар манзилини келтираман:

Насафийлар, 6404. С. Кнокс авеню, Чикаго, Иллинойс 60629, АҚШ.

Хайрулла ИСМАТУЛЛАЕВ

АҚШ Блумингтон шаҳри Индиана дорилфунуни 1990 йил, 20 декабрь

ЯНГИ РУБРИКА:

ЎЗБЕКЛАР ВА ДУНЁ

«Америкада ўз мухбиримиз иш бошлади». Бир кунмас-бир кун шундай сўзлар билан «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг АҚШдаги мухбири мақолаларини чоп эта бошлаймиз. Жумҳурият газета ва журналларининг чет элларда ўз мухбирлари ишлаши замон талаби, қолаверса, мустақиллик ва эркинликнинг қоғоздаги эмас, амалдаги нишонаси. У кунлар келгунча...

Ҳозирча эътиборингизга Хайрулла Исматуллаевнинг мақола ва репортажларини ҳавола этамиз. Хайрулла Исматуллаев таниқли тилшунос олим, ўзбек, инглиз, немис, рус тилларидан етук мутахассис. У 1990 йилдан бошлаб АҚШнинг Индиана штатида Блумингтондаги Индиана университетида туркий тиллардан дарс беряпти. Хайрулла Исматуллаев билан у АҚШга кетмасдан олдин АҚШ ҳаёти, маданияти, илм-фани ҳақида мақолалар жўнатиб туришига келишган эдик. Яқинда Хайрулла Исматуллаевдан бир туркум мақолалар олдик. Уларда у ўзига хос олимона кузатувчанлик, синчковлик билан АҚШ маданий ҳаётини ёритади. «Узоқ йиллардан бери менинг орзуим — хорижий мамлакатларда Ўрта Осиё жумҳуриятларидан ҳам мухбирлар ишлаши. Қаранг, 74 йилдан бери Ғарбий Оврупо, Америка, ҳеч бўлмаса, Осиё, Африка мамлакатларида ишлайдиган бирорта халқаро журналист Ўрта Осиё жумҳуриятларидан чиқмабди», — деб ёзади ўз хатида олим. Дунё яхшилик сари ўзгараётган бир даврда энди бу орзулар ҳам рўёбга чиқса ажаб эмас. Худди шу мақсадда, хамир учидан патир дегандек, «Ўзбеклар ва дунё» деган янги рукн ташкил этдик.

«Ўзбеклар ва дунё» рубрикасининг миқёси ғоят кенг бўлади. Бу рукн остида халқимизнинг қадим тарихига оид мақолалар, тарихий-адабий лавҳалар ҳам, шу кунларда ўзбек халқини жаҳон халқлари билан боғлаб турган турли маданий, тарихий муносабатлар, алоқалар ҳақида ҳам мазмунли, кўпчиликни қизиқтирадиган мақолалар, эсселар, адабий-тарихий намуналар эълон қилинади. Масалан, қадим аждодларимиз — бақтрияликлар, хоразмийлар, саклар, суғдлар тўғрисида эрамиздан аввалги V асрда улуғ драматург Эсхил, ундан сал кейин «тарих отаси» Геродот ҳам ҳурмат-эҳтиром билан ёзганлар; рус халқи учун бутун бошли дорулфунун (Пушкин) вазифасини ўтаган Михайло Ломоносов эса жаҳон алгебра фанининг отаси генийал бобомиз Муҳаммад ал-Хоразмий асарларидан фойдаланиб, арифметикага доир китобини битган. Асли келиб чиқиши ўзбек бўлган Хусрав Деҳлавий, Мирзо Бедил, Мирзо Ғолибнинг дунё маданиятига қўшган буюк ҳиссаси маърифатли ҳар бир инсонга аён.

Яна шуни ёддан чиқармайликки, ўз тупроғимизда яшаб, Ер юзининг турли мамлакатлари, турли халқлари ҳаёти тўғрисида ўлмас асарлар қолдирган Беруний, Навоий, Бобур сингари бобокалонларимиз меросидаги жаҳон билан боғлиқ жиҳатлар ҳам бор. Мазкур масалалар рубрикамизнинг доимий мавзуларидан бўла олади.

Булар бари — ўтмишга дахлдор айрим далиллар.

XX асрда-чи? Дунёда танилган ўзбек халқи вакиллари ҳозир топилмайдими, дунё билан алоқамиз узилганми? Йўқ, албатта. Фикримиз исботи учун бир фактни келтириш билан кифояланамиз. Асримизда кўп янги соҳалар вужудга келди. Шундай соҳалардан бири вулқоншунослликдир. Бу янги фаннинг асосчиси эса Ҳорун Тожиев (руслар у кишини Гарун Тазиев деб атайдилар). Ҳ. Тожиев ҳам ватандошимиз, ота-боболари самарқандлик ўзбеклар. Отаси Биринчи жаҳон уруши жанггоҳларида ҳалок бўлгач, онаси Ҳорунни олиб Белгияга ўтиб кетади. Ҳорун улғайгач, вулқоншуносликка қизиқиб, Францияда шу соҳани ўрганишга асос солади — илмий институт ташкил қилади...

Хуллас, янги — «Ўзбеклар ва дунё» рубрикаси газетхонларимизни қизиқтирган кўп саволларга жавоб бера олади, деб ўйлаймиз.

ТАНҚИД ВА АДАБИЁТШУНОСЛИК БЎЛИМИ

ИЛЛАТЛАР ДОЯСИ

Жума ўгитлари

ИСЛОМ ТАЪЛИМОТИ инсоннинг барча фаолиятини тўғри йўлга солиш, уни гўзал ва намунали мақомда шакллантиришга даъват этади. Афсуски, бу илоҳий таълимот ҳамма томонидан бирдек муҳаббат билан ўзлаштирилмади, унинг йўриқларига етарли амал қилинмади, бунинг оқибатида одамлар кутилмаган тўсиқларга, қийинчиликларга, ғам андуҳларга кўпроқ дучор бўлмоқдалар. Фуқаронинг бахтсизлиги жамият ҳаётининг равонлигига путур етказади.

Не-не одамларни балоларга гирифтор қилаётган иллатлардан бири ароқхўрлик ва нашавандликдир. Тарихда ҳар бир жамият турли даврларда ароқхўрликка қарши кураш очган, уни тагтуги билан йўқотиш йўлларини излаган. Бироқ уринишлар кутилган самарани бермаган. Чунончи, 1929 йили АҚШ конгресси ароқхўрликка қарши курашга дахлдор махсус тадбирлар ишлаб чиққан, ароқхўрликка муккадан кетган ва тузалмас деб топилганлар учун ҳатто ўлим жазоси тайинланган эди. Бироқ мамлакатда ароқхўрлар сони кўпайса кўпайган — камаймаган. Яқиндагина ўзимизда бўлиб ўтган сафарбарликни ҳам эслаб ўтсак ёмон бўлмайди.

Маълумки, исломга қадар Арабистон ярим оролида ва курраи заминнинг бошқа минтақаларида маст қилувчи суюқликлар ичиш кенг тус олган. Жамият, давлат ундан қанчалик кўп талофат кўрмасин, ҳеч ким ароқхўрларни тия олмаган. Ичкиликка ҳар нарсага қодир Аллоҳ таолонинг ўзи чек қўймагунича бу кўргиликлар давом этган.

Қодир Аллоҳ инсонга тафаккур бағишлаб, уни ер юзидаги жондорлар орасида энг азиз ва мукаррам қилиб яратди. Худди шу тафаккур, ақл билан инсон яхшини ёмондан, эзгуликни ёвузликдан ажратиш қобилиятига эга бўлди. Худди шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло инсонга сайёрамизни гуллаб-яшнатиш вазифасини юклади. Қуръони каримда шундай марҳамат қилинади:

«Биз одам зотини мукаррам қилиб яратиб, қуруқлик ва сувда юрадиган қилиб, уларга ҳалол-пок ризқлар бердик ҳамда уларни кўп махлуқотлардан афзал қилиб қўйдик» («Исро» сураси, 70-оят).

Ҳақиқатан ҳам, инсоний камолатга эришган одам эзгулик йўлидаги ҳаракатлари билан айни чоқда ўзи ҳам камол топа боради, жамиятнинг фаол аъзосига айланади. Таассуфлар бўлсинким, орамизда ақл ва қалб йўриғидан чиққан, имонга зид ишлар қиладиган кимсалар ҳам бор. Улар ўз қилмишлари билан нафақат ўзларига, балки бутун жамиятга зарар етказдилар. Инсонийлик шаънига доғ туширувчи ишларнинг аксарияси эса юқорида айтилганидек ароқхўрлик орқали юз беради. Ислом фан, хусусан, табобат илмидан анча аввалроқ ақл-идрокка, саломатликка путур етказадиган ҳар қандай ичимликларни истеъмол қилишни таъқиқлаган, унга ружу қўйганларни эса тегишли жазога лойиқ деб билган. Бундай ичимликлар сирасига Қуръони карим ва пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг ҳадисларида айтилганидек узум, асал, хурмо, арпа, сут ва ҳоказолардан тайёрланадиган суюқликлар киритилган. Уларнинг бари бир сўз билан хамр деб аталган. Чекиладиган моддалар, игна воситасида баданга юбориладиган суюқликлар ҳам хамрга мансубдир. «Хамр — бу, ақл-идрокни, тафаккурни тўсувчи нарсадир» — деганлар ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу. Пайғамбаримиз саллоллоҳу алайҳи васаллам ҳадисларидан бирида «Кайф қилдирувчи нарса — хамр. Ҳар қандай хамр ҳаромдир» — деган муборак сўзларни ўқиш мумкин.

Ҳозирги замон тиббиётида таркибида спирт моддаси бўлган ҳар қандай ичимлик хамр, яъни алкоголь ҳисобланади. «Алкоголь» сўзи аслида арабча бўлиб, алкухл деб талаффуз қилинади.

Ароқ, вино сингари ичимликлар қандай кулфатларга олиб келиши, одамни инсонийлик қиёфасидан, инсонийлик қадр-қимматидан мосуво этишини далилловчи мисолларни келтиришнинг ҳожати бўлмаса керак, зеро, бундай мисолларни истаган пайтда топиш мумкин.

Ичкиликбозлик бамисоли жамият танасидаги тузалмас ўсимта, бу ўсимта вақтида юлиб ташланмас экан, у бутун жамиятни шикастлаши ҳеч гап эмас. Муккадан кетиб ароқхўрлик қилишлар у ёқда турсин, ҳатто ондасонда қултум-қултум ичишни одат қилиш ҳам марказий асаб тармоқларига, жигар, юрак фаолиятига шикаст етказишини, одамнинг ақлий фаолиятини заифлаштириши, наслга зарар етказиши ҳақида махсус тўхталишнинг ҳожати йўқ... Ислом келгунича араб халқлари орасида ҳам ичкиликбозлик авж олган эди. Шоирлар ўз назмларида хамрни кўкларга кўтариб мадҳ этганлар. Улар ҳаётни ароқсиз тасаввур қила олмаганлар. Шеърлари, қасидаларида ҳам хамр-ароқ марказий ўринни олган. Маълумки, жоҳилий арабларда ўч олиш ҳисси жуда юқори эди. Ривоят қилишларича, бир қабиладаги бева кампирнинг қариб, ўрнидан туролмай қолган туясини иккинчи қабила аъзоларидан баъзиси ўлдириб қўйгани учун ўч оламиз, деб биринчи қабила иккинчиси билан қирқ йил уруш қилган экан. Тезроқ ўч олиш мардлик, жасурлик экан. Лекин шунга қарамай, араблар ичида мардлиги, жасурлиги, паҳлавонлиги билан донг таратган Имруъул Қайс деган шоирга отасини ғанимлар ўлдириб кетганлигини хабар қилишганда хамр ичиб ўтирган экан, бепарво бўлиб: «Бугун хамр, эртага амр» — деб ичишда давом этибди. Хамрхўрлик шу қадар чуқур илдиз отгандики, дабдурустдан ундан қутулиш бениҳоя мушкул эди.

Барча ишларни ҳикмат билан қилувчи Аллоҳ таоло бу дардни ҳам ҳаким сифатида даволади. Худди табиблар бир оғир дардни аввал енгил жойидан даволай бошлаганидек, Қуръони карим оятлари ҳам инсоният танасидан бу иллатни даражама-даража йўқ қилишга йўл тутди. Аллоҳ таоло хамр тўғрисида тўрт оят туширган. Уларнинг биринчиси Маккаи мукаррамада нозил бўлди:

«Хурмо ва узум меваларидан маст қиладиган шароб ва покиза ризқ олурсизлар, албатта бу нарсаларда ақлли одамлар учун аломат бордир» («Наҳл» сураси, 67-оят).

КЎРИНИБ ТУРИБДИКИ, хурмо ва узум меваларидан маст қилувчи ва покиза ризқ олиш мумкин экан. Ўйлаб кўрилса, шу жойда маст қилувчи нарсалар покиза ризққа қарама-қарши қўйилмоқда. Покиза ризқнинг зидди нопок ризқ бўлади-да, бу нозик ишорани тушуниб етган ҳассос кишилар дарҳол ичишни ташлаган эканлар. Кишиларда тушунча ҳосил бўлиб, бу фикр уларга сингиб, орадан бир мунча муддат ўтгач, Маккаи мукаррамада навбатдаги оят нозил бўлди:

«Эй Муҳаммад, сиздан ароқ ва қимор ҳақида сўрайдилар. Сиз айтингки, буларда буюк гуноҳ бордир ва инсонлар учун бир оз манфаатлари ҳам бор ва гуноҳлари манфаатларидан кўп каттадир. Ва яна сиздан Аллоҳ таоло йўлида нимани нафақа қилишни сўрайдилар. «Ўзингиздан ортганини», деб жавоб қилинг! Шундай қилиб, дунё ва охират ҳақида тафаккур қилишингиз учун Аллоҳ сизларга ўз оятларини баён этади» («Бақара» сураси, 219-оят).

Бу оятдан кўринадики, май ичиш ва қимор ўйнаш ҳам оғир гуноҳлардан саналар экан. Бироқ оятнинг давомида қимор ва хамрнинг инсонлар учун фойдаси ҳам борлигини тасдиқловчи сўзлар келади. Уламолар бу фойдалар нима эканини ҳам баён қилишган. Хамрдаги фойда уни сотиб пул топишдадир, қимордагиси эса қиморбозлар ўша пайтда ютишса камбағалларга бир оз чўтал беришар экан. Лекин гуноҳи фойдасидан кўра кўп эканлиги оятнинг охирида алоҳида таъкидлаб айтилгани кўпчиликни ҳам хамрни, ҳам қиморни ташлашга мажбур қилди.

Бу хамрни манъ қилиш йўлидаги иккинчи қадам. Бунда аввалги оятдагига ўхшаб ишора билан эмас, балки очиқ айтилган: Хамр улкан гуноҳ, унинг одамлар кўзига кўринаётган жузъий фойдасидан кўра гуноҳи катта, у харомдир. Шунинг учун ҳам, жуда муккасидан кетмаган, таъсирчан кишилар бу ояти карима нозил бўлгандан сўнг хамр ичишни ташладилар.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, хамр ҳақидаги бу сўзлар Аллоҳники, Қуръони карим оятлари илоҳий мўъжиза, мусулмонлар ўқисалар ибодат ҳисобланади. Шу боис уни намозларида ҳам ўқийдилар. Демак, бу оят ҳам кишиларга сингиши, иймон бирла эътиқоднинг ажралмас бўлаги бўлиши турган гап. Бу ояти карима тушгандан сўнг анча вақт ўтди, кишиларда хамр тўғрисида тўлиқроқ тушунча шаклланди.

Вақти келиб, Мадинаи мунавварада жамиятни ларзага солувчи бир ҳодиса юз берди, у ҳам бўлса: Муҳаммад аллайҳиссаломнинг саҳобаларидан бири — ундан Аллоҳ рози бўлсин — Абдураҳмон бин Авф разияллоҳу анҳу пайғамбаримиз издошларини дастурхонга таклиф этиб, уларни май билан сийлади. Бир пайт шом намози вақти етди ва зиёфат қатнашчиларидан бири имомликка ўтди. Табиий, у ҳам майдан сипқорган эди ва намозда «Кофирун» сурасини ўқиётиб: «Эй кофирлар, сизлар ибодат қилган нарсага мен ибодат қилмайман» ояти ўрнига адашиб: «Эй кофирлар, сизлар ибодат қилган нарсага мен ҳам ибодат қиламан» деб ўқиб юборади.

Маълумки, шом намозида овоз чиқариб қироат қилинади. Намоздаги нотўғри қироат кўпчиликни даҳшатга солди, афсус-надоматга сабаб бўлди. Чунки узоқ йиллар давомида мусулмонларнинг олиб борган машаққатли курашининг асосий шиори кофирлар ибодат қиладиган олиҳа (бут-санам)ларга эмас, балки ягона Аллоҳ субҳонаҳу ва таолога ибодат қилиш эди. Энди бўлса лаънати хамр туфайли ўзлари учун кўз қорачиғидек бўлган ибодат — намозда, дўст-душман гувоҳлигида бундай ноқулай ҳолат бўлиб турса. Мусулмонлар ниҳоятда афсусланиб, хамрдан нафратланиб турган бир пайтда Аллоҳ таоло юқоридаги ояти каримани нозил қилиб, уларни маст ҳолда айтаётган сўзларини фарқига бормайдиган ҳолда намоз ўқимасликка буюрди.

Бу билан ароқ ичиш ниҳоятда оз даражага туширилди. Чунки бир кунда беш вақт намоз ўқилади, оралари яқин, маст бўлган одамнинг мастлиги тарқагунча намоз вақти ўтиб кетиш хавфи бор. Фақат хуфтондан бомдодгача бир нави билан фойдаланиш мумкин. Бу учинчи оятдан сўнг яна кўп одам хамр ичишни ташлади. Ароқнинг қанчалик ёмон нарса эканини, динга, иймонга ҳам зарар келтириши мумкинлигини барча билди.

Шу ҳодисадан сўнг қуйидаги оят Аллоҳ таоло томонидан туширилди: «Эй иймон келтирган инсонлар, сизлар маст ҳолларингизда, ҳатто ўзларингиз нимани сўзлаётганингизни билмагунча намоз ўқиманглар».

Кунларнинг бирида Отабон бин Малик исмли киши меҳмонларни уйига таклиф қилади, улар орасида ҳазрат Саъд бин Абу Ваққос ҳам бор эдилар. Мезбон меҳмонлар олдида туянинг бошини қўйиб май тортади. Зиёфат авжига минади. Ўз уруғларини улуғловчи, Мадина мусулмонлари — ансорийларни эса танқид остига олувчи шеърхонлик бошланади. Шунда меҳмонлардан бири туянинг жағини кўтариб Саъд бин Абу Ваққоснинг бошига туширади. Қаттиқ ранжиган Абу Ваққос Муҳаммад алайҳиссаломнинг ҳузурларига бориб, воқеани батафсил ҳикоя қилиб берадилар. Ана шунда тўртинчи оят нозил бўлади: «Эй мўъминлар, ароқ (маст қиладиган ичимлик) ичиб, қимор ўйнаш, бутларга сиғиниш ва чўплар (яъни чўплар билан фол очиш) шайтон амалидан бўлган ҳаром ишдир. Бас, нажот топишингиз учун уларнинг ҳар биридан узоқ бўлингиз! Ичкилик, қимор сабабли шайтон ўрталарингизга адоват солишни ҳамда сизларни Аллоҳнинг зикридан ва намоз ўқишдан маҳрум қилишни истайди, холос. Энди тўхтарсизлар?! («Моида» сураси, 90—91-оятлар).

Ривоятларга қараганда, мазкур оят тушган замони ҳазрат Умар: «Эй Аллоҳ! Биз буни бас қилдик, бас қилдик!» — деб юборган. Ҳа, Қуръон кишиларни аста-секин тарбиялаб, ароқни батамом ҳаром қилиниши орзиқиб кутадиган қилиб қўйган эди. Ривоят қилинишича, охирги оят нозил бўлганда ароқ ичиб ўтирганлар, ичган ароқларини ҳам қайт қилишган, ҳамма ароқ сақлайдиган идишларини улоқтирганидан Мадинаи мунаввара кўчаларида ароқ оққан экан.

ҲАҚЛИ САВОЛ ТУҒИЛАДИ, нега ароқ бир йўла тақиқланмади? Негаки, ўша пайтларда майхўрлик оддий турмуш тарзига айланган ва ҳеч бир тадбир унингсиз ўтмас эди. Башарти, май аввалбошданоқ тақиқланганида бу тадбир кутилган самарани бермас, аксинча, одамлар томонидан кескин норозиликларга сабаб бўлиши мумкин эди. Шу ҳодиса ҳақида ҳазрати Ойиша разияллоҳу анҳу шундай ҳикоя қиладилар: «Даставвал дўзах ва жаннат ҳақида сўзловчи оятлар тушди, уларда кишиларга Исломга бўлган эътиқодларида бирмунча саботли бўлишликлари айтилганки, шундан сўнггина ҳалол ва ҳаром ҳақида оятлар нозил бўлди. Бордию майни тақиқловчи оят бирдан тушганида, одамлар уни қабул қила олмас ва биз унингсиз яшай олмаймиз, деб ундан воз кеча олмас эдилар.

Айтилганлардан ислом ароқхўрлик — ичкиликбозликдай ижтимоий иллатга қай тарзда кураш очгани ва уни қай тарзда изчил давом эттиргани кўринади. У ўз таълимотини аста-секинлик билан ҳаётга татбиқ қила боргани шуларда ҳам ўз ифодасини топгандир. Тўрт оятнинг биринчисидан тўртинчисигача майнинг ҳаромлиги, уларни истеъмол қилиш мусулмон учун тўғри келмаслиги изчил ва қатъий суратда тушунтирилади ва пировардида тўрт оятнинг таъсири ва нафи кутилган самарани берди.

Қиссадан ҳисса шуки, Аллоҳ таолонинг энг катта неъматларидан бири — бу, инсонга ато этилган тафаккур кучидир! Тафаккурсиз инсон ҳайвонга айланиб қолиши ҳеч гап эмас. Ичкиликлар эса одамларни ана шу тафаккурдан айирувчи воситадир. Зотан, ароқ келтирувчи кулфатларни санаб адоғига етиш қийин. Шу маънода имом Насоий ҳазрат Усмондан келтирган ривоятлар кўп ибратлидир: «Майхўрликдан сақланинглар, зеро у барча кулфатларнинг онасидир. Қадим замонларда яхши фазилатларга бой бир киши бўлган. Енгилтак аёллардан бири уни йўлдан оздиришга аҳд қилади. Шу мақсадда аёл дугоналаридан бирини у кишининг ҳузурига юборади. «Биз сизни бир ишга гувоҳ бўлсангиз деган ниятда чақиряпмиз», дейди таклиф қилувчи. Яхши фазилатли киши тўғри кўнгилда номаъқул хулқли аёлникига келади. Хонада бир бола ва бир кўза май билан енгилтак аёл у кишини қарши олади. Шунда аёл мақсадга кўчади: «Қасам ичиб айтаманки, мен сени меҳмонга эмас, балки мен билан тунаш учун чақиртирдим, башарти, шартимга рози бўлмасанг, мана шу майни ичасан ёки болани ўлдирасан, акс ҳолда уйдан чиқармайман», дейди. Нолож қолган киши майни ичишга рози бўлади. Бадмаст киши пировардида ўша енгилтак аёлнинг домига илинади ва ҳатто болани ўлдиришгача боради.

... Ушбу ҳодиса сизларга ибрат бўлсин, токи май билан имон бир-бирига ёт эканлигига Аллоҳ гувоҳдир».

Майнинг ҳаромлигини тасдиқловчи Муҳаммад саллоллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадислари ҳам бир қанчадир. У кишининг айтишларича, май барча кулфатлар ва ғам-ташвишлар калитидир. Чунончи, «Ичкиликни севувчилар жаннат ҳузурларидан бебаҳрадирлар», дейилади ҳадислардан бирида. Бундан ташқари, пайғамбар саллоллоҳу алайҳи васаллам айтадиларки, «Аллоҳ таоло мени бутпарастликдан қайтарганидан сўнг майхўрлик ва кишилар билан жанжаллашишдан сақланишга чақирди».

«Буюк Аллоҳ адашган ва майхўрликка берилганларни иймондан айиради» деган ҳадис ҳам бор.

«Бир марта хамр ичган одам қирқ кунлик намоз савобидан маҳрум бўлади, башарти у ичиб туриб ўлса, дўзахга тушади» дейилади бошқа бир ҳадисда. Ҳазрат ибн Аббоснинг айтишларича, «Хамр — май тақиқланганида пайғамбарнинг саҳобалари бир-бирларига майхўрлик бутпарастликка тенгдир деганлар».

Муҳаммад алайҳиссалом ҳамма вақт майни тайёрловчини ҳам, уни сотувчини ҳам, ичувчини ҳам қоралаганлар ва мусулмонларни ўз оиласи, Ватани, имон-эътиқоди ҳақида қайғуришга чақирганлар: «Зулм қилган одамларга мойил бўлманглар, кейин сизларни дўзах ўти тутур ва сизлар учун Аллоҳдан бошқа дўст йўқдир» («Худ» сураси, 113-оят).

Бизнинг муқаддас бурчимиз жамиятимизни ароқхўрликдан, нашавандликдан сақлаш, бундай чиркин иллатлар таъсиридан ёш авлодларни асраб-авайлашдир. Ичкиликбозликка қарши курашнинг самараси бўлмайди, деганларга биз қўшила олмаймиз. Пайғамбаримиз Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи васаллам таълим берганларидек, «Номақбул ишлар қилинаётганини кўрганда уни қўл билан тўхтатишга уринайлик, бунинг имкони, бўлмаса, сўз билан тўхтатайлик, бордию бунинг ҳам имкони бўлмаса, имон заифлигидан далолат бўлса-да, уни фикран тўхтатайлик».

Аллоҳ таоло тўрт оятининг ҳикматлари бизни ҳамон ҳушёрликка, жамиятимизни тозалашга даъват этади, покиза имон, қайноқ ва соғлом қалб билангина инсониятга тинчлик, бахт-саодат, иттифоқ келтириши мумкинлигини эслатиб туради.

Ўзлигимизни таниб келаётган ҳозирги ижобий ўзгаришлар даврида бу масалада ҳам бир ўзимизга назар солайлик. Ким эдигу, ким бўлиб қолдик. Юқорида зикр қилинган ояти карималарнинг тафсирини бизнинг ҳамюртларимиз имоми Замаҳшарий, Розий, Насафий, ал-Мотуридийга ўхшаш бобокалонларимиз дунё халқларига тарқатиб, уларни ичкиликка ружу қўймасликка чақирганлар. Бу ҳақдаги пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг ҳадиси шарифларини буюк муҳаддисларимиз имоми Бухорий, имоми Термизий, имоми Насоий, имоми Марвазий ва бошқа аждодларимиз ривоят қилиб кетганлар.

КУТУБХОНАЛАРНИ ТЎЛДИРИБ ётган улкан маданий меросимизга қарайлик, бирор қатор ароқнинг мадҳида ёзилган нарса топиладими? Йўқ! Ҳаммаси ароқни қоралайди. Ҳозирги кунда-чи? Ҳаммаёқни касофат ароқ босиб кетди. Ҳатто ичмайдиган кишига камситиш назари билан қараладиган бўлиб қолди. Ароқ ичиш учун турли баҳоналар қатор-қатор... Айниқса тўйлар, юбилейлар, каттароқ маросимлар оммавий ароқхўрликка айланиб қолди. Бу ишлар халқимизни маънавий ва моддий жиҳатдан қашшоқ қилмоқда. Ёшу қари, катта-кичик ҳамма ичгани-ичган. Қаёққа қараб кетаяпмиз ўзи?

Ҳаммамиз бу офатни ҳаётимиздан тезроқ йўқотишга ҳаракат қилмоғимиз лозим. Инсон қилган нарсани бошқа инсонлар ҳам қилиши мумкин. Келинг, боболаримиздан ўрнак олиб, биз ҳам ароқсиз яшашга ўтайлик.

Муфтий Муҳаммад Содиқ МУҲАММАД ЮСУФ

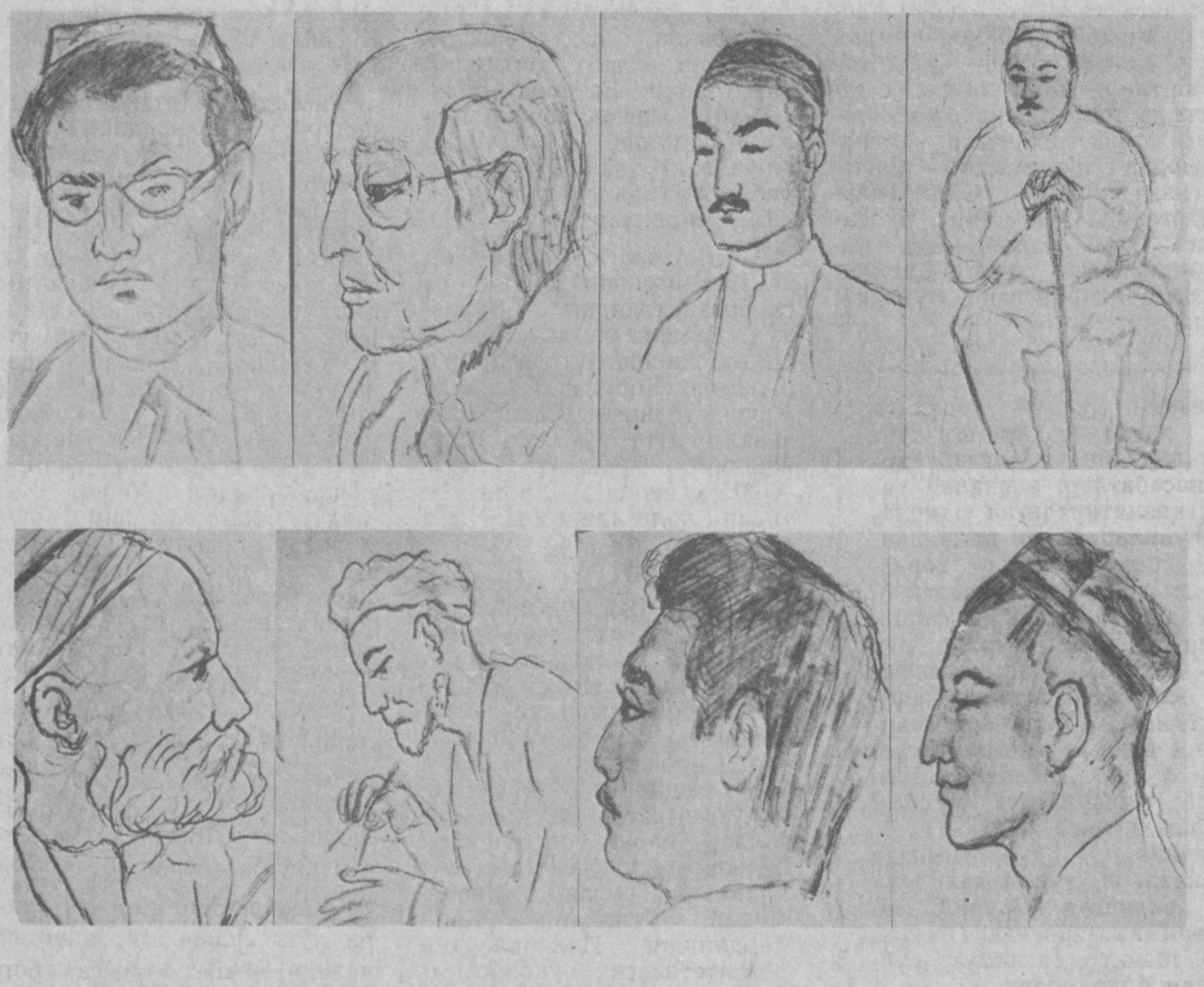

БАРҲАЁТЛИК

Сиз кўриб турган ушбу қоралама чизгиларда халқимизнинг чинакам фахрига айланган маданият ва санъат арбобларининг сиймолари акс эттирилган. Уларни Ўзбекистон ССЖ халқ рассоми, ССЖИ ва Ўзбекистон ССЖ Давлат мукофотлари лауреати, таниқли мусаввир Чингиз Аҳмаров қоғозларга муҳрлаган. Чингиз ака бу улуғ инсонлар билан кўришган, улар билан қизғин мулоқотларда бўлган. Улар нималар ҳақида куйиб-ёниб суҳбатлашганлари бизга қоронғи, албатта. Лекин мусаввир улар қиёфасини табиий акс эттиришга, характерини очишга астойдил интилгани кўриниб турибди.

Дастлабки суратлардаги сиймоларни таниган бўлсангиз керак. Улар қатағон йилларининг қурбонлари, маданиятимизнинг йирик арбоблари Чўлпон ва Фитрат. Донолик ва маърифат акс этган бу қиёфалардан замон зулмининг изтиробларини бир қарашдаёқ англаб олиш мумкин. Адолатсизлик қурбони бўлган Абдулҳамид Чўлпон дадил ва аламли боқишлари билан гўё шундай деяётгандек:

Кулган бошқалардир,
йиғлаган менман,
Ўйнаган бошқалар,
инграган менман,
Эрк эртакларини
эшитган бошқа,
Қуллик қўшиғини
тинглаган менман...
Эркин бошқалардир,
қамалган менман...

Фитратнинг боқишларида, айниқса, кўзида истибдоднинг ўткир аламлари ифодаланган. Сўлғин юзларида сўниб бораётган нафрат алангаси...

Мусаввир ҳоргин чизиқлар орқали доно қалбларнинг чексиз дарду аламларини равшан кўрсатиб беролган.

Кейинги суратдаги сиймо яна бир жабрдийда шоир Элбек. Қўлларини асога қўйиб, нигоҳини ён томонга қадаган инсон таниқли педагог ва адиб Мўминжон Муҳаммаджонов бўлади. У кишининг маърифатпарварлиги мусаввир чизгиларида ўз аксини топган. Бу адибнинг «Турмуш уринишлари» хотиралар китобини кўпчилик ўқиган. Унинг қарашларида ҳам гўё ўлмас хотиралар акс этган.

Машҳур ганчкор-ўймакор уста, Ўзбекистон ССЖ халқ рассоми Тошпўлат Арслонқуловнинг ўтли нигоҳи мусаввир қораламаларида ўзининг нозик нуқталарини топган. Маълумки, бу уста ганчпардоз усулида нақшлар ўйишда ва безакларга геометрик «занжира» шаклларини беришда катта муваффақият қозонган.

Яна бир машҳур халқ меъмори, Ўзбекистон ССЖда хизмат кўрсатган санъат арбоби Уста Ширин Муродовнинг иш устидаги сурати акс эттирилган. Бухородаги ўнлаб тарихий ёдгорликларни, Тошкентдаги қатор театр биноларини таъмирлашда, безашда бу ажойиб устанинг бармоқ излари бор. Айнан ўша мададкор бармоқларни, меъморнинг иш устидаги ҳолатини мусаввир жуда тўғри илғаган.

Сўнгги чизгиларда халқимизнинг ҳассос ва забардаст шоирлари Ҳамид Олимжон ва Ғафур Ғулом қиёфалари рассом маҳорати туфайли худди жонлидай тасвирланган. Бахт куйчиси Ҳамид Олимжон: **«Ҳийлагар ой, сеҳргар дилбар, Солиб қўйдинг ёдимга кимни?..»** дея гўзал бир шеър ўқиётгандек, файласуф Ғафур Ғулом эса кўзларини юмиб хаёлида Мирза Бедилни такрорлаётгандек:

Не ёмонлик кўрдинг май,
рубобдан, Бедил,
Тавба нечун истадинг
меҳробдан, Бедил?
Раҳматимдан юмибсан
умид кўзини,
Қўрқибсан-да гуноҳу
азобдан, Бедил?!.

Чизгиларда акс эттирилган сиймоларнинг ҳар бири ўзига хос уммон. Мусаввир уларни кўпроқ ижод олами, ички дунёсидан келиб чиқиб қоғозга туширади. Ҳатто характерларини очиш жараёнида чизиқлар бир-бирини такрорламайди.

Гарчи бу чизгилар ҳали портретларга айланмаган бўлса-да, мусаввир маҳорати туфайли улуғ сиймолар руҳига яна ҳам барҳаётлик бағишлайди.

А. ЖЎРАЕВ

ЭСТРАДА: ЭРТАНГИ КУН САДОЛАРИ

Назариётчи эмасман, амалиётчиман. Шунинг учун ҳам, ўзбек эстрадасидаги 30 йиллик тажрибамдан келиб чиққан ҳолда, юрагимдаги дард билан ўй-фикрларим, кузатишларимни сиз, азиз газетхонлар билан ўртоқлашмоқчиман.

Ўзбекистон эстрадаси ўзининг 50 йиллигини нишонлайдиган кун яқинлашмоқда. Шу юбилей арафасида ўзбек эстрадаси пойдеворини қўйганлар ҳақида ва унинг бугунги қиёфаси хусусида сўз айтишни лозим топдим.

1956 йили эстрада театри биносида (ўша вақтда Тошкентда шундай бино бор эди) «Келинг, танишайлик» деб номланган эстрада томошаси катта муваффақият билан намойиш қилинди. Унда бугунги кунда бутун дунёга танилган, ўша вақтда нав-ниҳол бўлган «Баҳор» ансамблининг қизлари ҳам қатнашди. Рақсларни бетакрор санъаткоримиз Мукаррам Турғунбоева саҳналаштирди. Бундан ўттиз йил муқаддам Ўзбекистоннинг эстрада оркестри «Салом, Москва» томошаси билан ўз фаолиятини бошлаган эди. Улкан истеъдод соҳиби ёш Ботир Зокиров иштирокида ўтган бу концертлар Москвада муваффақият қозонди. Бу эстрада коллективи ўзига хос ёрқин қиёфага эга эди. Эстрадани чин дилдан севувчи композиторлар Ш. Рамазонов, И. Акбаров, А. Малахов ва ўша вақтларда ҳали жуда ёш бўлган Э. Солиҳов республика эстрада мусиқаси ривожланишига катта ҳисса қўшдилар. Александр Канников (Москва эстрада театри ва Москва мюзикхоллининг бош режиссёри), Турсуной Маҳмудова, мамлакатимизнинг энг яхши конферансьеси Олег Милявский, Анатолий Кролл кабилар айнан Ўзбекистонда ижодга йўлланма олдилар ва мамлакатимизнинг юлдузларига айландилар. Шунингдек, ёрқин истеъдод соҳиблари Тамарахоним ва Муҳиддин Қориёқубовнинг номларини ҳам тилга олиб ўтиш шарт. Албатта, булар эстрада тамал тошини қўйганлар.

Хўш, бугун уларнинг ўрнига келган авлоднинг қиёфаси қандай? Бугунги кунда маълум ва машҳур бўлган Ўзбекистон халқ артисти Фарруҳ Зокиров раҳбарлигидаги «Ялла» ансамбли дастлабки юлдузлардан бўлди. Ансамблнинг вужудга келишида Ўзбекистон халқ артисти А. Қобулов, бастакор Е. Ширяев ва ҳаётдан эрта кўз юмган истеъдодли инсон Герман Рожков фаоллик кўрсатдилар. Ўша йиллари Тошкентда Ўрта Осиёда илк бор мюзик-холл вужудга келди. Ботир Зокиров, Луиза Зокирова, Навфал Зокиров, Эсон Қандов (халқаро конкурснинг биринчи лауреати), Элёр Иброҳимов, ҳали жуда ёш бўлган Наталья Нурмуҳамедова ва Юнус Тўраевдан иборат вокал группа унинг асосини ташкил этганди. Бу «ажойиб еттилик» энг талабчан томошабинни ҳам лоқайд қолдирган эмас. Москва, Ленинград, Киевдаги конертлар мислсиз муваффақият билан ўтди. Шунингдек, бадиий раҳбар В. Лапин бошчилигида «Синтез» ансамбли бўй кўрсатди (у тезда «Наво» вокал-чолғу ансамблига айлантирилди). Эстрадада истеъдодли режиссёр Олег Бежамбек раҳбарлигида энг ёш томошабинлар учун ҳам профессионал ва севимли ансамбль бор эди. Бу эстрада коллективлари деярли бутун мамлакат бўйлаб, энг яхшилари эса чет элларда Ўзбекистон санъатини намойиш этдилар. Ҳа, ютуқлар кам эмасди. Лекин булар олдинги ютуқлар-да. Биз ҳамон Ф. Зокиров, М. Тошматов, Н. Нурмуҳамедовани ёшлар сафига қўшамиз, улар эса халқаро конкурслар лауреатлари ва аллақачон ўз касбларининг моҳир устасига айланишган.

Ўзбек эстрадасини истеъдодли ёшларсиз тасаввур этиш мушкул. Бироқ, бугун эстраданинг барча жанрларида ёш истеъдодлар етишмаслиги яққол сезилмоқда. Илгари бу ҳолни республикада эстрада-цирк студияси йўқлиги билан изоҳлаш мумкин эди. Ҳозир, бу ўқув даргоҳи ташкил этилганига 11 йил тўлган пайтда нима дейиш мумкин? Бу даргоҳ санъатимиз учун нима беряпти? Республика концерт ташкилотларида оригинал жанр артистлари йўқ эди ва бугунги кунда ҳам аҳвол шундай. 12 йил давомида фақат битта сўз устаси «Ўзбекконцерт»га ишга қабул қилинди ва бугунги кунда унга бошқа жойдан иш ахтаришни таклиф этишди. Хўш, бунинг сабаби нимада? Сабаблари кўп. Номаълум, асосларга кўра бундан бир неча йил бурун маданият нозирлиги ҳар йили ўтадиган республика эстрада санъати конкурсини бекор қилди. Ҳолбуки, бу конкурс кўплаб ёш ижрочиларга йўл очиб бериши мумкин эди.

Республикамизда катта ўзгаришлар рўй бермоқда. Кейинги вақтларда эстрада арбоблари ҳам бу соҳага етарли эътибор йўқлигидан нолимасалар бўлади. Чунки матбуот бу оммавий жанрга кам ўрин бераётгани йўқ. Лекин кимлар ёзаётганига эътибор берайлик. Эстрада мухлислари ёки унга қаршилар, амалиётчи композиторлар, артистлар, режиссёрлар ёзмоқдалар. Афсуски, матбуотда профессионал танқидчилар ниҳоятда кам чиқадилар. Демак, эстрадани ҳар томонлама таҳлил қилувчи мақолалар йўқ.

Шунингдек, концертчилик ишини ташкил этишдаги камчиликлар билан боғлиқ яхлит муаммолар мавжуд.

1986 йил биринчи апрелда «Ўзбекконцерт»нинг барча эстрада коллективлари ноаниқ сабабларга кўра М. Қориёқубов номидаги ўзбек давлат филармониясига ўтказилди. Назаримда, республика Маданият нозирлиги раҳбарлари эстрада концертчилик фаолиятини янада яхшилашни кўзда тутган бўлсалар керак. Эстрада коллективлари 2 йил давомида филармония ижодий ҳаётига киришиб кетишга ҳаракат қилдилар ва жуда катта қийинчилик билан иш бошладилар. Филармония бирлашмасида эстрада-концерт бюроси ташкил этилди. Мана, икки йил ўтгандан кейин яна ҳаммаси илгариги ҳолига қайтяпти. Барча эстрада коллективлари «Ўзбекконцерт»га ўтказилмоқда.

«Ялла» кетди, «Садо» фаолиятини тугатди, «Наво» ансамбли ижодий фаолият учун жой тополмаяпти, истеъдодли артист Мансур Тошматов раҳбарлигидаги ансамбль тарқаб кетишга мажбур бўлди, улар билан бирга, кўп йиллар ўзбек томошабинларига яхши таниш бўлиб келган хонандалар ҳам бўшамоқдалар. Лекин «Ўзбекконцерт» директори Ж. Раҳматуллаев ва эстраданинг бошқа мансабдорлари ўз ўринларида турибдилар. Ҳозирда Маданият нозирлиги ва республиканинг бошқа раҳбар ташкилотлари Ўзбекистон эстрадасининг олдинги шуҳратини тиклаш билан жиддий шуғулланмоқдалар.

Эстрада учун ўқув даргоҳлари, ўз театри, доимий репетиция бинолари, ижодий мусоҳабалар, матбуотда танқидий чиқишлар ниҳоятда зарур. Шунингдек, бадиий жиҳатдан юксак репертуар яратиш учун шароитлар, раҳбариятнинг диққат-эътибори керак. Эстрададек ниҳоятда зарур ва ҳаётбахш соҳа билан қоғозбозлик, шаклбозлик мутлақо келишмайди. Бу ҳақда кўп гапирамизу, лекин аҳвол ҳамон ўзгараётгани йўқ. Шундай бўлса-да, ўзбек эстрадаси худди илгаригидек гуллаб-яшнаган, ёрқин миллий қиёфага эга ҳолда томошабинларга тақдим этилишига ишонгим келади. Шундай бўлиши турган гап.

Владимир ЛАПИН,
республикада хизмат кўрсатган артист, республика маданият министрлиги эстрада бўйича бадиий совет аъзоси

НАВОИЙ МУКОФОТИГА НОМЗОДЛАР

«Ё АДАМ ДАШТИДА, Ё МУЛКИ ФАНОДА...»

НАВОИЙГА ЯҚИНЛАШМОҚ, ул зотни тушунмоқ, англамоқ нима? Биз ҳали жуда-жуда олислардамиз. Ул зот мозийда эмас, истиқболдадирлар, биз ул кишидан 550 йил ортдамиз. Биз бор-йўғи билмаслигимизни билдик, холос. Ул зот ҳеч нарсага муҳтож эмасдирлар, муҳтожлар бизлардурмиз, кун келиб етмиш йиллик риёю разолат минг йиллик тарих, эътиқодни барбод этган қандайдир бетайин тузумда номи покларига мукофот таъсис этилиши тушларига ҳам кирмагандир, лекин начора, замон шунақа, неваралар рағбатпараст, қарор чиққан ҳамоно тинчи йўқолиб ғимирлаб қолишди, бу ёқда эса **«Мукаммал асарлар тўплами»**ни чиқаришга пул ҳам, қоғоз ҳам етишмай турибди. **«Ўша пайтлар ҳам рағбат сифатида зарбоф тўнлар кийгизилган-ку»** дебон ўзимизга таскин берамиз-да, элнинг аҳволига назар ташлаймиз: ун танқис, гўшт қиммат, юртда умумасабийлик, умумхавотир ҳукмрон, фармонлардан тўйган элнинг қорни оч, эгни юпун. Шундай пайтда бу дабдабаю мартабалар, мукофот топширишлару мукофот олишлар кишига эриш туюлади. Лекин, начора, мукофот таъсис этилган экан ва бу тадбир ҳазрат Навоийнинг номларига ҳурмат сифатида қаралаётган экан, демак у кимгадир берилиши, кимдир уни олиши керак-да.

Номзодлар орасида ҳофиз Шерали Жўраев ҳам бор. Мен нодон **«...Ҳофизим, Навоий тирик бўлганда, Сизга кийгизарди ўз чопонини»** деб ёзиб балога қолдим. «Уни Навоийга яқинлаштирмаслик керак!» деган эътирозлар билдирилди, биров «яхши топибсиз» деди, ҳофизнинг ўзи эса «ошириб юборибсиз» деб айтди. Ҳижолатдан Неъмат Аминов қутқариб қолди: «Парво қилманг, — деди у. — Навоийнинг чопони кўп бўлган, бирор йиртиқ-ямоқ чопонини Шерали Жўраевга берса берибди-да». Ўша шеър ҳофизнинг «Истаганлар бизни, саҳройи балода истангиз» қўшиғини тинглаш асносида ёзилган. Куй ҳам, қўшиқ ҳам ҳар қандай таърифу тавсифдан юксак, унда мангулик тилсимлари ниҳондай, уни бағирни ерга бериб тингламоқ керак, шунда сиз ҳофизни унутиб, Навоийга яқинлашаётганингизни сезасиз. Минг олимнинг минг шарҳини ўқинг-да, бул қўшиққа қулоқ солинг. Ҳофиз ҳазратнинг ғазалини эзгин куй, ўтлуғ овоз ва дардли қалб ила шарҳлаб беради. Эл бу қўшиқни йигирма йилдан буён тинглаб келмоқда, қўшиқни ҳам, айтувчисини ҳам яхши кўради эл. Ҳофизнинг йигирма йилдан сўнг, яъни яқинда яратган ажиб қўшиқларидан яна бири бу — Омон Матжоннинг Навоий ғазалига боғланган мухаммасидир. Уни кейинги йиллар ўзбек адабиётида мухаммаснависликнинг энг гўзал намунаси сифатида тан олмоқ керак. «Шоҳлар» ҳам «ойлар» ҳам «аввалгиларга ўхшамайдирган» бир замонда ушбу қўшиқ элга маъқул бўлди, кўнгил мулкига айланди. Ҳазратнинг «дилкаш таранну»ларга ошнолиғларига эса ул кишининг исми шарифлари гувоҳлик бериб турибдир, бу мавзу талқинга муҳтож эмас.

Эй муғаннийлар, Навоий маст эди — кеч уйғонур,
Они уйғотмоққа бир дилкаш таранну айлангиз.

Ялпи рўзномахонлик, туганмас қурултойлар замонида мутолаага, ҳақиқий инсоний мутолаага ўрин қолмагандай, барглар шилдирашидан ҳам қиёмат нафаси келаётгандай мискин, музтар бир давр. Ҳофизнинг уйида, қўлида Навоий девонларини кўриш мумкин. **«Қайси саҳифани очмайин тирқираб кўзимга ёш келаверади».** Унинг кўнглидан не кечаётганини илғаш қийин. Сизга нописандлик қилаётгандай туюлади, қўлида тамакиси, жавдираб гугурт излаётган Шавкат Раҳмонга: **«Гугуртни нима қиласиз, менга тегизиб олворинг, ўт олиб кетади»** дейди, кулади, кўзларини юмиб, анчагача сукут сақлайди, бундай пайтда у қаршингиздан кетган бўлади, бу ҳолат сизнинг назарингизда сунъий уюштирилаётгандек туюлади, сукут давомида сиз ҳофизни бемеҳрликда ҳам айблаб улгурасиз, яна унинг озғин, ғамзада юзига қараб раҳмингиз келгандай бўлади, ўзингизни ночору нотавон кўрасиз, охири унинг сукути сизни ноқулай аҳволга солади ва сиз — ҳофизнинг, бу дунёнинг меҳмонлари «кетамизга» тушасиз. У бўлса бошқа бир оламдан тушган янглиғ «Қаён кетмоқдасиз, қаён?!» дейдию сизга чой узатади.

Иккинчи ҳолатнинг баёни бундан ҳам мушкулроқ, у элнинг нурсиз рўзғори, забунлиғлар ила боғлиқдиркким, буни шеърда айтмоққа жазм қилинди.

Бу диёрнинг болалари чўпга ўхшайди,
Болаларнинг оналари чўпга ўхшайди.
Бунча сўлғин бу диёрнинг қиз-жувонлари —
Мисли саҳро юлғунлари, куз хазонлари.
Гарчи тўю ҳашамлари доим қизғиндир,
Бир ҳофизи борки, у ҳам бунча озғиндир.
Юзларида қон йўқ, рангу рўйлари сориғ,
Куйиб ётган шоирлари бунчалар ориғ.
Кезиб кўргил, ҳар бир қисмат чўпга ўхшайди,
Бундай чўплар бу диёрда кўпга ўхшайди.
Дийдираган ғўзалардай бекут, яланғоч,
Деҳқонларнинг қадди ёғоч, қўллари ёғоч.
Бўлмагандай бунда сира кону олтинлар,
Бу диёрда яшар гўё фақат ўтинлар.
Гарчи уруғ-аймоғлари буюк элдир бу,
Ушбу кунда ўтинлардай қуруқ элдир бу.
Энди бу эл, сен чўғини кавлар чоғингда,
Айланмоғи мумкин фақат катта ёнғинга.

Албатта, қанча ёлғон таълимотлару асоссиз мафкуралар хароб этган элнинг аҳволини бир шоир ва ё бир ҳофиз яхшилай олмайди. **«Тузум Америқоча бўлганда эди, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Шерали Жўраевдек инсонлар «Мерседес»ларда юриб, қасрларда яшашарди»** деб армон қилган тақсирни ҳам тушуниш мумкин. Лекин «Мерседес»ни Америқо пахтакори ҳам миняпти-да! Бул бесамар муқоясалар бизнинг тузумга мос эмас. Бизнинг эл олаётган нафасига шукр қиладирган эл, дастурхонда нонию, бир шоир ва бир ҳофизи бўлса бас, бир кунини ўтказади, минг афсуски, шу элнинг соддалиги, ҳоксорлигини суиистеъмол қилаётган пешволар кишига алам қилади. Истиқбол эса худди қўшиқдагидек ғамгин, куй янглиғ мунглуғ.

Эҳ, мен даҳрда бир заиф хасмен,
Ким жисмда хасча ҳам эмасмен.
Ўзлукдин ўзингни айла озод,
То дашти фаноға кирғасен шод.

Ҳазрат хўб айтиб қўйибдурлар, қолганини онгламоқ ўзингизга ҳавола.

Сирожиддин САЙИИД

«ЮРАКДАН КУЙЛАГИМ КЕЛАДИ»

СУРАТДА: К. Раҳмонов ўғли билан

Хоразм қўшиқларининг сеҳрли оҳангларини севмайдиган одам кам топилса керак. Бу юртда азал-азалдан қўшиқчилик мактаби, устоз-шогирд анъанаси давом этиб келади. Ана шундай давомчилардан бири, истеъдодли ёш хонанда, жумҳурият Ленин комсомоли мукофоти лауреати, Қорақалпоғистон Мухтор жумҳуриятида хизмат кўрсатган артист Каримбой Раҳмоновдир.

Каримбой Раҳмонов қўшиқларини эшитганингизда дилингиз енгил тортади, ғам-аламни унутасиз, қўшиқ сизни тамоман сеҳрлаб қўяди...

— Ҳаётда гўзаллик, эзгулик, поклик каби инсоний фазилатларни ниҳоятда қадрлайман. Қўшиқларимда ана шуларни мужассамлаштириб, юракдан куйлагим келади, — дейди Каримбой. — Ёшлигимда ўзимча ҳиргойи қилиб юрардим. Акам Шарифбой тахтага иккита сим тортиб, қўлбола асбоб қилиб берди. Шу сабаб бўлдими, билмадим, мактабда, кўча-кўйда ашула айтиб юрдим. Айниқса, Бобомурод Ҳамдамовнинг қўшиқларини жуда ёқтирардим. Унинг овозига ўхшатиб айтишга қизиқардим. Ўзим асли Туркманистоннинг Тошовуз районидаги Ленин номидаги колхозда туғилганман. Шу ердаги 13-мактабнинг саккизинчи синфини тугатиб, Хоразмга, санъаткорлар элига келиб, Урганчдаги ал Хоразмий номидаги педагогика билим юртининг мусиқа бўлимига ўқишга кирдим...

— Ҳаётингизнинг энг эсда қоларли онлари...

— 1978 йили устозим, Ўзбекистон халқ артисти Бобомурод Ҳамдамов билан учрашганим. Уста билан (Хоразмда устозни, «уста» дейишади) танишиб, кўп нарсани — қўшиқ айтиш сирларини, саҳна маданиятини, халққа хизмат қилишни ўргандим. Ўтган йили бир гуруҳ санъаткорлар Ҳиндистон мамлакатида ижодий сафарда бўлиб қайтишди. Шулар сафида устозим ва мен ҳам бор эдим. Жўнаш олдидан жиддий тайёрландик. Айниқса, мен биринчи бор Раж Капурдай кино юлдузларини етиштириб берган элга бораётганимдан ҳаяжондаман. Эртасига учишимиз керак эди. Нима бўлибдию фамилиям рўйхатлардан тушиб қолибди. У ёққа чопамиз, бу ёққа чопамиз, қани энди иложи топилса. Ана шу ерда уста мардона туриб берди. У: «Агар шогирдим Каримбой бормайдиган бўлса, мен ҳам бормайман», деганидан кейин, ноилож, менга ҳам рухсат беришди.

Ҳиндистонда юрибмиз. Ким билан кўришсак, мени «шогирдим...» деб таништиради. Шу пайтгача ўзимча устоз деб юрган одамим — Бобомурод оға ҳам устоз, ҳам ота эканлигини ўша ерда ич-ичимдан ҳис қилдим...

Ҳозирги кунда Каримбой Раҳмонов К. Отаниёзов номидаги Хоразм Давлат филармониясида бадиий раҳбарлик қилмоқда. Унинг репертуаридан 200 дан зиёд классик ва замонавий қўшиқлар ўрин олган. Қўшиқларининг оҳанги ҳам, мазмуни ҳам ранг-баранг. Каримбой ижросидаги «Кечолмасман», «Ушбу кун», «Кел, энди», «Кел, марҳабо, гўзал ёр», «Ноз-ноз» сингари дилрабо қўшиқларни мухлислар севиб тинглайдилар.

Филармония директори Ўктам Хўжаев К. Раҳмонов ҳақида шундай деди: «Каримбой кўнгли очиқ йигит. Одамлар билан хушмуомалада бўлади. Ўз устида қаттиқ ишлайди. Мухлисларни енгил-елпи қўшиқлар билан алдаб бўлмаслигини тушунади. Аввал яхши шеър излайди, кейин яхши мусиқа топиш учун тинмай изланади. Шунинг учун бўлса керак, унинг ҳар бир қўшиғи одамлар қалбига кириб боради...».

Ўтган йили Қорақалпоғистон Мухтор жумҳуриятида Хоразм маданияти кунлари бўлиб ўтди. Каримбой Раҳмонов жумҳуриятнинг Чимбой, Беруний, Тўрткўл ва Нукус шаҳар маданият саройларида ўз қўшиқларини жўшиб куйлади. Қардошларимиз олқишига сазовор бўлди. Нукус шаҳрида бўлиб ўтган Хоразм маданияти кунларининг ёпилишида Каримбойга Қорақалпоғистон Мухтор жумҳуриятида хизмат кўрсатган артист унвони берилгани айтилди.

Яқинда Тошкент шаҳрида ҳам Хоразм маданияти кунлари бўлиб ўтди. Каримбой ижросидаги яллалар ҳаммани хушнуд этди...

Ҳа, Каримбой куйлаяпти. Янги-янги куй ва қўшиқлар яратиш иштиёқида яшаяпти. Унинг халқимизга айтадиган қўшиқлари ҳали жуда кўп.

Жўра БОБОРАҲМАТОВ
Муаллиф суратга олган

МУЛОҚОТГА ЧИЗГИ

Илк қадам

Унинг асарларини бефарқ томоша қилиб бўлмайди. Бир қарашда жўнгина, оддий туюлган, аслида эса ранглар замиридаги мураккабликни илғаб олиш қийин. Гўёки уларда қандайдир «сир» яширингандай. Бу «сир»нинг сабаби нима? Унинг ижодий ишларини кўздан кечирар эканман, бу асарларнинг муаллифи анчайин билимдон, ҳаётнинг теранликларини нозик илғай олувчи солиҳ инсон эканлигига амин бўлдим. Аслиддин Калонов ҳақида таниқли мусаввир Исфандиёр Ҳайдар шундай дейди: — **Аслиддин дастгоҳли графиканинг бир неча жабҳаларида ижодий ишлар қилаётган мусаввирдир. Рассомлик олий ўқув даргоҳини битиргач жумҳурият, бутуниттифоқ ва халқаро бадиий кўргазмаларда ижодий ишлари билан қатнашди. У ўзига тенгдош мусаввирлардан меҳнатсеварлиги, истеъдоди билан ажралиб туради. Чунончи унинг асарларида дастгоҳли график мусаввирлар ижодидан ўзгароқ йўналишда давримизнинг муҳим муаммолари: табиат, жамият ва ижтимоий турмушимиздаги йўқолган эзгулик, миллий анъаналар ўз аксини топган.**

Аслиддин ўзига, ижодига талабчан, халқ олдида жавобгарлик ҳисси билан ижод қилаётган умидли мусаввир.

Узоқ суҳбатимиз давомида камгап, камтарин Аслиддин Калонов ўзи тўғрисида, қилган ишлари тўғрисида эмас, кўпроқ қилинажак ишлари, тасвирий санъатнинг бугунги муаммолари ҳақида сўзлади.

— Биласизми, рассомлик касб эмас, қисмат. Шунинг учун рассомлик танланмайди, у табиатнинг инояти деб қабул қилинади. Шунинг учун миниатюра санъатида киёмига етказиб чизадиган истеъдодли мусаввирлар йўқ деб, ўйлайман. Камолиддин Беҳзод эса битта бўлган. Чингиз Аҳмаровнинг бир гапи ҳеч эсимдан чиқмайди: «Беҳзодни Шарқ Рафаэли дейишади, аксинча Рафаэлни ғарбнинг Беҳзоди дейиш керак» деган.

Ўзим дастгоҳли графика усулида ижод қилсам-да, миниатюра санъатига ҳам қизиқаман. Яқинда Абдуқаҳҳор Юнусов билан ҳамкорликда Каттақўрғондаги «Нагорний» санаторийси деворларини шу услубда безаш ишини тугатдик. Лекин бу — миниатюра санъати усулида ҳам чизиш қўлимдан келади, деган маънони англатмайди. Бу ижодий ишимизни буюк рассомга бўлган ҳурматимиз деб биламан. Энди ҳамма мусаввир ҳам миниатюра санъати усулида ижод қилиши менимча, шарт эмас. Мусаввир қайси услубда бўлмасин, яхши чизса, унинг асарларини халқ кўриб ҳайратга тушиб, бир дам ўйга чўмса, ижодкор учун энг катта бахт ана шу. Тенгдош рассом дўстларимдан Акмал Нуритдинов, ҳозир Венгрияда яшаб ижод қилаётган Қобил Одиловнинг асарларини кўриб ҳавас қиламан, ижодий ютуқларидан қувонаман.

— Ҳар бир ижодкорнинг ўз иш усули бўлади, агар сир бўлмаса, шу ҳақда сўзлаб берсангиз.

— Кечаси ишлашни ёқтираман, ҳаммаёқ жим-жит бўлади, сокин. Тун — қандайдир сеҳрли, айниқса август кечалари гўзал. Баҳорни севардим бир пайтлар. Энди эса ундан кўнглим қолган. У мени алдади. Эслайсизми, Эшқобил Шукурнинг «Шайтонни ўттиз йил лақиллатган мен» деб бошланувчи шеърини. Менинг руҳимга мос келувчи гўзал шеър...

Суҳбат сўнгида яна бир бор унинг асарларини томоша қиламан. Энди улар кўзимга янада тушунарли ва ғаройиб. Минг йиллик дард ва маъно кўраман уларда. Мусаввир эса эндигина ўттиз ёшга қадам қўйди.

Маннон Уйғур номидаги Тошкент санъат институтида Қ. Башаров, В. Апухтин каби тажрибали устозлардан сабоқ олган Аслиддин Калоновнинг ҳозиргача дунёга келган, ҳали яратилиши керак бўлган асарлари кўп.

Ҳозирча эса... «Спитамен», «Нуротани эслаш», «Бухоро», «Сўғдиёна тулпорлари», «Ўсмирликнинг биринчи куни», «Санъатга муҳаббат». Бу — унинг яратилган асарларидан «хамир учидан патир».

Франция, Германия, Эфиопия, Голландия, Венгрия... Булар эса ёш ўзбек мусаввирининг асарлари намойиш этилаётган мамлакатлар.

«Беҳзод руҳи сизга доимо ҳамроҳ бўлсин, омин!» Устози Исфандиёр Ҳайдар шундай тилак айтади. Ҳаммамизнинг истеъдодли мусаввирга тилагимиз ҳам шундай.

Беҳзод НОРБОЕВ

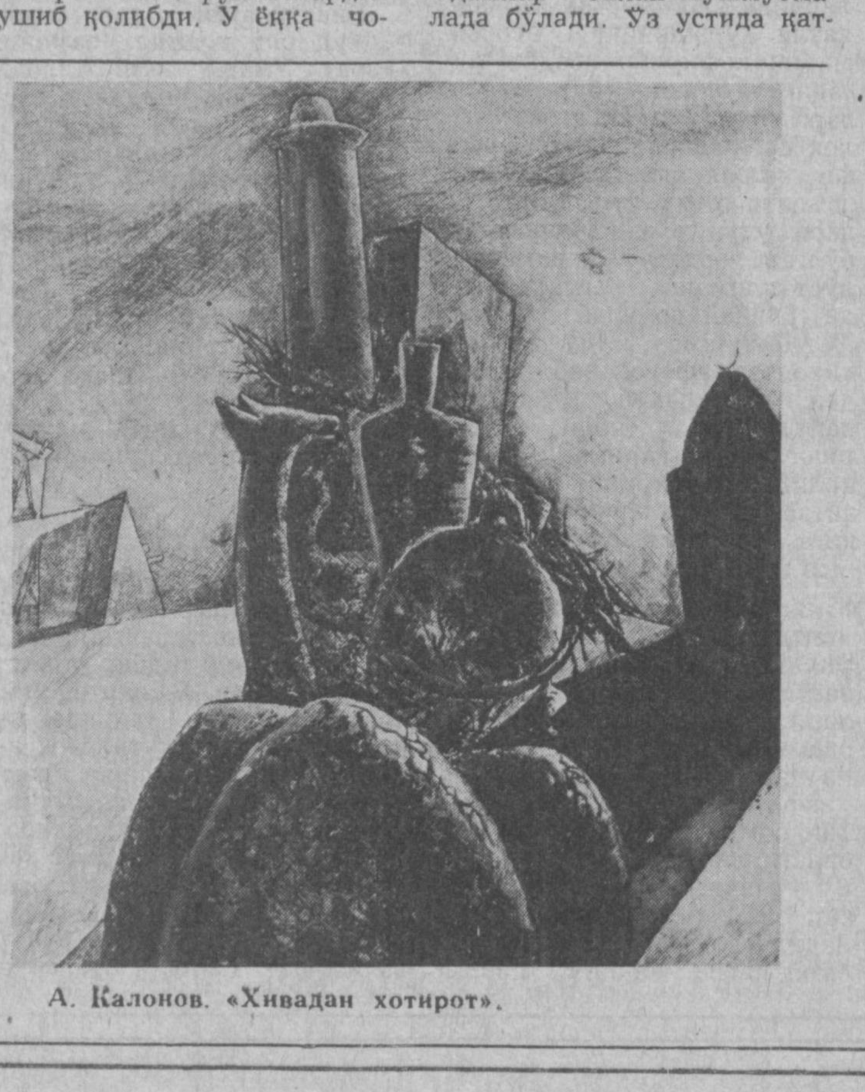

А. Калонов. «Хивадан хотирот».

ЭЪЗОЗЛИ УМР

Устоз Абдураҳмон Сайфуддинов билан ҳамсуҳбат бўлсангиз, у кишининг 60 ёшга тўлганига ишонгингиз келмайди. Сабаби, домла бундан 34 йил муқаддам ҳам ҳозиргидек шаҳдам нутқли, қарашлари ўтли, баъзида бироз қаҳрли (бу хусусият кўпга бормасди) эди, этни жимирлатадиган ифодали ўқишлари билан биз талабаларни маҳлиё қилиб қўярди. Юриш-туришда, ўзимизни тутишда, ҳатто гапиришда кўпчилигимиз домладан андоза олишга ҳаракат қилардик.

Мана, қанчадан-қанча қовун пишиғи ўтиб, қанча сувлар оқиб кетди. Ўша пайтда ўтқазилган ниҳоллар бўй чўзиб, чинор бўлдилар. Домланинг шогирдлари вояга етиб, устозларининг яхши удумларини давом эттираётирлар. Туркманистон ССР халқ артисти Бобо Аннанов, Тожикистон ССР халқ артисти Марат Орипов, Ўзбекистон ССР халқ артистлари Турғун Азизов, Турғун Хонтўраев, Ширин Азизова, Қирғизистон ССР халқ артисти Неъматжон Неъматов ва бошқа қатор санъаткорлар актёрлик маҳорати сир-асрорларини, нутқ маданиятини Сайфуддиновдан ўрганганлар.

Абдураҳмон Сайфутдиновнинг салкам қирқ йиллик педагогик фаолиятида саҳна нутқи ҳамда ижрочилик маҳорати хусусидаги назарий қарашлари, амалий ишларда тўплаган тажриба ҳамда кузатишлари «Адабий асар ва ижрочилик маҳорати» монографиясида, «Ўзбек бадиий ўқиш тарихидан айрим лавҳалар» рисоласида, «Нутқнинг ифода воситалари», «Аруз» йўлида ёзилган шеърлар устида ишлаш», «Ўқувчиларни ифодали ўқиш санъатига ўргатайлик» каби бир қатор илмий, оммабоп мақолаларида баён этилди. Зеро, домла Сайфуддиновда амалиёт назариёт билан шу даражада уйғунлашиб кетганки, мазкур фикрни Нозим Ҳикмат, Юсуф Азимзода, А. Арбузов, Тер-Григорян, С. Михалков, И. Юмагулов каби адиблар асарларининг ўзбек тилига ағдарилиб, саҳнада жаранглаши ҳам буни исботлайди.

Абдураҳмон Сайфуддинов нафақат домла, ижрочи, таржимон, олим, қолаверса, ўзи таржима қилган ва бошқа 30 дан ортиқ асарни саҳнада, телевидениеда қўйган. Партия ва ҳукуматимиз устознинг меҳнатларини қадрлаб Ҳурмат белгиси ордени, «Меҳнатда ўрнак кўрсатганлиги учун» ва меҳнат ветерани нишонлари билан тақдирлади. У кишига бугунги кунда доцент деган фахрий унвон берилган.

Устоз Абдураҳмон Сайфуддинов 60 йиллик ҳаётида одамлар қалбини, руҳиятини ўқиш, замондошларининг дилидаги истакларини тилга кўчириш иштиёқида яшаб келди. Бу сифат унинг яшаш тарзи, муроди, ҳаётининг мазмунидир. Ана шу мазмун яна бойиб бораверсин.

Икром РАҲИМЖОНОВ,
Маннон Уйғур номидаги Тошкент Давлат Санъат институти театр санъати факультети декани

Қутлаймиз!

МУҲАББАТ ТУРОБОВА — 50 ЁШДА

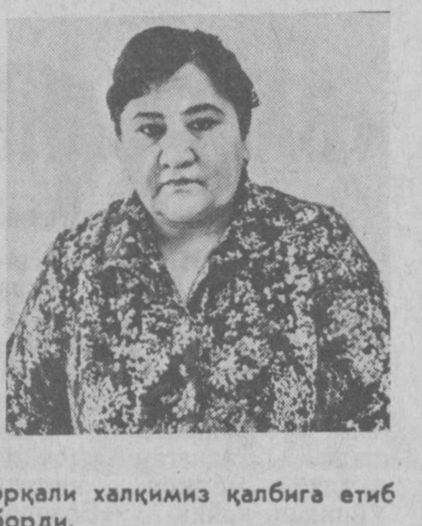

Ҳурматли Муҳаббат Туробова!

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси аъзолари, сизнинг қаламкаш, ҳамкасб дўстларингиз ижод ва ҳаёт йўлларида навбатдаги довонга чиққанингиз билан қутлайдилар.

Сиз ижодий фаолиятингизни Тошкент дорилфунуни филология факультетида ўқиб юрган талабалик чоғларингиздаёқ бошлаб юборган, шаклан ширин-ширин, мазмунан чуқур дардли, фалсафий миқёсли шеърларингиз билан жамоатчилик назарига тушган эдингиз.

Не-не даврлар, тўлғанишлар ўтди шундан бери. Муҳитлар ўзгара борди, сиз замон билан ҳамнафас бўлдингиз, замон дардига ҳамнафас шеърлар битдингиз. Жамиятимизга ҳам шоира, ҳам журналист, ҳам жафокаш, меҳрибон она бўлиб хизмат қилдингиз.

Ҳадиси Каримда жаннат оналар оёғи остидадир, деб бежиз айтилмаган. Оналик ташвишларидан ортиб, гоҳ меҳр, гоҳ қаҳр билан битган назмларингиз элга манзур китобларга айланди: «Совға», «Қизлар дафтари», «Гулдаста» каби тўпламларга безак бўлди; «Кумуш томчилар», «Қўш кабутар», «Баҳор элчиси», кичкинтойлар учун мўлжалланган «Оқ гуллар» мажмуаларингиз чоп этилди; «Авлодлар» қиссангиз «Шарқ юлдузи» журналида босилиб чиқди, қиссахонлар меҳрини қозонди.

Қўшиқларингизни хонандалар севиб-севиб куйладилар, кўплаб шеърларингиз Дилором Зокирова, Гулшан Ҳасанова, ака-ука Ваҳобовлар томонидан меъёрига етказиб ижро этилди, радио ва телеэкранлар орқали халқимиз қалбига етиб борди.

Бемаҳалда ёққан совуқ қорларни
Кураяпман, лекин етмас мадорим.
«Охирида қадрим тупроқ бўлди-я»,
Нола билан бош кўтарар ашъорим...

дейишингиз ҳам халққа ҳамдард инсон, эҳтиросли, куйинчак шоира эканингиздан далолат бера олади.

Сиз таржимон сифатида қардош халқлар адабиёти намуналари, хусусан, қорақалпоқ шоирлари Тўлибой Қобулов, Хўжабек Сеитов шеърлари билан бизни таништирдингиз. Шу тариқа дўстлик анъаналаримиз равнақига муносиб ҳисса қўшдингиз.

Меҳнат фаолиятингизнинг бошланганига йигирма етти йил бўлибди. Шунинг ўзи кишидан катта куч, сабр-бардош, жасорат талаб қилишини биламиз, қолаверса, ўринлик ижодингиз бор, адабий жараёнда қутли изингиз бор. Биз — дўстларингиз бу йўлларнинг сиз учун қанчалар машаққатли, унумли бўлганини биламиз, қадрлаймиз. Сизга узоқ умр, сиҳат-саломатлик, ижодий омад тилаймиз.

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАРИ УЮШМАСИ БОШҚАРУВ ҲАЙЪАТИ

ОСИП МАНДЕЛЬШТАМНИНГ 100 ЙИЛЛИГИ

ДАВР ШОИР ТАҚДИРИДА

Бугунги олағовур замонда Мандельштамни эсламаслик ҳам мумкин, агар шоирнинг таваллуд топганига юз йил тўлганини айтмаса. Бироқ шундай эътироз ҳам бўлиши табиий: эҳе, бундай саналар жаҳон адабиёти календарида тўлиб ётибди, ким бўлибди Мандельштам?

Осип Мандельштам шоир. Ижодини чор Россиясида реакция авж олган йилларда бошлаб, сталинча қатағон йиллари «якунлаган». Гап унинг жабрдийдалиги, адолатсизлик қурбони бўлганида ҳам эмас. У табиатан ҳаётни жон-дилдан севган ва айни пайтда ҳаётдан мудом таҳликага тушиб яшаган, «омоч», «гул», «нафас» каби сўз-тимсолларни шеърларида қўллашдан эринмаган — поэзиянинг воситачи тимсоллари орқали ер билан, табиат билан тиллашган шоир. Чунки, «Поэзия — омоч, омоч эса вақт-кўрқини шундай очадики, вақтнинг таг-тубидаги қатламлари, қорайиб кетган қаватлари ағдарилиб, юзага чиқади...».

Ижодида у шунга интилиб яшади, бироқ «елкасига ташланган аср-бўрибосар» шоирни танимади, унинг қиёфасида бўрини кўрди, талади, ҳалок қилди. Аслида Мандельштам Октябрь инқилобини қатъий туриб ёқлаган, унинг ўз «октябрь фалсафаси» бор эди. Бу ҳақда Анна Аҳматова шундай деб ёзган: «Унинг қалби рўй берган воқеадан (инқилобдан — А. О.) севинчга тўлиб-тошганди. Мандельштам биринчилардан бўлиб гражданлик мавзуида шеър ёзган шоир. Инқилоб унинг учун мислсиз воқеа эди, шу сабабдан ҳам шеърларида халқ сўзининг етакчилик қилиши тасодифий бўлиб туюлмайди».

Шоирнинг Октябрь инқилобига кўзда севинч ёшлари билан пешвоз чиққанини тўғри изоҳлаш хийла мураккаб. Бу ўринда, аввало, унинг тарихни қандай тушунгани ва санъатга, шеърга муносабатида юз берган туб ўзгаришни ҳисобга олиш лозим бўлади. Мана шу тугунларни ечиб, муайян хулосаларга келганда Октябрь — Адабиёт — Шоир мавзуини бир қадар холис кузатиш мумкин.

Мандельштам назарида тарих бу — маданият тарихи, тарихда у гувоҳ бўлган улуғ воқеа, яъни инқилоб маданият ривожи учун мислсиз имкониятлар очадиган жаҳоний ҳодиса. Шоирнинг 20-йиллар бошидаги ижодий изланишлари инқилоб ишида иштирок этиш ва инқилобни чуқур англаб етишга сафарбар этилгани ҳам шундандир. «Октябрь инқилоби менинг ишимга таъсир кўрсатмаслиги мумкин эмас эди, — деб ёзади у 1928 йили. — Чунки инқилоб менинг «таржимаи ҳолим»ни, шахсий қадр-қимматим билан боғлиқ ҳис-туйғуларимни тортиб олди». Бир қарашда бу гапда норозилик оҳанглари бордек туюлади. Аслида, Мандельштам ўзини «Шоирлар цехи»нинг тор ҳужрасидан олиб чиққани, шоирлик «касб»ининг икир-чикирларига ўралашиб қолишдан қутқаргани учун Октябрь инқилобидан миннатдорлигини шу тарзда изҳор этади.

Бир замонларда халқлар бир мунтақадан бошқа минтақага кўчганидек, давр, сиёсат, салтанатлар ўзгариши билан шоирларнинг дунёқарашида туб бурилишлар содир бўлади — улар соф санъатчиликдан реал воқеликка ва аксинча, реал ҳаётдан шеърпарастликка қараб «қочадилар». 20-йиллар рус адабиётида авж олган акмеистлар, символистлар, футуристларга бошида хайрихоҳ Мандельштам инқилоб туфайли бу «тор йўлак»ларни тарк этиб, бекиёс куч-қудрат манбаи — халққа томон юз буришни тўғри йўл деб билади, яъни у санъатчиликдан воқеликка, реал ҳодисаларга томон «қочади». Шу йиллар ёзган шеърлари, адабий-танқидий асарларида 20-йиллардаги аксар рус бадиий зиёлиларига хос ижтимоий-сиёсий тафаккурнинг етакчилиги яққол сезилади. Ижодкор шахси, умуман, инсон шахсининг қадр-қимматига етарли аҳамият бермаслик, омманинг қудрати олдида бош эгиш бу тоифа зиёлиларга хос бўлган. Ушбу тенденция Мандельштамга ҳам бегона эмас эди. Шу сабабдан шоир 20-йилларнинг бошларидаёқ ўзи тор, биқиқ, цехчилик қобиғи, деб ҳисоблаган адабий муҳитдан четга чиқишга уринади ва ўзини инқилоб олдида қарздор ҳисоблайди, ҳатто инқилоб ҳозирча бунга зарурат сезмаётган бўлса-да, инқилобга муносиб, жозиб совғалар ҳадя этажагини билдиради.

Бундай «изҳори дил» нинг икки жиҳати бор. Биринчидан, Осип Мандельштам янги тарихий жараённи тушуниб етмаган. Иккинчидан, А. Толстой, Б. Пастернак каби адибларни «супуриб ташлашга» даъват этган ўта сўл адабий ислоҳотчилар шоирга «империализм булбули», «буржуйлар маддоҳи» каби ёрлиқларни ёпиштириб уни «инқилоб билан уйғунлаша олмаганликда» айблашган. Оқибатда Октябрни қабул қилмай, Россияни тарк этганлар билан ҳам, инқилобнинг ноғорачиларига ҳам қўшилиб кетолмаган Мандельштам «бўрибосар-аср» қавмига бегона бўлиб қолди ва ўзи каби бегоналар қатори ўгайлик қисматига дучор қилинди...

Осип Мандельштам улуғлиги нимада?

Шеърлари ҳайратга солади — XX аср рус шеъриятидан унингча бетакрор тимсоллар, ташбеҳлар, камалакдай турли-туман тасаввурлар беришга мойил сатрларга бой бошқа бир шоирни топиш мушкул. Ғайриинсоний бир шароитда инсонга порлоқ ишончини йўқотмаган, айни чоғда, инсоннинг уволлигини, чорасизлигини унингча ғамгин куйлаган бошқа бир рус шоирини топиш ҳам амри маҳол.

Куч-ғайратга тўлган, навқирон дамларида (1911 йил) шоир «тулпорларнинг шаҳди паст»лигидан, «йўлдаги чироқлар сўник»лигидан изтироб чекиб, умрини башорат қилган эди:

Бегоналар билар, уларга аён,
Мени қайга олиб кетарлар...

Умри поёнида — машъум манзилга олиб келишганда (1935 йил) у алам билан шундай деб ёзади:

Бегона маконда ором бенасиб,
Ўз гўшамга эса оёқ етмагай...

«Аср — мустабиддан қочиб қайга ҳам бордим», дейди бир шеърида шоир. Уни энди-энди — «мустабид-аср» поёнида қайта кашф этишаяпти, адашганини, саробга сеҳрланганини, инжиқлигини, «сталинча» шеърларини ҳам холис изоҳлашяпти. Муҳими, Осип Мандельштам ҳам улуғ шоир ўтганини тан олишмоқда ва бу таваллуд топганининг 100 йиллигида юз бераётир.

Тўғри, жаҳон адабиёти календарида бундай саналар кўп... Биз ҳеч бўлмаганда саналар баҳона жаҳон маданиятининг катта ютуқларини эслаб турсак фойдадан холи бўлмайди. Аксинча, бугунги олағовур замон фақат халқларни эмас, маданиятларни ҳам бир биридан узоқлаштириш эҳтимолидан холи эмас.

А. ОТАБОЕВ

МАКТАБДА НАВОИЙХОНЛИК

Алишер Навоий — ўзбек халқининг тимсоли. Улуғ шоир ва мутафаккир шахсида халқимизнинг маънавий қиёфаси тўла намоён бўлган. Шу сабабли Навоий асарларини ўғил-қизларимиз энг кичик ёшларидан бошлаб кенг ўрганишлари, қалбга жо этишлари керак. Бу эзгу ишда мактабнинг вазифаси жуда масъулиятли. Ўқитувчи-устозлар болалар онгига Навоийнинг юксак фикрларини меҳр билан сингдириб боришлари лозим.

Шу йилнинг 25 январь куни Тошкент шаҳридаги Шевченко номидаги 110-ўрта мактабда навоийхонлик бўлиб ўтди. Навоий байрамида мактаб ўқувчилари, ўқитувчилари ҳузурида атоқли адабиётшунос ва тилшунос олим Алибек Рустамов Алишер Навоийнинг маънолар хазинаси ҳақида мароқли сўзлаб берди. Шоир Мирзо Кенжабек, шоира Замира Эгамбердиева буюк сўз санъаткори ғазалларидан ўқидилар. Ўқувчилар ҳам Навоий асарларини ифодали ўқидилар. Адабий учрашувни Ўзбекистон радиосининг муҳаррири Насиба Зиёвиддинова олиб борди.

ЕТТИ ЎЛЧАЙДИГАН ЗАМОН

ХАТЛАРНИ ЎҚИБ

Қаршимда даста-даста мактублар. Уларнинг аксарияти ўтган йилнинг сўнгги ойларида, айримлари янги йилнинг илк ҳафталарида келган хатлар. Ҳар бирида ўзгача ташвиш, дард ва қувонч бор. Қай бирини ўқиб ғамгин тортамиз, қай бирини ўқиб қувончга тўламиз. Гоҳида эса жойлардаги лоқайд раҳбарларга «Кўзингизни очинг, ғафлат уйқусидан туринг», дегимиз келади. Баъзи хатлар билан танишиб чиққач, ҳаловатимни йўқотаман. Улардан боқиб турган умид тўла кўзлардан нигоҳимни олиб қочиб, деразадан ташқарига тикиламан: шаҳар узра тун... Катта кўчанинг ҳар ер-ҳар ерида чироқлар осойишта нур сочади. Йўлаклар деярли бўм-бўш... Ондасонда ўтиб бораётганлар... Шоир Омон Матжон ибораси билан айтганда, «Парижда ўз халқи уйқуда-ю, ўзгалар шаҳар кезади».

Яна иш столимга энгашиб, хатларга кўз югуртираман: «Бизнинг мамлакатимизда асрлар бўйи кишилар ўртасида қарор топган ишлаб чиқариш, савдо-сотиқ муносабатлари ва қонуниятларини 73 йил давомида қолипга солишга, буйруққа, сиёсатга бўйсундиришга ҳаракат қилинди. Оқибатда иқтисодиётнинг қора туйнуклари бошқа соҳаларга ҳам таъсир қилиб салбий ҳолатлар шундай илдиз отиб кетдики, қайта қуришнинг бешинчи йилида ҳам калаванинг учини топиб соғломлаштиришнинг аниқ йўлини белгилаш ниҳоясига етмаяпти», деб ёзади Андижон вилояти, Москва тумани комсомол қўмитасининг биринчи котиби М. Мирзаев.

Дарҳақиқат, жумҳуриятимизда сиёсий ислоҳни биринчи навбатда амалга ошириш зарур. Жамиятни синфларга, табақаларга ажратиш, тарихдан маълумки, яхшиликка олиб бормаган. Халқларни бир-бирига қарама-қарши қўйиш ўрнига, аввало, ҳақиқий ҳуқуқий давлат барпо этиш учун курашиш керак.

Хўш, бу ишга биринчи навбатда масъул бўлган халқ депутатлари эл-юрт ишончини оқлашаяптими? Афсус, бу борада тайинли гап айтиш қийин. Улар кўп ҳолларда оддий муаммоларни ҳам ҳал этишга ҳисса қўша олмаяптилар. Боиси улар сафида номигагина сайланган, амалда халққа ҳеч нафи тегмайдиганлари ҳам бор.

«Мени бир нарса таажжубга солади. Биз нега ҳамон алданаяпмиз? Етмиш уч йил алданганимиз етмайдими? Вилоятимиз ҳудудидан СССР халқ депутатлигига сайланган депутатлардан бири вилоят партия қўмитасининг собиқ биринчи котиби Александр Фёдорович Клепиковдир. Вилоят қайта тиклангач, А. Ф. Клепиков хайр-маъзурни ҳам насия қилиб юртига жўнаворди. Майли, бунисига розимиз. Аммо ўзбек тилининг Давлат тили бўлишига тиш-тирноғи билан қарши турган, маҳаллий ташаббускор кадрларни таъқиб остига олган одам бир амаллаб депутатликка сайланиб олгач, мана икки йилга яқин вақт ўтсада, сайловчиларининг ҳолидан хабар олай демайди», деб куйиниб ёзади Зарбдор тумани «Зарбдор» рўзномасининг муҳаррир ўринбосари А. Афандиев.

Начора! Қийин-қийин, яна эл-улусга қийин. Тасодифан ёки қинғир йўллар билан депутатликка сайланиб олганлар катта-катта муаммолар ҳал этилаётган анжуманларда ҳам лоқайдлик кўрсатишади. Кўпчиликка қараб иш тутишади. Баъзи бир депутатларимиз раҳбарларнинг қош-қовоғига, имоишорасига маҳтал бўлиб, қўл қовуштириб туришади. Айримлари эса худди А. Клепиков, А. Анишчев каби узоқ масофадан туриб «халқ дардига шерик бўлишни» ўзлари учун фахр деб билишади, шу баҳона Ўзбекистонда бой берган мавқеларини ўз юртларида хас-пўслаш пайида бўладилар. Ҳолбуки, «СССРда халқ депутатларининг статуси тўғрисида»ги Қонуннинг 20-моддасида СССР халқ депутатлари ўз сайловчилари олдида йилига бир марта ҳисоб беришлари керак, деб ёзилган. Акс ҳолда сайловчилар ваъдабоз депутатни чақириб олиб, мандатидан маҳрум этиш ҳуқуқига эгадирлар.

Жумҳуриятимизда сўнгги 2—3 йилда катта ижобий ўзгаришлар рўй берди. Жумладан, ўзбек тили Давлат тили мақомини олди, мустақиллик декларацияси эълон қилинди. Хўш, уларнинг самараси қандай бўлаётир? Улар асосида халқнинг орзу-ниятлари рўёбга чиқаяптими?

«Самарқанд вилояти шаҳарларидаги дам олиш масканларига борсангиз, ўзингизни худди Россияга келиб қолгандай сезасиз. Бу ерларда тил ҳақидаги қонун бажарилмаяпти. Фармонларнинг барчаси қоғозларда қолиб кетмоқда. Билмадим, бу ҳолда биз қачон ўз юртимизда миллий маданиятимизни ривожлантирамиз», деб ёзибди каттақўрғонлик тиббиёт фанлари доктори, профессор Ҳ. Ҳамдамов.

Ҳафталигимиз ижтимоий ҳаёт бўлимига келаётган бундай мазмундаги хатлар жуда кўп. Афсуски, биз уларнинг ҳаммасини ҳафталик саҳифаларида ёритиш имконига эга эмасмиз. Аммо бу муштарийлар фикри қоғозда қолиб кетади, дегани эмас. Мактубларнинг маълум қисми текшириш ва чора-тадбирлар белгилаш учун тегишли ташкилотларга жўнатилади. Бошқа хатларда ўртага ташланган фикр-мулоҳазалар ва муаммолар эса журналистлар, адиблар, тадқиқотчилар, олим-мутахассислар томонидан ўрганилади. Шу асосда тайёрланган мақолалар ҳафталик саҳифаларидан ўрин олади. Шунга кўра, биз муҳарририятимизга ўз фикр-мулоҳазаларини баён этиб мактуб йўллаган барча муштарийларимизга миннатдорчилик билдирамиз. Улар бундан кейин ҳам бизни эзгу ниятлари билан қўллаб-қувватлаб турадилар, деб умид қиламиз.

Мирзо МАМАЖОН ўғли

МЕҲРИБОН БИР ҚЎЛНИ ҲИС ЭТДИМ...

Кўп нарса эсимдан чиқиб кетади,
Хотирим паришон — тонгги тумандай.
Унутдир давралар,
суҳбатлар, висол,
Унутдир кўп нарса — бари гумондай.
Лекин дўст сотқинлик қилган дам
Жароҳат етгандек қалбим сирқираб.
Мен эса бу ҳолдан тамоман мулзам,
Кўзиммас, вужуддан ёшим тирқираб,
Телбалардай кетдим кўчага чиқиб.
Оёғим жонсиз тош — тап-тап қадамлар.
Бинолар, кўчалар бари чирпирак —
Бепарво ўтарди менга одамлар.
Мен тамом!
Қаддимни кўтаролмадим,
Бу зарба йиқитди — тегди нишонга.
Меҳнатдан бир умр ишлаб толмадим,
Аммоки занфман заҳри илонга.
Фақат сиз, фақат сиз суяб қолдингиз,
Меҳрибон бир қўлни ҳис этди юрак.
Донолар таърифин келтирган ўша
Унутилмас дамлар шу бўлса керак.
Қалбимдан кўчмайди шу икки ҳолат:
Сотқиннинг қилмиши, дўстнинг суяши.
Шу икки қиррада азал бу ҳаёт:
Бири — зулмат,
Бири — кундуз Қуёши.

Шерзодга

Нон исига баробардир сенинг хушбўй исларинг,
Кўзларингда чарақлайди тиниқ юлдуз, чақалоқ.
Гуруч каби митти дона янги ёрган тишларинг,
Сукунатга ғарқ хонага олиб киролдинг чироқ.
Пайванд этдинг отанг-онанг ишқини бир умрга,
Қут-барака ёғилди кулгинг каби мўлу кўл.
Жонлар нисор сендай ширин, сендай чиройли гулга,
Ўсавергин, эркатойим,
Чорлаб кетсин ойдин йўл.
Умрида куйламаган онангга бир қарасам,
Эртаю кеч алла айтиб, тўкиб солар юрагин.
Бу аллада армонлари, орзулари мужассам —
Алла билан қоришиқдир унинг ғунча тилаги.
Оташмиди, шамолмиди гувиллаган — шу отанг,
Муаллимдек қайнриб йўлга солдинг, чақалоқ.
Ўйинчоқлар сочилиб ивирсиган хонани
Эҳтирос-ла йиғар онанг малол билмайди бироқ.
Тилагим шу: замин узра қанот ёзгин,
Қил парвоз,
Онагинанг этаклари тўлсин қизга, ўғилга.
Сенсан дунё лаззати, тириклиги, таянчи,
Бахтдир сенинг борлигинг,
Бахт сен билан йўғрилган!

Ҳа, мевали дарахтман,
Шох-шаббаси беҳисоб.
Бир жумбоқдан карахтман,
Дилда шундан изтироб.
Мевага тош отурлар
Гоҳи ғараз кўз билан.
Осонгина сотурлар
Гоҳи нордон сўз билан.
Шунда мева сояда
Қолиб кетар бужмайиб.
Дарахт қадди камондай
Эгилар бўлиб майиб.
Ҳаёт шунчалар мушкул,

Содда кўнглим ишонмас.

Ҳа, мевали дарахтман —

Ахир тошга нишонмас!

Нодирахонга

Келинчак ёш ниҳолдир,
Қайрилма қош —
ҳилолдир,
Чорлаётган иқболдир,
Ёр бўл унга муҳаббат.
Изларида гул унсин,
Уйларига нур тўлсин,
Ўғилли, қизли бўлсин,
Ёр бўл унга муҳаббат.
Сим-сим шохи рўмоли,
Учган қушдир хаёли,
Нигоҳлари иболи,
Ёр бўл унга муҳаббат.
Нур поёндоз йўлига,
Жон тасаддиқ бўйига,
Қадам қўйди уйига,
Ёр бўл унга муҳаббат!

Муҳаббат ТУРОБОВА

ДИҚҚАТ, ТАНЛОВ!

Буюк мутафаккир шоир ва аллома Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги муносабати билан Ўзбекистон ССЖ Маданият нозирлиги Алишер Навоий ҳаёти ва ижодий фаолиятини акс эттирувчи тўла метражли бадиий фильм сценарийси ҳамда саҳна асарлари (пьесалар) учун танлов эълон қилади. Танлов 1991 йилнинг январидан 1992 йилнинг январь ойигача давом этади.

Танловда етук ёзувчилар, ёш қаламкашлар иштирок этишлари мумкин.

Алишер Навоий шахсини ҳар томонлама изчил ёритиш, тарихни ҳаққоний акс эттириш ва бадиий маҳорат конкурснинг асосий шартларидан биридир. Муаллифлар жанр танлашда чекланмайдилар. Қўлёзмалар ёзув машинкасида 2 оралиқ (интервал) масофада кўчирилган ҳолда 4 нусхада бўлиши керак. Муаллифнинг исм-шарифи алоҳида конвертга солиб қўлёзма билан жўнатилиши лозим.

Бизнинг манзилгоҳимиз: Тошкент-129, Навоий кўчаси 30 уй, жумҳурият Маданият нозирлиги.

Танлов ҳайъати томонидан баҳоланган энг яхши асарларга қуйидаги учта пул мукофоти берилади:

Биринчи мукофот — 5 минг сўм
Иккинчи мукофот — 3 минг сўм
Учинчи мукофот — 2 минг сўм

Мукофотланган асарлар Маданият нозирлиги томонидан қўшимча равишда шартнома асосида сотиб олинади ва жумҳурият театрлари ҳамда киностудияларига тавсия этилади.

Танловга келган қўлёзмалар муаллифларига қайтарилмайди.

ЯНГИ АСАР МУҲОКАМАСИ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси наср кенгашининг навбатдаги йиғилишида ёш адиб Шойим Бўтаевнинг биринчи йирик асари — «Қўрғонланган ой» романининг муҳокамаси бўлиб ўтди.

Романда кичик бир туркий уруғга мансуб одамлар яшайдиган қишлоқ, мўъжаз лақай уруғи кишиларининг ўзига хос турмуш тарзи, муаммоларига бой серташвиш ҳаёти, шунингдек, пок, оққўнгил қабила аъзолари бор бўйича, бутун кўлами билан акс эттирилади, муҳит ва инсон, уларнинг ўзаро муносабати анча ёркин ифодаланади. Шубҳасиз, катта ишда ҳали маромига етмаган, тўлдирилиши зарур ўринлар ҳам, асосий мақсадга хизмат қилмайдиган ошиқчаликлар ҳам борки, буларни асар қайта ишлаш жараёнида бартараф этиш мумкин.

Муҳокамада сўзга чиққан адиб ва олимлардан Саид Аҳмад, Турсун Иброҳимов, Муроджон Мансуров, Орзиқул Эргашев, Суннатулла Аҳмедов, Абдурашид Нормуродов ва бошқалар шулар ҳақида гапирдилар, асарни янада яхшилаш бўйича ўз мулоҳазаларини айтдилар.

Асар қайта ишланганидан сўнг «Шарқ юлдузи» ойномасида ҳамда «Ёш гвардия» нашриётида чоп этишга қарор қилинди.

Ҳамза номидаги ўзбек давлат академик драма театрида Уйғун ва Иззат Султоннинг «Алишер Навоий» драмаси саҳналаштирилмоқда.
СУРАТДА: машқ пайти.

АДИБГА ҲУРМАТ

Шу йил 10 январь куни Қашқадарё вилоятининг Ульянов тумани марказидаги Ойбек номидаги 16-ўрта мактабда атоқли ёзувчи Мусо Тошмуҳаммад ўғли Ойбек таваллудининг 86 йиллиги муносабати билан ёзувчи бюсти очилиши маросими бўлди.

Тантанали йиғинни туман ижроқўми раиси Арслон Жабборов очди. Ойбек хотирасини абадийлаштиришдек эзгу ишни амалга оширишда жонбозлик кўрсатган мактаб директори И. Каримовга, бюстни тайёрлаган Б. Каримовга миннатдорчилик билдирди.

Кечада қатнашган таниқли адабиётшунос олим, Беруний мукофотининг лауреати Наим Каримов, шоирлар Нормурод Нарзуллаев. Исмоил Тўхтамишев, ёзувчи Мирзапўлат Тошпўлатов йиғилганларни ўзларининг Ойбек ҳақидаги хотиралари, мароқли суҳбатлари ва дилбар шеърлари билан хушнуд этдилар. Шу мактабнинг собиқ ўқувчиси, Муллатўйчи Тошмуҳамедов номидаги вилоят театри актёри Дилшод Каримовнинг чиқиши ҳам катта таассурот қолдирди.

Кечанинг бадиий қисмида мактаб бадиий ҳаваскорлари Ойбек асарларидан парчалар ижро этдилар.

«ШАРҚ ЮЛДУЗИ»

«Шарқ юлдузи» ойномасининг биринчи сони босмадан чиқди. Ойнома бугунги кунда 550 йиллиги кенг нишонланаётган ҳазрат Алишер Навоийнинг «Ҳайратул-аброр» достони билан очилган.

Бу сонда наср ихлосмандлари Хуршид Давроннинг «Самарқанд хаёли», Темур Убайдуллонинг «Яшин тутган чавандоз» эсселари, Вали Бобомуродовнинг «Қора от» номли қиссаси билан танишадилар.

Шеърият мухлислари ҳукмига Усмон Азимов, Азиз Саид, Омон Мухторов, Дадахон Ҳасан, Ўткир Раҳмат шеърлари, Усмон Қўчқорнинг «Қувғин» достони ҳавола этилган.

«Булоқ кўз очди» рукни остида Дилмурод Қуроновнинг «Чинор ҳикояси», Расулжон Камоловнинг «Даъват» ҳикоялари эълон қилинган.

Муҳаммадали Қўшмоқовнинг «Мулла Гулханий» мақоласида ҳақгўй, оқил, ғурурли, халқ хотирасида йиллар давомида ёркин сиймо бўлиб яшаб келаётган Гулханий ва унинг «Зарбулмасал» асари ҳақида қизиқарли маълумотлар берилган.

Ўзбек халқининг асл фарзандларидан бири, етук олим Фозилбек Отабек ўғли Қозиевнинг рус мустамлакачиларнинг босқинчилигини таърифлаб ёзган «Дукчи эшон воқеаси» хотира китобининг эълон қилиниши бугунги ошкоралик даврининг шарофатидир.

Шунингдек, бу сонда «Қуръон» суралари таржимасининг давоми, Ҳамид Зиёевнинг «Қуръони карим асл нусхаси саргузаштлари» мақоласи, Ҳамидулла Болтабоевнинг «Талабни қондирмаган инқилоб», Садир Салимовнинг «Бошқариш илми ва бозор иқтисодиёти» мақолалари ҳам босилган.

Ўзбекистон ССЖ Маданият нозирлиги жамоаси Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, С. Айний номидаги Бухоро вилоят мусиқали драма театрининг бош дирижёри

Учқун НАИМОВ

вафот этганлигини чуқур қайғу билан билдириб, марҳумнинг оила аъзоларига таъзия изҳор қилади.

СУҲРОБ ОЧИЛОВ — ЧОЙХОНАМИЗ МЕҲМОНИ

«ХРИМА» КИМГА СОЛИНАДИ?

Тилимизга давлат тили мақоми берилиши билан у янада «бойиб», «гўзаллашиб» кетди. Эндиликда «х» билан «ҳ»ни ажратолмайдиган, биримизни иккинчимиз тушунмайдиган даражага бориб қолдик.

Қаёққа қараманг, имловий хатолар, «ширу-шакар» услубидаги кўрсатма ва эълонлар, белгилар.

Бу иллатларни саводсизлигимизнинг олий намунаси десак бўлмайди, чунки кўпчилик жумладаги «саводсиз» сўзигагина эътибор бериб, иддао қилиб юради. Саводхонлигимизнинг паст даражаси десак яхшироқ, кўпчилик ҳар ҳолда саводхон эканмиз-ку» деб ўзини овунтириб юради.

Аслида, иккаласи ҳам бизга керакмас.

Энди шу куннинг ҳангомалари ҳақида икки оғиз.

«Йўловчи бир бекат мобайнида чиптасини компостерлар ўтказиш лозим, акс ҳолда 3 сўм миқдорида хрима (?) солинади» (трамвайдаги ёзувдан). Бу ёғига энди... гап йўқ. Тагига «Кулинг, дўстлар, умрингиз узоқ бўлади», деб илова қилинсами, нақ еттита (йўқ) тухумнинг кучи ўзимда кетди деяверинг... Лекин «ёзувчи»нинг шаънига «Отангга раҳмат! Онангга етмиш уч йиллик шафтолиқоқи» деб қўйиш зиён қилмайди. Ундан кейин қомусни титкилаб овора бўлиб юрманг. Хрима қомусда ҳам, эсперантода ҳам йўқ. «Ноўзбекча»дан ўзбекчага «таржима» қилинса, жарима бўлади. «Ноўзбекча» эса сиз билан биз кунма-кун сўзлашувга киритиб келаётган хато ёзувлар, иборалар, атамалар бўтқаси.

Кейинги етмиш йил мобайнида биз, ўзбеклар, шунчалик кўп нарса йўқотдикки санаб саноғига етиш қийин. Энди бўлса масъулиятсизлик устига масъулиятсизлик. Баъзида ўйлаб қоламан. Ўзбекчага ўргатиш учун бир йил ҳам етиб ортарди. Олис Африкадан, «нокапиталистик тараққиёт йўлидан бораётган» мамлакатлардан келган сухсурдек занжилар ҳам, керак экан, ўрисчани олти ойда ўрганиб, илм олишга киришиб, еттинчи ойда «барран» дейишга ўрганаётган паллада бизнинг, биз билан кўп йиллардан бери яшаб келаётган («ҳамма нарсада биринчи, тил ўрганишда охирги») қардошларимизнинг шу қадар уқувсизлик кўрсатишларига ишониш қийин. Ўргатувчида маром бўлса, ўрганувчида эҳтиром бўлажак. Ҳамма гап шунда.

Районни ноҳия деб айтамиз. Туман десак бўлмайди. Районни туман деб айтсак, колхоз-совхозларни кимдир дўл, ёмғир деб юбориши мумкин.

Бизда, Нуротада «транспорт»ни кўлик дейишади. Ким ҳам эътибор берарди унга, шеваларга. У ҳам, нари борса, тумандек гап.

Турпнинг ошқовоқдан, шолғомнинг лавлагидан фарқи бўлганидек массив, квартал бир вақтнинг ўзида даҳа; округ, массив бир вақтнинг ўзида мавзе бўлолмайди.

Бир троллейбус эса биқинини кўз-кўз қилиб юрипти: инсонпарвар(ли)лик, олийжаноб(ли)лик писмадонлилик, пистончилилик деб. Расвогарчи(ли)лик!

Яхшиямки бизни ҳеч ким, тепамизда туриб, «механизациялаштираолмаётганлигингиздандир-да» деб ёзишга мажбур этмайди, акс ҳолда жумладаги унли ҳарфларга бевақт кафан бичган бўлардик.

Фараз қилинг, икки киши (бири — дайди рассом, иккинчиси — маҳаллий!) дўконга пешлавҳа осиш учун тайёргарлик кўряпти. Уларнинг «Фирменний мегажин» — «Фирма мегажини» деб ёзмасликларига ҳозирги пайтда кафолат бериш қийин. Ана ўргатувчи-ю ана ўрганувчи! Ана «ўзбекча»ю ана «ўрисча!»

Чаламуаллалик оқибатида ҳамон Шўро Ижтимоий Жумҳуриятлари Иттифоқи (СССР)ни ССЖИ, Ўзбекистон Шўро Ижтимоий Жумҳурияти (ЎзССР)ни ЎзССЖ деб келяпмиз.

Шу аҳволда кетаверсак...

Инқилобгача бир тилда гапирган авлоднинг — инқилобдан сўнг аралаш тилда гапирган авлоднинг қайта қуришга дудуқланаётган авлоди, сиз ўзингиз айтинг, хрима кимга солиниши керак?

«ВАНГ-ВАНГ»ГА ҚАРШИ «ҲАНГ-МАНГ»

«Шахмат қироли»ни қандай мағлуб этганим хусусида

Олтиариқ фақатгина бодрингу турпи билан эмас, шахмат бобида ҳам шуҳрат топган тумандир. Атроф вилоятлардан ҳам гоҳ-гоҳ шахматчилар келишиб мусобақалашиб туришади. Ютқазган томон ош дамлаб, меҳмон қилади. Ўйиндан кейин «Бозорбоши» гузарида овоза бўлади. «Наманганда саккизта шахматчилар келишган экан, бизникилар роса эзишибди...» «Бағдодлик шахматчилар энаммолаб кетишибди...» Агар бизникилар ютқазиб қўйишса, гузар мотамга айланади. Ҳаммани қовоғи осилган. Бир-бировга гапирмайди. Чекка-чекда шивир-шивир. «Асакаликлар эзиб кетишибди...» Шахматчиларимиз боришиб, ютишиб келишмагунча, гузарга чиқишолмайди...

— Ҳа, Мамадаливой? Сизга «Мамадали-шахмат» деб эмас, «Мамадали пат-пат» деб унвон берсак бўлар экан...

Чойхоначи уларнинг олдига чой кўтариб борса, балога қолади.

— Ҳой! Кимга чой беряпсан? Чойни Маматполвоннинг олдига қўй! Елкаси ерга тегмаган хўрозлар ичади.

Шахматчиларимиз Асакага бориб ғолиб қайтишмагунча, гузар тинчимайди.

Хуллас калом шу гузарда катта бўлганмиз. Камина ўн беш ёшимда «Маҳмуд-шахмат» унвонини олдим. Олтиариқда бу унвонни олиш шарафига муяссар бўлган тўққизинчи шахмат устаси мен бўламан. Мана ўттиз йилдирки, мендан кейин бу унвон бировга насиб қилган эмас.

Мен сизга ҳикоя қилмоқчи бўлган воқеа, ўтган йил баҳорда бўлган эди. Олтиариқнинг Қизилтепа ҳудудида жойлашган «Иссиқ сув» оромгоҳида бизнинг устозимиз «Мамажон-шахмат»дам олаётган эдилар. У киши билан Ўратепадан келган олтмиш ёшлардан ўтган Нусрат домулла ҳамхона бўлиб қолади. Табиийки бизнинг «Мамажон-шахмат» ўзи билан шахматини оливолган бўлади. Ўратепалик меҳмоннинг жомадонидан ҳам шахмат чиқади. Улар ўйинни бошлаб юборадилар. Олтиариқ томон қаторасига ютқиза бошлайди. Ниҳоят, юта олмаслигига имони комил бўлгач, бошқаларни ишга солиб меҳмонга қарши биргаликда ўйин бошлашади. Барибир ютқазишади.

Ўйиннинг тўртинчи куни меҳмонга мени рўбарў қилишди. Биз тахтани ўртага қўйиб, доналарни тера бошладик. Нусрат домулла бирдан сўз бошладилар:

— Хўш укам... Кўпдан бери шахмат сурадиларми? Бу ўйин жуда мураккаб. Ақллар ўйини, ақллар кураши... Ласкар ундоқ деган... Капабланка бундоқ ўйин қилган... Сиз мендан кўп нарсани ўрганасиз. Мени Ўратепада «Шахмат қироли» дейдилар...

Ўйин давомида ҳам у кишининг гаплари тўхтамас эди. У киши гапирган сайин, менинг асабим бузила бошлади. Лекин «Меҳмон отангдан улуғ» деган мақол бор. Қолаверса, ёши улуғ одам, бир нарса дейиш одобдан эмас. Рақибим гапиришдан асло тўхтамасди.

— Энди бу юришингиз тўғри эмас. Сиз пиёдани суришингиз керак... Ҳа, пиёдани суринг...

Унинг гаплари асабимни бузди. Атайин унинг айтганини қилдим ва...

— Балли! Бу ўйинни «Қис-ванг» дейдилар — деди рақибим. — Ўзимнинг назариям. Аввал, рақибга кенг майдон бергандай, ўзингиз қисилгандай бўласиз. Ўзингиз қисувда қолиб, мот қиласиз. Шунинг учун бу ўйинни «Қис-ванг» деб атаганман... Мендан ҳали кўп ўйин ўрганасиз. Мени Ўратепада...

Иккинчи ўйинимиз ҳам бошланди. Мен иложи борича рақибим гапларига эътибор бермай, асабимни жиловлаб ўйинни давом эттирардим. Рақибимнинг бўш ўйинчилиги шундоқ сезилиб турарди. Устунлик мен тарафда. Яна бир юришдан кейин рақиб шоҳига «кишт» эълон қилиб, кейинги юришда мот қилишим керак эди. Нусрат домулла борган сари ҳаддидан ошарди.

— Сиз, укам... Шу «кишт»ни қилманг. Худди шундай партияда Смислов шоҳни от билан мот қилган. Жуда гўзал ўйин...

Менинг қўлим банд бўлгани учун «Шоҳни от билан мот қилганим бўлсин» деб қўйдим ичимда. Ва, «кишт» қилмасдан бошқа юриш қилдим-у, хатога йўл қўйдим... Рақибим шодон жавоб қилди.

— Балли! Бу ўйинни «Кишт-ванг» дейдилар. Ўзимнинг назариям. Аввал рақибга қулай вазият бергандай бўласиз... Ва, бирдан қарши ҳужумга ўтиб, мот қиласиз. Шунинг учун бу ўйинни «Кишт-ванг» деб атаганман. Мендан ҳали кўп ўйин ўрганасиз. Мени Ўра...

Рақибим жаврашда давом этар, мен нафасимни ютиб дона сурардим. Ғалаба қилишимга шубҳа қолмади. Ҳатто унинг фарзинини ҳам ютиб олдим. Рақибим эса парво ҳам қилмади. Аксинча, хиргойи қила бошлади.

— Лим-по-по... Лим-по-по... (Умримда биринчи марта эшитаётган бу сўзнинг маъносига ҳеч тушуналмадим. Ҳали ҳануз ҳам тушунмайман. Балки Ўратепа шахматчиларининг оғир аҳволда қолганда ўқийдиган афсунларидир). Бу ўйинингиз укам, жуда яхши... Худди шундай партияда Портиш шоҳни пиёда билан мот қилган...

Хунобим ошганидан «Сен ҳумпарни пиёда билан мот қилмаган ҳам одам эмас» деб қўйдим ичимда. Ва, шоҳимни очиқ қолганини кўрмасдан, рақибимнинг руҳ билан тепадан берган «Шоҳ»ига мот бўлдим...

Кўз олдим хиралашиб, бошим айланиб кетди. Рақибимнинг қувноқ овози янграрди.

— Бу ўйинни «Ферз-ванг» дейдилар. Ўзимнинг назариям. Фарзинни қурбон берасиз. Рақиб алданади. Бирдан ҳужумга ўтиб, мот қиласиз... Мени «Шаҳмат қироли» дейдилар...

Эшикка чиқиб кетдим. Орқамдан шерикларим чиқишди.

— Сизлар билан ҳам худди бугунгидай жавраб туриб ўйнаганми? — уларга ўкирдим.

— Ҳа! Шунинг учун...

— Аҳмоқлар!!! Нега менга шуни аввалроқ айтиб қўймадиларинг?..

Уйга бориб туни билан ухламай чиқдим. Эртасига эрталаб шерикларимни йиғиб оромгоҳга йўл олдим. Рақибим ва «Мамажон-шахмат» билан сўрашдиму ўйинни бошладик. Ўн еттинчи юришда фарзинни қурбон бериб мот қилдим. Тахтадан бошимни ҳам кўтармай доналарни тера бошладим. Иккинчи ўйин ўттиз саккизинчи юришда ниҳоясига етди. Учинчи ўйинда ҳам қўлим баланд келди. Эллик биринчи юришда пиёда билан мот қилдим...

Рақибим ўрнидан туриб кетди. Бошимни кўтардим. Шерикларим кўзларида ёш, мени олқишлай кетишди. Нусрат домуллага қарадим. Кўзлари жовдираб, ҳайрон бўлиб турарди. Аввал, ўнг қулоғимдан, кейин чап қулоғимдан кечаси эритиб қўйган шам тикинларини олиб, стол устига қўйдим.

— Домулла! Бу ўйинни «Ҳанг-манг» дейдилар. Ўзимнинг назариям. Аввал, уч марта мот бўлиб берасиз. Кейин қулоғингизни «печатлаб» келиб ферз-ванг, кишт-ванг, қис-ванг қилиб, каторасига уч марта мот қиласиз...

Абдусалом АҲМАДАЛИЕВ

Рассом И. ЖИЯНОВ

ҚЎШИННИНГ КЕРАГИ ЙЎҚ

Атроф-муҳитнинг ифлосланиши, еримизнинг қариши ва бошқа кўпгина иллатлар жумҳуриятимизга, вақтики етиб у «тўла мустақиллик»ка эришса, қўшин сақлаб туришга эҳтиёж қолдирмайди.

Аввало, ташқи душман хавфининг йўқлиги ва бўлса, қўшинсиз ўз-ўзимизни шараф билан ҳимоя қила олишимиз мумкинлиги тўғрисида.

Биринчидан, душман ҳаводан ҳужум қила олмайди. Бунга Иттифоқ тасаррфидаги заводлар имкон бермайди. Ҳужум хавфи туғилганида уларни уч сменали ишга ўтказишнинг ўзи кифоя. Қуюқ тутун пайтида учувчи маневр қила олиш имконига эга эмас. Фойдаси — Иттифоққа, тутуни ва ғалаба — ўзимизга.

Иккинчидан, душман сув орқали ҳужум қилолмайди. На тайинли денгиз, на дарёмиз бор. Орол қурияпти, дарёларимиз сув омборларига айланиб боряпти. Хуллас, ҳозирги жанговор кемалар қанчалик зўр бўлмасинлар ариқлар ичида ҳаракат қилишга қодир эмаслар.

Учинчидан, қуруқликдан ҳужум хавфи туғилганида Тоҳир Солиев бошлиқ экстрасенслар гуруҳи душманни дефолиация вақтигача тўхтатиб турадилар. Табиийки, бизда иш бошланганида душман жанговор сафлардан ажралиб қолишни истамайди. Дефолиация тугаганидан сўнг душман қўмондони тактик жанг олиб бориш мумкин эмаслигидан бутунлай довдираб қолади: ҳамма ёқ пахтазор; жойлар эгизаклардай ўхшаш; харита устида ишлаш имкони йўқ (қайси бригадани қўлга киритганингни қаердан биласан?). Яхшиямки, бизда ҳамма ёқ ўрмон эмас, акс ҳолда партизанлар ҳаракати боис уруш узоққа чўзиларди. Борингки, душман пахтазорга кирди ҳам дейлик. Бунинг қўрқинчли жойи йўқ, биз учун. Бироз вақт ўтгач, уларнинг сафларида ялпи карахтлик бошланади. Олдиндан тутларнинг устига чиқариб қўйилган мактаб ўқувчилари мудофаага шай бўлиб туришади. Бош кўтарган ёв аскарининг пешонасига қараб қатқалоқдан қолган кесаклар отила бошлайди. Зобитлар чўзма тутган шумтака мерганларга эрмак бўлади. Очиқ майдонга — йўл томонга ўтолганлари эса «кукурузник»да чой қадоқлаш фабрикасида ишлаб чиқарилган, ичига чой, райҳон, кийикўт, беда, қипиқ фанер бўлаклари ва яна бир неча майда-чуйда солинган қутичалар билан «бомбардимон» қилинади. Қаршилик кўрсатиш бефойдалигини сезган душман узил-кесил таслим бўлади.

Энди ички душман ҳақида.

Улар нимани хоҳласалар, ўшани олиб кетадилар. Шундоқ тумшуғимизнинг тагидан. Уруш-жанжалсиз, жимгина. Қарсаклар остида...

Бу ёғи ўзимизга таниш, — байналмилалчилик. У ёғи — ўзбекчилик. Муҳими, бу эмас. Муҳими, ҳар иккаласи (ичкиси, ташқиси) учун ҳам қўшиннинг керагн йўқлигида. Шундай бўлгач, ортиқча сарф-ҳражатга на ҳожат?

ЯНА ЁМОНЛАШИБДИ...

Хотинларимиз кўп туғишармиш. Айб биздами, Мамарайим?

О-о-о-о, Мамарайим, юрагим тўлиб кетяпти. Мана, менинг саккизта болам бор эди. Тўнғичимни армияда уриб ўлдиришди. Икки-учтасига пахтанинг «сариғи» теккан. Буларнинг нечтаси «финиш»га етиб боради — худо билади. Белбоғингни узат, жўра, кўзимни артиб олай. Сурункали дард дард экан-да, жўра, қўзиганда ўзингни тўхтатишинг қийин бўлади. Оҳ-ҳ, Мамарайим! Кечирасану бунингни тоза жойи йўқми? Тер дейсанми? Мен бўлса човгум артганмисан деб ўйлапман. Э-э, қуй-е анови заҳарингдан! Пиёздан ҳам узат. Пиёз қолмаптими? Ундай бўлса дўппингни узат. Оҳ-оҳ-оҳ! Нечта беш йилликни кўрган бунинг. Бир ҳафта бўлди? Қўй-е. Ҳидининг ўткирлигига қараганда ўзинг билан тенгқур бўлса керак...

Аммо-лекин бир нарсага хурсандман, жўра. Хайриятки, бу фикрни бизнинг чаламуллалар қўллаб-қувватлашмади, йўқса расвои жаҳон бўлардик. Ўзимизнинг маҳаллақўм раиси оқшоми билан итдай изғиб чироғ ўчиқ деразаларга қараб югуриб, қичқириб, сўкиниб, шақилдоқ чалиб юрарди. Шаҳарликлар Ижроқўмда навбатда туришарди. Ҳар бир кишига қачон ётиб, қачон туриши ҳақида оймаой кўрсатмалар берилар эди. Ва энг қизиғи, болаларинг сони ошгани сайин уй навбатинг орқага сурилар эди, — шундайми, Мамарайим? Кўпаётганларни йўқотиб, камаётганларни сақлаб қоладиган бу бузғунчилик кимга керак бўлиб қолдийкин, Мамарайим? Қолганини ҳам қуй, жўра, кейин бошқатдан ҳасратлашамиз.

Бизларни яна ёмонлашипти, Мамарайим...

МЕНГА ТЎНКАДИНГИЗ...

Менга тўнкадингиз ҳамма гуноҳни,
Мен ҳам барча айбни ағдардим сизга.
Эълон қилинмаган «уруш» бошладик,
Танишган кунданоқ бир-биримизга.
Жиққамушт бўламиз деярли ҳар кун,
Эшиклар қарсиллаб очиб-ёпилар.
Ғазабим тошгани рашкданмас, асло,
Сизни сўраб келар «бетайин қизлар».
Шарт ҳам қўйдик ҳатто уялмай-нетмай,
Ё сиз, ё мен ишлай бу идорада.
Сиз дейсиз: Жонимга тегдингиз синглим,
Бўш келмайман: Ана, тўрт томон қибла.
Бугун ногоҳ кетмоқ бўлиб қолдингиз,
Эшитгандан буён йиғлаб юрибман.
Рўпарамда маҳзун дутор чертасиз,
Жанжаллашавериб... севиб қолибман.

ЎЖАРЛАР

Нигоҳинг эркалаб ўтади ҳар тонг,
Пойингга меҳримни тўкким келади.
Қаҳрим музлатган у сирпанчиқ йўлдан
Ўтолмайман, лекин ўтгим келади.
Қўлларингни узат, қўлларингни бер,
Тақдирингга ишқни етаклаб кирай.
Бунчалар дилозор бўлмасанг жоним,
Бунчалар ўжарсан менинг ўзимдай.

Меҳринисо КУБАЕВА

ЭЪЛОНЛАР

БУЮРТМАЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИНАДИ

Корхона, ташкилот ва муассасаларнинг раҳбарлари диққатига! Кооператив цехимизда турли маълумотлари бўлган тахтача тайёрлаш йўлга қўйилди. Сиз чекланмаган миқдорда «Бир ҳафтадан кейин келинг», «Қабул куни эмас», «Телефон қилинг», «Бугун вақтим йўқ», «Бандман», «Бошқармага кетдим», «Бегоналарнинг кириши мумкин эмас» деган ёзувли тахтачаларга буюртма беришингиз мумкин. Буюртмалар бир соат ичида тайёрлаб берилади.

ВИНОМНИ ЙЎҚОТДИМ

Ўтган шанба куни «Зиёвуддин-Султонобод» маршрутидаги автобуснинг орқа ўриндиғида бир шиша вино билан бир боғ кўк пиёз ва иккита шўр бодрингни унутиб қолдирибман. Агарда ким топилмани уйимга олиб келиб берса, мукофотига 150 грамм қуйиб бераман.

И. НОРҚУВВАТОВ

ПУЛ АЛМАШУВ ҲАНГОМАЛАРИ

Ғижжакчи отарга чиқиб тургани учун чангчидан кўп пул топар экан. Пул алмашадиган бўлибди-ю, ғижжакчи типирчилаб ўзини қўярга жой тополмай қолибди. Уни аҳволини кўрган чангчи: «Минг шукрлар бўлсинким, чангчиман, мабодо ғижжакчи бўлганимда «чангим» чиқиб кетар экан», дебди.

●

Маълумки, катта ҳофизларга тўйларда асосан эллик ва юзталик қистиришади. Пул алмашишини эшитган, санъат оламида омади юришмаган ҳофиз: «Яхшиям, овозим ширали эмас, бўлмаса сарсон бўлиб қолар эдим», дебди.

●

Пулни алмаштириш учун навбат кутиб турган бош режиссёр ҳаёл оғушига ботибди-ю, ёнида пул алмаштириш учун турган актёрларга «Жуда ҳам сустсизлар, образга киринглар. Бу саҳна ҳам табиий бўлиши керак», деб юборибди.

Жасур РАСУЛТОЕВ

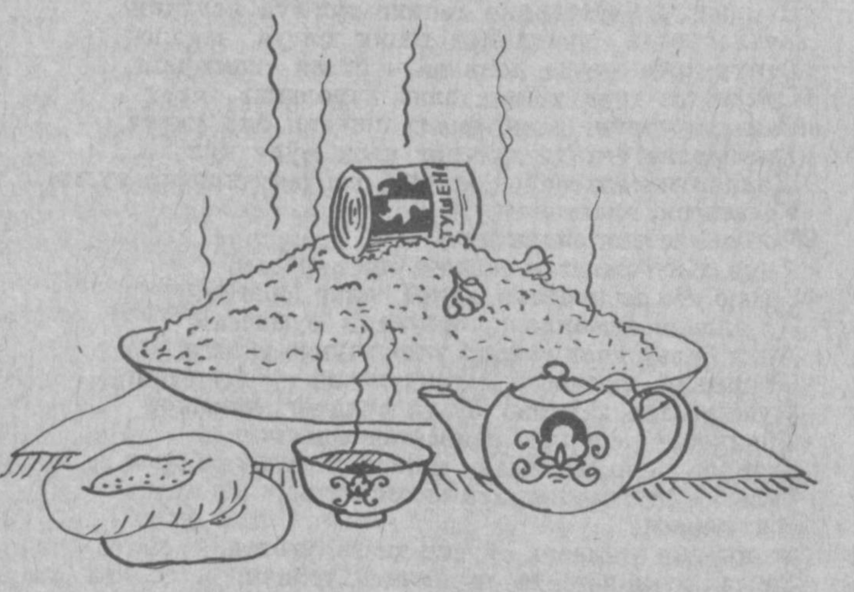

Рассом С. МИРЗАЕВ

Абдулла ТУРДИЕВ

КЎРГУЛИК

Ажаб, нечук кунлар келди
Ва ошкора унлар келди.
Яна қандай тунлар келди —
Бир кўргулик халқ бошида.
Дўконларда гўшту ёғ йўқ,
Қадим турфа Эрам боғ йўқ.
Ҳамма бемор, битта соғ йўқ —
Бир кўргулик халқ бошида.
«Қовжирадим...» — чечак айтар,
«Ҳолингга вой!» — печак айтар —
Аҳли аъён чўпчак айтар —
Бир кўргулик халқ бошида.
Армонлар кўп — дармон қайда,
Фармонлар кўп — осмон қайда?!
Дориломон замон қайда —
Бир кўргулик халқ бошида?!
Ваъз айтади: «Бозор... Бозор...»
Ҳар сўзидан кўнгил озар.
Осмон қадар ўрлайди зор —
Бир кўргулик халқ бошида?!
Шуни эсда тут, йиғламас —
Шоири кўп юрт йиғламас.
Усти-боши бут, йиғламас —
Минг кўргулик халқ бошида!..

ЭЪЛОНЛАР

Кўп сонли тошкентликларнинг талаб ва илтимосига биноан, пойтахтимиздаги «Юбилей» Марказий спорт саройида

5—10 февраль кунлари

психотерапевт-экстрасенс

НЕЪМАТЖОН МАМАТОВ

руҳий таъсир этиш асосида

ДАВОЛАШ СЕАНСЛАРИНИ ЎТКАЗАДИ

Даволаш сеанслари машҳур экстрасенслар Анатолий КАШПИРОВСКИЙ, Жуна ДАВИТАШВИЛИ, БУТЕЙКА ва ҚАСЯН услублари асосида ўтади.

Сеанслар ҳар куни соат 14 ва 18 да бошланади.

Кириш учун билетлар спорт Саройи кассаларида эрталаб соат 10 дан кеч соат 20 гача ҳар куни шунингдек шаҳардаги жамоатчи тарқатувчилар орқали сотилади.

Маълумотлар учун телефонлар: 46—03—12
46—71—91
46—71—92

САНЪАТ ИХЛОСМАНДЛАРИ, СИЗЛАР УЧУН!

АВИАСОЗЛАР МАДАНИЯТ САРОЙИ

РАҚС САНЪАТИ СОҲАСИ БЎЙИЧА ЎҚУВ ЮРТЛАРИГА КИРУВЧИ ЁШЛАРНИ

БЕШ ОЙЛИК

«РАҚС САНЪАТИ АСОСЛАРИ»

ПУЛЛИК ТАЙЁРЛОВ ҚУРСЛАРИГА ҚАБУЛ ҚИЛАДИ:

Тайёрлов курсига қабул қилинганлар ритмика, рақсда нафис ҳаракатлар (пластика), этюд, мусиқавийлик, классик рақс, ўзбек рақси, рақсни саҳналаштирувчи, рақсни саҳналаштиришнинг ёзма баёни, либослари ва рақс мактаблари, шунингдек, иншо ёзиш малакасини ошириш машғулотлари бўйича тайёрланадилар.

Беш ойлик курсни тамомлаганларга имтиҳонлар асосида гувоҳнома берилади. Амалий машғулотлар катта саҳналарда концерт фаолияти билан қўшиб олиб борилади.

МАШҒУЛОТЛАР 4 ФЕВРАЛДАН БОШЛАНИБ, ҲАФТАДА УЧ МАРТА СОАТ 16 ДАН 19.00 ГАЧА ОЛИБ БОРИЛАДИ.

Қабул ҳар куни соат 16 дан 19.00 гача.

Бизнинг манзилгоҳимиз: Тошкент шаҳри, Авиасозлар шаҳарчаси, Авиасозлар Маданият саройи, 2-қават, 90-хона (транспортлар: 2-, 23-трамвайларнинг «Маданият саройи» бекати, 6-, 29-трамвайларнинг Лисунов кўчаси бекати, 6, 15, 23, 48, 72, 103, 151, 161, 164-автобусларнинг «Авиасозлар бозори» ва «Маданият саройи» бекати). Телефон: 96-55-81.

ЗАМОНАВИЙ ИБН СИНО

Соғлиқни сақлаш бўлимига нуфузли комиссия келди. Комиссия бошлиғи эшикдан кирар экан, рўпарасида турган катта портретга ғалати тикилиб қолди.

— Бу ер тиббиёт даргоҳими?

— Ҳа, ҳа — дейишди ходимлар.

— Унда, бу жойда пахтакор чолнинг портрети нима қилиб турибди?

Атрофда қўл қовуштириб турганлар аввалига ҳайрон бўлишди, кейин улардан бири:

— Бу деҳқон эмас, улуғ аллома Ибн Сино бўладилар, — деди тутилиброқ.

— Э, э, кўзимга иссиқроқ кўрингандай бўлди-я, ўзи.

Сўнг у қироат билан тушунтириб кетди.

— Энди ўртоқлар, биз замонавийликка қараб бормоқдамиз. Бу эски чопон, рўдапо салла билан қачон қайта қуриш қиламиз ахир? Хўш шу суратни қайта ишлатиш мумкинми? Албатта мумкин. Салла ўрнида дурустроқ шляпа кийдириб галстук тақтириб ишлатса, қандай ажойиб, замонавий Сино чиқади. Наҳотки шу ишни қилиш қийин бўлса?

Эртаси кун соқоли қиртишланган, салла ўрнида шляпа кийган замонавий сурат пайдо бўлди.

Комиссия бошлиғи мийиғида кулиб деди:

— Мана бу бошқа гап. Энди сизларда ҳам қайта қуриш бўлаётгани сезила бошлади.

Баҳром МАҲМУДОВ

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ ВА ЖУМҲУРИЯТ МАДАНИЯТ НОЗИРЛИГИ.

●

НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН КП МҚ НАШРИЁТИ.

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Рамз БОБОЖОН, Одил ЁҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700000, П ГСП, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул котиб — 33-49-93; котибот — 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; назм ва наср — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; шум боланинг чойхонаси — 32-54-71.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар муаллифларига қайтарилмайди.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

●

БАҲОСИ 25 ТИЙИН.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. Буюртма 4733.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12